

tis, vel si elementis constant, aut sunt elementa rerum, ut volebant, non esse æternos. Deinde repetit opinionem Parmenidis quod ens sit vnum: quam Pythagoreos fuisse perperam ac stultè secutos docet, sed de Parmenide dixit c. 2. lib. 1. Physic. & c. 5. lib. Metaphysic. Denique refutat ideales numeros, quod nullius rei causæ sint, planèque inutiles. Vnde eorum non fit mentio in Arithmetica. Nullum enim theorema Arithmeticum est de numeris idealibus, sed de iis qui reuera sunt sensibiles, vel rebus sensibilibus possunt accommodari; licet non ut sensibiles considerentur.

*Ad Caput tertium.*

**D**ocet non esse admittendum idealem numerum, cum eius authores nec necessariis argumentis, nec possibilibus nitantur suppositionibus. Deinde Pythagoreos in tres veluti sectas diuisos esse significat. Alij enim putant numeros à rebus non esse separatos, sed res ipsas constare numeris, cum affectiones numerorum sint in concentu, siue harmonia Musica, & in cælo, & in rebus plurimis. Alij existimant numeros esse separatos, ut seruentur scientiæ: sed hanc enodauit difficultatem c. 12. l. superioris. Alij denique aiunt terminos siue extrema magnitudinum, ut punctum lineæ, lineam superficiem, superficiem solidi, esse ideas siue substantias separatas; vel potius esse eorum ideas, quia termini sunt & fines. Sed primi qui Physicam attingere videntur, ab hac methodo sunt rejiciendi. Secundis autem satisfactum fuit supra. Tertij ergo hinc sunt refellendi, quod termini illi non sint ipsæ substantiæ, sed earum circumscriptiones. Secundò, quia sequeretur pari iure terminorum finiumque deambulationis & motus cuiuslibet esse ideas, si videlicet ideæ sint punctorum & linearum, ut sunt termini, at hoc absurdum. Esse verò reprehensione dignos, qui numeros è magno & paruo generari dixere, concludit, quod æterna non generentur: numerus autem illorum iudicio, æternus sit.

*Ad Caput quartum.*

**P**roponit dubitationem, an aliquod è principiis à Pythagora & Platone positis, (id est, numerus aliquis, ) tale sit, quale id quod dicere, inquit, volumus, (id est, de quo dicemus in lib. qui verè postremus est, & decimusquartus; sed hætenus fuit duodecimus) nempe bonum, pulchrum, optimum. Respondet Theologos quosdam recentiores, & antiquos Poetas putasse bonum & pulchrum non esse in rerum principiis, sed progressu temporis apparere: quo loco miscet fabulas. Sed contrà sensisse Philosophos, magos, sapientes, qui primum principium

**A** fecere optimum. Quod sanè dicitur verissimè; cum sit rationi consentaneum, inquit, statuere ipsum primum æternumque principium, *αὐταρκέστατον εἶναι καὶ ἀφθαρτόν, sibi ipsi sufficientissimum esse, & incorruptibile.* Id est, omnino bonum & perfectissimum. qua de re lib. 14. decernet. Vnde liquet verè esse decimumquartum & hoc decimosécundo posteriorem, eum qui habitus est hucusque decimussecundus. Sed errant, qui primum illud principium ideo aiunt esse bonum, quod vnum sit: ita ut ratio boni conueniat primo principio per substantiam vnius. Hoc enim licet Ideales dicant, falsum sanè est. Vnde conuinci hinc adhuc possunt, quod si vnum per se bonum est, ut profitentur; multitudo sit mala per se: vnde cum numerus sit multitudo, erit per se malus: ex quo sequitur numerum non esse primum principium, quod scilicet est optimum ac perfectissimum. Concludit, tot ideo absurdis vrgeri Pythagoreos; quod faciunt principium & elementum idem. Quod contrarietatem principio inesse dicat, primò scilicet ac simpliciter dicto & rerum omnium. Quod vnum statuunt omnium principium per se subsistens. Denique quod eorum quidam faciant numeros ideas, substantiasve separatas.

*Ad Caput quintum.*

**S**tatuit, errare Pythagoreos, quod in principiis bonum non constituent. Item vniuersi principia non esse sic comparanda principio animalium, aut plantarum, id est, semini imperfecto, quasi ita res habeat in principio vniuersi: & ex imperfectis omnino sempèrque fiant perfectiora. Nam & in ipsa viuentium generatione principia perfecta sunt, ita ut semen sic non sit primum principium, sed animal. Homo enim hominem generat. Tertio, locum non esse Mathematicorum solidorum, siue corporum; quia proprius est rerum singularium, quæ ideo loco separabiles sunt, Mathematica autem non sunt aliquid. Quarto, debuisse Pythagoreos explicare, quomodo numeri sint causæ substantiarum. Quintò, numerum non esse formam rerum, sed potius ad materiam pertinere; cum rerum plurimarum mistarum (quæ sunt ut numerus) ratio & modus, forma sit; ipsaque forma non sit numerus, sed ratio numeri. Denique ad nullum causæ genus propriè referri.

*Ad Caput sextum.*

**Q**uærit quidnam sit illud, bene, quod à numeris certa ratione mistis, vel, ut aiunt, proportionatis, emergere creditur. Respondet, in nulla ratione seu proportionem numerorum, bonum consistere, & definitionem rationemve mistionum, in addi-

*Entia Mathematica nullibi sunt.*

*Bonum in proportione numerorum non consistit, ut sunt formaliter numeri.*

*De Parmenide, libello de Zenone.*

*Secta Pythagoricorum.*

*Refelluntur.*

*Alius locus ordinem librorum à nobis positum dem. n. prauit.*

Numeri in-  
anes & in-  
efficaces.

tione numerorum consistere, non in numeris. Nec melicratum fore melius, si per numerorum certas proportiones, ut per tria, conficiatur. Vnde statuit essentias virésque rerum numeratarum non esse tribuendas numeris, ut causis. Inde enim sequi posset multa & diuersa eadem esse, cum idem specie numerus posset diuersis obuenire: Atque adeo ineptissimos esse eos homines, qui omnia ad numeros referunt. Tum vnum non esse absolutè idem in omnibus, ut Pythagorei supponebant, sed analogum & secundum proportionem. Denique concludit Mathematica non esse separata à sensibilibus, neque esse causas & principia rerum.

*Liber decimustertius Metaphysicorum.*

*Qui hactenus ordine peruerso fuit undecimus.*

**A**ccusatur à multis Aristoteles *ταυτολογία*, id est, repetitionis earumdem rerum ac documentorum; sed in hoc libro maximè vitium hoc, si vitium dici debet, deprehenditur. Cum ferè totus liber in iis consumatur, quæ non tantum primo, tertio, quarto, sextoque libro huius operis tradita fuerant: Sed etiam lib. 2. 3. 4. & 5. Physicorum satis explicata. Nos verò venia & excusatione dignum putamus Aristotelem, imò & laude, quòd cum prolixus fuisset in refellendis ideis, numeris, entibusque Mathematicis, rediens tandem in viam atque scopum sibi propositum de substantiis separatis; hoc libro ea compendiosè repetiuerit, & quasi in expeditam quamdam *ἀνακαραίωσιν*, lectoris gratia redegerit, quæ tractationi postremæ de substantia æterna & immobili, quam libro sequenti exequitur, conferre videbantur. Si quis enim rerum seriem, ac theorematum, quæ huc reuocat Aristoteles, paulò attentius consideraerit, facilè animaduertet, ea non immeritò doctrinæ illi, quæ libro vltimo insignis traditur; fuisse præponenda, longèque illustriorem & clariorem ex eorum repetita explicatione, factam esse de primo rerum principio contemplationem. Quòd si quæstiones quædam iam alibi propositæ, hinc repetantur, eæ, inquit Aphrodisæus, vel omnino solutæ non fuerunt, vel non satis explicatæ. In difficultibus non est repetitio reprehendenda. Sunt igitur huius libri capita duodecim.

*Ad Caput primum.*

**S**tatuit sapientiam, id est, Metaphysicam, esse scientiam principiorum primorum. Deinde proponit quæstiones duodecim ex cap. 2. & 3. libri tertij repetitas, quæ ex solutionibus intelligentur. Solutio primæ & se-

**A**cunda, est, Sapientiam esse vnam scientiam, quæ omnia etiam contraria contempletur; prout ad prima principia reuocantur. Tertiam, eandem agere de omnibus, & de substantiis generatim, sed præsertim de separatis. Quartam, agere de omnibus rebus ut sunt entia, præcipue de substantiis, & earum affectionibus. Quintam, agere de causis, earumque generibus. Sextam, agere de substantiis alterius naturæ à sensibilibus, & rebus Mathematicis. Septimam & octauam, entia Mathematica non esse realiter à rebus sensibilibus separata, sed sola cogitatione. Nonam, esse Metaphysicam, constituere obiectum Mathematicarum. Decimam, esse Metaphysicam agere de vniuersalibus principiis. Vndecimam, eiusdem esse agere de ente & vno: quæ tamen genera non sunt, sed analogæ. Duodecimam, genera magis esse principia, quàm species: species tamen plura actu continere, quàm genera: quia species continent actu suas differentias, quas sic genera non continent.

*Ad caput secundum.*

**P**onit alias quæstiones; de substantiis scilicet, quatuor; sex de principiis. Solutio primæ est, quicquid est in natura rerum, esse singulare, sed de singularibus posse in vniuersum disputari, ratione naturarum vniuersalium, quæ in ipsis singularibus existunt, non seorsim. Secundam, esse alias substantias præter sensibiles, & illarum vnam hinc præcipue requiri. Nullam tamen esse ideam. Tertiam, tollendas ideas. Quartam, materiam & formam non esse illam æternam, primamque substantiam, quæ hinc inuestigatur. Solutio primæ, de principiis est, corruptibilium & perpetuorum idem esse vnumque principium: & ea quæ sunt principio primo viciniore, perpetuitatem obtinere; quæ verò magis distita, interire. Secundam, ens & vnum dici principia, non ut causas perpetuas, separatas & immobiles; sed ut communia attributa, cum non sint hoc aliquid. Tertiam, Mathematica non esse principia substantiarum. Quartam, scientiam esse vniuersalium; neque ideo quidquam impedire, quominus de substantiis agat aliqua, iis etiã quarum sint singularia principia. Quintam, esse substantiam aliquam siue principium à materia omni separatum; esse substantiam aliam cum materia; quæ scilicet constituit indiuidua sensibilia, quæ vocantur hinc tota ipsa, vel *σύνολα*, simul tota: non esse tamen omnia singularia sensibilia, corruptibilia; quia in omnibus non est materia, cum potentia contradictionis, ad esse & non esse, quæ sola materia principium est corruptionis. Sextam, principia externa, si prima omnino intelligantur, ad vnum reduci, nempe ad Deum; interna verò non esse vnum numero, sed analogia vnum, ut materiam, formam, priuationem.

*A Capite*

Decies repetita placebunt.

Quicquid est, est singulare.

Vnum est omnium principium.

## A Capite tertio ad octauum.

Cap. 3. 4. 5. 6. & 7. Repetit ex lib. 4. & sexti initio quæ de discrimine Metaphysicæ à Physicâ, & Mathematicis, aliisque omnibus scientiis dixerat, & de dignitate eiusdem. Esse illius agere de ente ut ens est; & de principiis communibus; item impossibile esse, idem simul esse & non esse, & alios hoc principium negasse ob imperitiam, alios ob pertinaciam. Esse scientiam aliquam vniuersalem Physicâ & Mathematicis priorem, scilicet Metaphysicam, quæ sit de substantia separata & immobili. Quæ omnia suis illis locis explicuimus.

Ad cap. 8. Cap. 8. Repetit quæ de ente per accidens dixerat cap. 2. & 3. lib. 6. Metaphysic. & cap. 30. lib. 5. Tum agit de vero Logico, cuius contrarium est falsum: & tale verum docet non pertinere ad Metaphysicam, quia ens rationis est, & in sola mente, obiectiuè scilicet, ut aiunt scholæ. Denique recenset causas entis per accidens, fortunam scilicet & casum, de quibus ea tradit, quæ iam cap. 4. 5. & 6. lib. 2. Physic. exposuerat.

Ad cap. 9. Cap. 9. Agit de motu, repetitque ea quæ tribus primis capitibus libri tertii Physicorum docuerat, de motus definitione, generibus, subiecto. Hic tamen vocem *κίνησις*, tribuit motui, quæ operationem propriè significat; cum lib. 3. Physicor. nomen *ἐντελέχεια*, quæ actum primum formamque potius significat, eidem attribuisset. De motu verò hic agit, quia per motum ad substantiam illam mouentem, sed immobilem & æternam, ascendere oportet.

Ad cap. 10. Cap. 10. Agit de infinito, eiusque modis, ut cap. 4. & sequentibus lib. 4. Physicor. Docetque infinitum actu, molis scilicet & quantitatis, non dari in rerum natura: infinitum autem potentia, quod vocant scholæ syncategorematicum, & quod in continui diuisione cernitur; reperiri primò in magnitudine, deinde in motu, tertio in tempore.

Ad cap. 11. Cap. 11. Repetit quæ de motu & mutatione dixerat cap. 1. & 2. lib. 5. Physicor. ibi à nobis explicata, ut mutari siue moueri rem, per accidens, ratione partis, & per se primò tot modis mouens dici. Item motus esse tres, ad qualitatem, ad quantitatem, ad locum. Non esse verò motum ad substantiam, quia motus est ad contraria & inter contraria: substantiæ autem nihil est contrarium. Immobile denique dici quod moueri planè *ἀδυνατον* Quod vix mouetur etiam multo tempore. Quod tardè incipit moueri. Quod natum est moueri, sed tamen non potest, quando, vbi, & quomodo posset: & hoc solum propriè dici quiescere: est enim quies priuatio motus in eo quod est motus susce-

Aprium, vel quod naturâ moueri potest.

Ad cap. 12. Cap. 12. Explicat quæ dicantur esse simul loco, quæ seorsim, quæ se tangere; quid medium; quæ loco contraria sint; quæ deinceps, & cætera ex cap. 3. lib. 5. Physic. repetita. Distinguit sub finem, puncta ab vnitatibus, quòd in illis sit tactus, ratione continui scilicet, in quo sunt: in his minimè, cum sint deinceps positæ, & inter puncta sit quid interiectum, nempe linea; nihil verò sit medium inter vnitates.

B

*Liber decimusquartus Metaphysicorum:*

*Qui hætenus violatâ serie operis, habitus vulgò fuit duodecimus.*

Hic est totius operis postremus liber, verèque decimusquartus, ut ex iis quæ supra annotauimus, manifestè liquet: in quo propositum absoluit Aristoteles de primo rerum omnium principio, siue de vna illa æterna & immobili substantia, à qua omnia, per quam omnia, ad quam omnia; id est, de vno summòque Deo, in cuius gratiam omnis hæc quæ antecessit doctrina, tradita est; ut Alexander & Philoponus annotarunt. Vnde quia principium dicitur multis modis: materia enim, forma & priuatio principia sunt; ideo de his in priori parte libri dicitur: tum etiam ut ab illis principiis principium immobile distingueretur: tum denique ut quæstio superioribus libris proposita, an sint eadem rerum omnium principia & causæ, expeditius solueretur. Et hæc ratio est, cur quin-

D que primis capitibus huius libri, plurima repetiuerit Aristoteles ex lib. 7. & 8. Metaphysicor. & lib. 1. Physicor. vbi de ente simpliciter, id est, de substantia, multa iam traderat; quæ tamen huc reuocat recolligitque, inquit D. Thomas, ut tractationem de substantiis absolueret. Sed quòd tam multa hoc & priore libro recoquat iteretque Aristoteles, hanc, præter cæteras, causam esse credibile est, quòd præ modestia videatur ingenij sui viribus diffidere in tam ardua æterni illius primique entis, Dei scilicet, & aliarum substantiarum à materia separatarum inuestigatione: Itavt ad hanc non nisi timidè grauatèq; accedat; & cum pauca admodum ei suppetant, quæ de Deo & intelligentiis pro dignitate possit pronantiare, (quinque enim tantum sequentia capita, eaq; non tota consumit in Theoria substantiarum spiritualium) de iis quæ iam vel hoc opere, vel alibi in Physicis docuerat, plurima inculcat retextitque, ut iis repetitis librorum paginas impleat; & hac arte suæ Theologiæ timidam modestamque suppleat breuitatem.

Constat ergo hic liber decem capitibus, in duas partes redactis. Prior quinque capi-

Ad cap. 12.

Scopus &amp; summa libri.

Cur multa hic adhuc repetat Aristoteles.

Timidus, &amp; modestus, &amp; breuis est Aristoteles in sua Theologia.

Diuisio libri.

tibus continetur, vbi repetuntur quæ lib. 7. & 8. Metaphysic. & lib. 1. Physic. ferè exposita fuerant de substantia, materia, forma, principiis & elementis sensibilium. Posterior aliis quinque capitibus absoluitur, vbi de Deo & substantiis immaterialibus.

*Ad Tria priora capita libri postremi.*

*Ad cap. 1.*

**P**rimo cap. statuit Metaphysicam esse de substantia, vt de obiecto, saltem principali; cum substantia sit primum & maximè ens, & hinc principia & causæ substantiarum quærantur. Id enim aliqua scientia considerat, cuius principia perquirat: Imò verò ita ens est substantia, vt alia omnia, putà qualitates, motus, &c. inter entia vix sint censenda. Hæc tetigit 7. lib. Metaph.

*Ad cap. 2.*

Cap. 2. statuit primò, substantias esse tres, sensibilem corruptibilem; sensibilem æternam, vt cælum; & immobilem, de qua alij alia dixere: Secundò, sensibilem substantiam esse mutabilem: mutationem verò ex oppositis esse siue contrariis, formam scilicet & priuationem, quibus substitui commune quoddam subiectum, nempe materiam, necesse sit. Vnde tria sensibilium principia colliguntur, forma, priuatio, materia. vt 1. Physicor. dixit.

*Ad cap. 3.*

Cap. 3. Statuit primò, materiam non fieri, nec formam, sed compositum. Quod ferè dixit cap. 3. lib. 6. & cap. 8. lib. 7. Secundò, substantias fieri ex vniuocis: quod dixerat cap. 7. & 9. lib. 7. Metaphysic. Tertio, omnia fieri naturam, vel arte, vel fortunam, vel casu; quod dixerat lib. 2. Physicor. & cap. 9. lib. 7. Metaphysic. Quarto, causas efficientes siue mouentes existere ante compositum quod fit; formas autem quæ dant esse rei, simul cum composito esse. Quintò, post dissolutionem compositi Physici remanere animam intellectiuam, non alias animas. Ex hoc loco patet, animam intellectiuam, ex Aristotelis sententia non extitisse ante corpus, vt Plato existimauit; neque etiam extincto corpore, extingui: atque adeo ex doctrina Aristotelis perspicuè colligi animæ immortalitatem. Sextò, non esse ideas necessarias ad generationem naturalium substantiarum compositarum, cum homo generet hominem, id est, hic singularis homo, alium singularem hominem: & res sic se habeat in artefactis.

*Locus illustris pro immortalitate animæ.*

*Ad Caput quartum.*

**S**tatuit causas, & principia rerum omnium modo quodam esse eadem, id est, analogicè & secundum proportionem; alio modo diuersa, siue non eadem synonymè, vnòque ac simplici modo. Deberent enim esse elementa siue principia eadem substan-

tiarum, & aliorum generum entis siue Categoriarum, vt relatorum, v. g. at hoc falsum est: nihil enim commune est saltem synonymè substantiæ & aliis Categoriis. Non sunt ergo rerum omnium eadem simpliciter principia, sed tantum modo quodam, id est, proportionem quadam & similitudine: Itavt quemadmodum in substantiis corporibusve sensibilibus, sunt tria principia, forma, priuatio & materia in genere substantiæ; sic quodammodo eadem sint, (analogicè scilicet,) principia, in generibus accidentium; sint tamen illa principia, circa vnumquodq; genus, verè diuersa. Sic, vt in corpore Physico, putà homine generando, est anima, vt forma substantialis, vel, vt alij explicant, homo ipse generandus; item non homo, vt priuatio; & corpus, vel semen, vt materia: sic in qualitate, putà in colore, album erit vt forma; nigrum siue non album, vt priuatio, superficies, vt materia. Item in illuminatione lumen, vt forma; tenebræ, vt priuatio: aër, vt materia. Quæ identitas aut conuenientia principiorum verè analogica est & proportionalis, non simpliciter eadem. Hinc patet solutio quæstionis libro tertio, & vndecimo Metaphysicor. propositæ, an causæ & principia rerum omnium eadem essent an diuersa? Deinde statuit tria esse rerum omnium sensibilium elementa, id est, principia analogica interna, materiam, formam, priuationem: Causas quatuor, his scilicet addendo efficientem, quæ est principium externum Prætermittit enim finalem, quæ non est principium nisi in efficientis intentione; & idealem siue exemplarem, quam non putat distinguere à formali, quæ est in efficiente. Imò reuocat illas quatuor Causas, ad tres, quia formam & efficientem, licet reipsa differant, inter se conuenire significat; quòd forma, quæ in efficiente est & per quam agit efficiens, tam naturale quàm artificiosum, (forma autem agentis artificiosi est idea siue exemplar rei faciendæ in mente artificis,) eiusdem sit rationis cum forma producta, tam naturali quàm arte facta. Sic enim eiusdem rationis sunt anima patris & filij, & domus idealis, atque forma domus realis. Nisi quòd hæc sit in materia, illa sine materia. Denique præter causas illas, statuit esse primum quoddam mouens quod omnia moueat, de quo postea.

*Ad Caput quintum.*

**S**tatuit primò, substantias esse causas rerum omnium. Substantiæ enim causæ sunt substantiarum & accidentium, quæ hinc dicuntur *ἀχώρητα*, non separabilia, quia à substantiis nequeunt separari. Vnde efficitur principia causasque accidentium, vt motuum, affectionum, reuocari ad causas sub-

*Non sunt eadem simpliciter rerum omnium principia, sed quodammodo, & analogicè.*

*Solutio quæstionis lib. 3. & 11. propositæ.*

*Tria principia.*

*Accidentia non separantur à substantiis.*



non ente res vniuersæ factæ fuerint, facile re-  
fellantur: Hinc adhuc ad astruendam mo-  
tus, rerumque æternitatem, persuaderi nos  
debere colligit Aristoteles; atque adeo con-  
cludendum esse primum cælum æternum  
esse, cum æterno motu creatur. Item quid-  
piam esse quod semper moueat, ipsumque  
non moueatur, & quod æternum sit, & sub-  
stantia, & actus: actus, inquam, qui Græcè  
dicitur ἐνέργεια. Est enim vox ἡ ἐνέργεια, perfe-  
ctioris significatus, quàm vox ἡ ἐντελεχία, vt  
suprà obseruauit.

Cap. 6. l. 9.  
huius operis.

*Ad Caput septimum. De Deo.*

**I**lustre est hoc caput, totumque Theolo-  
gicum; in quo scilicet Dei Opt. Max.  
summam perfectionem, imperium, auctori-  
tatem, immutabilitatem, simplicitatem, spi-  
ritualitatem, impassibilitatem, vitam denique  
optimam & iucundissimam, siue absolutissi-  
mam, æternamque felicitatem asserit Ari-  
stoteles: quæ tamen Dei attributa iam antè  
collegerat passim in Physicis, præsertim l. 8.  
Statuit igitur primò, mouens primum eo  
modo mouere, quo appetibile & intelli-  
gibile mouent: id est, ita mouere, vt ipsum  
non moueatur, sed maneat immobile. Sic  
enim, v. g. sensibile sensum, appetibile appe-  
titum, volibile seu βουλευτόν, voluntatem, in-  
telligibile intellectum, amabile amantem  
mouent, vt ipsa non moueantur. Sic veritas  
vel sapientia animum Philosophi mouet ad  
sui perquisitionem: Manet siquidem sa-  
pientia non mota, licet animos ad se mo-  
ueat alliciâtque. & reuera motus, quo pri-  
mum mouens mouet, est ille quo appetibi-  
le, & intelligibile & amabile mouet appeti-  
tum & intellectum intelligentiarum infe-  
riorum: quæ licet Physico motu sint im-  
mobiles, mouentur tamen Metaphysicâ &  
spiritali quadam ratione, à primâ illâ in-  
telligentiâ, dum eam intelligunt, co-  
gnoscunt, amant, eique similes esse ap-  
petunt. Est enim illa prima intelligen-  
tia primum intelligibile, primum appe-  
tibile, primum amabile. Quod dum per-  
cipiunt aliæ intelligentiæ, ei cupientes assi-  
milari, vt supremo fini, mouent suos orbes.  
Sed hæc ratio causandi ac mouendi est in  
genere causæ finalis. Vnde cum hîc ser-  
mo sit de causa efficiente primâ, res adhuc  
aliter debet explicari: Nempe motum pri-  
mi agentis, vt est prima causa efficiens, con-  
sistere in illius influxu, quo cum inferiori-  
bus intelligentiis in mouendo suo quoque  
orbe, efficienter concurrit. Quare efficien-  
tia primi motoris est applicatio virium infe-  
riorum mouentium ad suum quodque opus;  
quatenus primus motor cum illis actiue &  
independentem concurrit ad orbium inferio-  
rum motiones. Quo loco notandum, intel-

Quomodo  
primus mo-  
tor sit causa  
efficientis mo-  
tus celestis.

**A**lignas non mouere cælos ob rerum infe-  
riorum generationes, vt propter finem ve-  
rum & vltimum, (debet enim finis saltem  
vltimus, nobilior esse iis quæ sunt ad finem,)  
sed ob summum illud bonum primumque  
amabile, cuius tanquam finis vltimi simili-  
tudinem affectant. Statuit secundò, esse fi-  
nem in immobilibus. (Quod se explicatu-  
rum promiserat Aristoteles l. 11. qui habi-  
tus fuit decimus tertius, cap. 3. Vnde appa-  
ret illum quem decimum tertium, hætenus  
omnes còdices habuerunt, meritò à nobis  
**B** huic qui decimus secundus habitus est, est-  
que verè decimus quartus, fuisse præposi-  
tum.) Nempe quia prima illa æternaque in-  
telligentia, quæ omnino immobilis est, finis  
rationem habet, non eius quidem qui mo-  
tu Physico fiat & acquiratur, vt est forma in  
generatione; sanitas in curatione; sed eius  
qui iam præexistens, mouere aliquid possit.  
Reuera enim cum ab æterno extiterit, mo-  
uet inferiores intelligentias. Statuit tertio,  
primum mouens esse omnis expers mutatio-  
nis: esse ens omnino & simpliciter necessa-  
rium, atque, vt necessarium est, esse prin-  
cipium. Quarto, à primo illo principio cæ-  
lum & naturam dependere; quia nempe si-  
ne illo tanquam summo fine, & tanquam  
primo efficiente, nihil esse vel operari po-  
test. Quintò, Deum perfectissimam vitam  
degere, id est, frui summâ felicitate, eâ-  
que perpetuâ & iucundissimâ: & hanc qui-  
dem absolutissimam felicitatem Deo com-  
petere, ex eo quòd ipse se intelligat & con-  
templetur, summâ cum voluptate. Vt enim  
nos beati sumus contemplatione, quæ ta-  
men parum durat; sic Deus sui infinitâ per-  
fectissimâque contemplatione in æternum  
est beatissimus: quod est, inquit, maximè  
admirandum. Vnde cum actus ille intelle-  
ctionis vita sit, eaque optima & æterna, Deus  
perfectò vita viuet sempiterna & felicissi-  
ma. Sextò, Deum esse viuens æternum,  
optimumque. Septimò, errare eos, qui  
principio non inesse optimum & pulcher-  
rimum putauere. Hinc enim deceptos fuis-  
se, quòd viderent semen imperfectum, esse  
plantarum & animalium principium; ne-  
que rationem haberent viuentis perfecti, à  
quo prius prodire semen necesse est. Omne  
enim semen à perfectò viuento præexisten-  
te elicitur. Octauò, dari æternam immobi-  
lemque substantiam, à rebus sensibilibus se-  
paratam, magnitudinis expertem, impartibi-  
lem, indiuisibilem. Quia talis substantia prin-  
cipiumve mouet infinito tempore, & nihil  
finitum potentiam habet infinitam. Cum er-  
go magnitudo omnis finita sit vel infinita,  
& neutra conueniat substantiæ illi æternæ  
ac immobili: non finita, quia magnitudo fi-  
nita non potest mouere tempore infinito,  
non infinita, quia ea non datur, vt ex libro

Locus pro  
ordine libro-  
rum à nobis  
restituito.

Primus mo-  
tor immuta-  
bilis est, ab  
eo omnia  
dependent.

Est summi  
felix.

Est æternus  
& optimus.

Corporæ  
malis ex-  
pers.

Impassibilis

Superiore constat & ex Physicis: Certè erit æterna substantia expers omnis magnitudinis, atque adeo partium ac diuisionis. Denique eandem substantiam esse impassibilem & inalterabilem, id est, nulli passioni, mutationi, alterationi esse obnoxiam: Cùm enim motus localis circularis qui omnium primus est, non possit Deo conuenire; vt suprâ demonstratum fuit, cùm Deus sit prorsus immobilis; certè alij motus qui passionem alterationemve inducunt, & locali sunt posteriores, in Deum cadere non poterunt. Ex his omnibus quæ sapienter ab Aristotele de Deo dicta sunt, placet hanc Dei definitionem Peripateticam colligere, scitu dignissimam: *ὁ Θεός ἐστιν ἕσθια αἰδίος, καὶ ἐκρήματα ἀνώδυναμαίως καὶ ὕλης, ἀμεγέθους, ἀμερήους, ἀδιάρητος, ἀπαθής, ἀαλλοίωτος, καὶ ἀπὸ τῶν νοητῶν, καὶ τῶν κινητῶν, ἀκίνητος, ἀρχὴ τοῦ ἕσθαι καὶ τῆς φύσεως, διαγωγῆς ἀρίστης καὶ ἡδίστης.* Deus est substantia æterna, & actus expers potentia, materia, magnitudinis, partis, diuisionis, passionis, alterationis; per se intelligibilis, primum mouens, immobilis, principium cœli & naturæ, vitamque degens optimam & iucundissimam. Mirare, lector, hominis Ethnici Theologiam.

Dei definitio Aristotelica.

Totius substantia separata, quos motus cœlorum.

Intelligentia motrices sũt 33, vel 47.

Mundus est vnicus.

Ad Caput octauum. De Intelligentiis.

Statuit, præter primam illam substantiam primi cœli motricem, debere alias esse substantias à materia separatas, æternas, & immobiles, quæ præsideant lationibus, id est, motibus inferiorum orbium siue planetarum: itavt quo numero & ordine constitutæ sunt sphaeræ errantium stellarum, earumque motus & lationes; eodem etiam inter se dispositæ sint totidem substantiæ æternæ, mouentes & immobiles. Atque adeo ex numero lationum colligendum esse numerum substantiarum mouentium. Numerum verò sphaerarum & lationem petendum esse statuit ab Astrologiæ peritis: vnde statim citat sententias Eudoxi & Callippi insignium suæ ætatis Astrologorum, qui cùm varios motus planetarum animaduertent, plures etiam sphaeras esse putarunt. Eudoxus quidem 26. Callippus 33. ipse verò Aristoteles 55. videtur statuere, è quo tamen numero si demantur motiones à Callippo Soli & Lunæ fortè perperam adjectæ, orbis omnes tam deferentesquàm reuoluentes manebunt 47. atque adeo iuxta hunc numerum erunt substantiæ motrices 47. Docet postea, cœlum, id est, mundum, esse vnum numero, quia vnus est numero primus motor. Denique paternam esse & à maioribus acceptam suæ ætatis opinionem, primas illas substantias cœlorum motrices esse Deos, quam opinionem diuinè dictam esse significat: Cætera verò *μυθικῶς*, id est, fabulosè, fuisse narrata, vt quòd Dij essent *ἀνθρωποειδῆς*, humana spe-

cie, aut qualibet aliâ animalis formâ: interim tamen hæc inuenta fuisse ad vulgi persuasionem; ad vsum legum, ad vitæ utilitatem:

Ad Caput nonum.

Propositis de mente diuina, id est, de prima illa æternâque substantia, siue Deo, dubitationibus: Responder primò, Deum actu intelligere, non potentiâ, vel potius esse ipsum actum intelligendi. Si enim nihil actu intelligeret, essetque similis Endymioni dormienti, non esset quid præstans aut diuinum: & præterea laboriosa ei esset intelligendi continuatio, si potentia ab actu distincta esset, vt in nobis; si ea, inquam, potentia in Deo esset, vt alia à se, aliis conceptibus posset intelligere; & sic non esset ipsa intellectio Dei, ipsius Dei essentia. vt enim ambulare laboriosum est homini, quia non est hominis essentia: licet alioquin ambulare sit aliquando iucundum: sic intelligere molestum esset Deo, si ipsum intelligere non esset Dei essentia. Quòd si statueretur, intelligere siue actum intelligendi, esse ipsam Dei essentiam, vt statui debet; certè non magis erit laboriosum Deo intelligere, quàm homini esse hominem. Deinde si diuinus intellectus potentia esset, non actu, esset aliquid eo melius ac præstantius; nempe ipsum intelligibile, *τὸ νοούμενον*, quòd nempe auctor esset intellectiois: At nihil est Deo præstantius, siue diuino illo intellectu. Est igitur substantia illa æterna, Deus, inquam, siue diuinus intellectus, sua ipsius intelligendi operatio. Responder secundò, Deum; mentemve diuinam, seipsam semper intelligere, solam scilicet & immediatè. Est enim res omnium præstantissima. Nam si aliud quidpiam à se intelligeret, cùm alia multa sint & diuersa, quorum quædam præclara & præstantia sunt, quædam vilia & abjecta; indignum sanè eius maiestate esset, quælibet intelligere, siue semper omnia intelligat, siue modò hoc, modò illud, præsertim cùm hæc intelligendi vicissitudo, fieri non posset nisi cum mutatione & motu, cuius expers est mens diuina. Etenim melius est & honestius quædam non videre, vt turpia & vitiosa. Quare tenendum est, Deum se solum vt quid optimum & diuinissimum semper intelligere, nec vnquam ad alia transire, quorum cognitio vilis & abjecta est. Sed hoc loco lapsus est Aristoteles, qui rerum omnium notitiam Deo minimè conuenire profiteretur. Hinc enim manifestè colligeretur, Deum non videre actiones nostras; nescire quid in cœlo, quid in terra fiat; nihil intelligere nec cognoscere eorum quæ extra ipsum fiunt, & multò minus flagitia & peccata hominum, quibus nihil turpius est.

Deus est ipse actus intelligendi.

ὁ δὲ μὴ ἐστὶν ἕσθια, καὶ ἀνώδυναμαίως, καὶ ὕλης, ἀμεγέθους, ἀμερήους, ἀδιάρητος, ἀπαθής, ἀαλλοίωτος, καὶ ἀπὸ τῶν νοητῶν, καὶ τῶν κινητῶν, ἀκίνητος, ἀρχὴ τοῦ ἕσθαι καὶ τῆς φύσεως, διαγωγῆς ἀρίστης καὶ ἡδίστης.

Error Aristotelis.

At hæc asserere impium est, & diuinam pro-  
 uidentiam iustitiãque tollere. Neque ve-  
 rò dedecet diuinam maiestatem mundum  
 videre; rerum vices, generationem & inte-  
 ritum considerare; hominum etiam peccata  
 cognoscere; cum nihil inde vitij aut impuri-  
 tatis contrahat; vt neque Sol, dum sua luce  
 terras mundumque complet vniversum; &  
 non tantum palatia regum, amœnos hortos,  
 pratãque floribus splendentia, sed etiam  
 cloacas; & si quid his fœdius esse potest, ra-  
 diis suis illustrat, propterea fœdari dicitur  
 vel maculari. Obseruandum tamen hinc non  
 dixisse Aristotelem expressis verbis, Deum  
 non intelligere omnia, sed tantum in vni-  
 uersum dixisse, quod melius sit quãdam non  
 videre, quã videre; putã res obscuras ac  
 turpes. & certè Aristoteles credidit Deum  
 cognoscere alia à se, imò omnia, vt colligitur  
 ex cap. 5. lib. 1. de Anima, ex cap. 4. lib.  
 3. Metaphys. ex cap. 2. lib. 1. Metaphys. ex  
 cap. 8. lib. 10. Ethic. ex lib. 2. Rhetor. ex  
 cap. 10. lib. 2. de Ortu & Inter. Est enim  
 Deus sapientissimus, iudicio Aristotelis:  
 item cognoscit se esse causam & principium  
 rerum omnium: ergo scit omnia. Itaque  
 fortè posset excusari Aristoteles, qui ideo  
 significare visus est hoc capite Deum alia à  
 se non intelligere, non quod ea non intelli-  
 gat, sed quia ea non intelligit actu intelli-  
 gendi proprio & diuerso ab eo, quo seipsum  
 intelligit: vel quod eorum, quã talia sunt,  
 cognitione, præcisè non sit beatus, sed sui  
 sola comprehensione; intellectiõnem enim  
 Dei vult esse beatificam: vel quod secun-  
 dum modum nostrum intelligendi, prima-  
 riò & per se Deus se intelligat, sitque ipse  
 suã cognitionis objectum principale; res au-  
 tem ceterã objectum minus principale: quã  
 ideo dicuntur non intelligi; non quod reue-  
 ra non intelligentur, sed quia ex modo no-  
 stro intelligendi ad eas non fertur præcipuè  
 diuina intellectiõ, licet se & omnia Deus  
 vnico actu simul & semel comprehendat.  
 Vel denique ideo non dicatur intelligere  
 turpia, quod iis non delectetur, licet interim  
 verè ea intelligat. Hæc pro Aristotele dici  
 possunt. Sed redeamus ad textum. Respon-  
 det tertio, in non habentibus materiam,  
 idem esse quod intelligit, & quod intelligen-  
 tur, atque adeo & intellectiõnem. Vnde me-  
 ritò dictum est, Deum & esse actum intelli-  
 gendi, & mentem, & id quod intelligitur,  
 siue intelligibile; vel quod eõdem recidit, in  
 Deo intellectum, intellectiõnem & intelli-  
 gibile esse prorsus idem. Respondet quarto, in  
 illo diuino intelligibili, id est, Deo, nullam  
 esse compositionem: Quia si quã esset, mu-  
 taretur intellectus diuinus, intelligendo  
 nunc vnã partem, nunc alterã. Deinde  
 nullum immateriale diuisibile est, siue com-  
 positum ex partibus, vt mens humana; at il-

Deus cogni-  
 tione n. glo-  
 rum non in-  
 quinat, vt  
 neq; Sol  
 illustratione  
 cloacarum.

Excusatur  
 Aristoteles.

In Deo nul-  
 la est com-  
 positio.

lud diuinum intelligibile siue intellectus, est  
 expers materiã. Concludit, Deum non suc-  
 cessiuè, tractuque temporis, aut per partes,  
 seipsum intelligere, sed totum simul eo-  
 demque semper modo, & in omnes æter-  
 nitates.

### Ad Caput decimum.

**H**Atenus de Deo, vt est summum intel-  
 ligibile; nunc de eodem differit, vt est  
 summum vniversi mundi bonum. Statuit er-  
 go Aristoteles, summum naturã bonum  
 duobus modis posse constitui; vel ratione  
 ordinis, vel ratione Dei, à quo pendet rerum  
 omnium ordo & διακόσμησις. Vnde vt in exerci-  
 tu duplex est præcipuum bonum, ordo scilicet  
 & dispositio militum, omnisque bellicã  
 suppellectilis, & præterea dux siue impera-  
 tor, à quo ipsa castrorum acies benè ordina-  
 ta dirigitur ac dependet: Sic in mundo, re-  
 rum ordo admirabilis, aptissimãque disposi-  
 tiõ, summum quidem bonum mundi est,  
 formale scilicet & ipsis rebus inhãrens: sed  
 longè præstantius bonum est ipsa prima cau-  
 sa, æterna, immobilis, Deus scilicet opti-  
 mus, maximus, cuius consilio & ineffabili sa-  
 pientia vniversus orbis pulcherrimè dispo-  
 nitur, & perfectissimè administratur. Statuit  
 secundo, res in mundo sic esse ordinatas &  
 constitutas, vt aliã ad alias referantur, om-  
 nesque ad vnum sint coordinatã, licet dis-  
 pari modo: Non secus ac in ampla & locu-  
 plete familia videmus officia præscribi aliis  
 diligentius, & plura, vt liberis: quorum cu-  
 ram maiorem habet paterfamilias; aliis con-  
 fusius, & pauciora, vt seruis; aliis adhuc ne-  
 gligentius, vt iumentis, cum interim omnia  
 ad vnum familiã bonum referantur. Pari  
 enim ordine res in vniverso dispositã sunt,  
 vt aliã sint constantioris ordinis; & ex per-  
 fectiores sunt, vt cœli; aliã minus rati atque  
 firmi, vt res sublunares; quã tamen in com-  
 mune bonum conspirent vniversã, & ab vno  
 principio dependant. Statuit tertio, dam-  
 nandas esse aliorum Philosophorum senten-  
 tias, Empedoclis, Anaxagorã, Platonis, Py-  
 thagoreorum, qui ex contrariis omnia fecê-  
 re, vel ideas inanes adstruxêre, vel numeros  
 inuexêre, vt rerum principia. (Vnde patet  
 antea dici debuisse de ideis & numeris, libris  
 scilicet superioribus: atque adeo hunc esse  
 postremum omnium, ac verè decimum quar-  
 tum, vt antea probauimus; in quo scilicet  
 omnia concluduntur.) Illi enim multa con-  
 stituerunt rerum principia, nec satis aptè  
 vnita, connexãque; maximè verò Pythago-  
 rici, qui principia rerum dixerunt esse nu-  
 meros, è quibus dicere aut explicare non  
 possunt, quomodo vnum fieri possit, aut cur  
 corpus & anima, forma & res, sit vnum, cum  
 omnis numerus sit pluralitas. Nisi modum

Ordo mudi  
 est, eius for-  
 male bonũ,  
 Deus sum-  
 mum eius est  
 bonum effi-  
 ciens.

Locus pro  
 ordine li-  
 brorum à  
 nobis resti-  
 tuto.



nostrum explicandi sequantur, quòd scilicet mouens est illud, quòd facit hæc esse vnum. Cùm ergo numeri Mathematici inter se minimè cohæreant, & sibi mutuo non conferant, neque etiam sit inter illos ordo, nisi numerationis, non naturæ; sintque vno verbo, plura, discreta, & dissipata principia; neque ad vnum aliquod à quo pendeant, referantur, ij sanè principia esse non poterunt. Sic enim vniuersi essentia, naturaque esset *ἐπιποδιδώδης, malè cohærens*, vt fabula sibi non consentiens, aut tragœdia alienis minimèq; coniunctis rebus constans: at verò entia nolunt malè gubernari, à pluribus scilicet malèque cohærentibus principiis. Ergo vnum sit rerum omnium principium necesse est, nempe Deus ille vnus, optimus, maximus. Neque enim bonum est imperium aut principatus multorum; præsertim cùm non consentiunt inter se; alioquin Aristocraticum regimen malum non est, in quo consentiunt optimates. Concludit igitur Aristoteles, absoluitque Theologiam suam, Dei, primæ principij vnitatis: in quam rem appositè citat illud Homericum ex 2. Iliad.

*Οὐκ ἀγαθὸν πολυκρατεῖν, εἰς καί τις ἔστω.*

*Multos imperitare malum est, rex vnicus esto.*

Enimverò vt Monarchia siue vnus dominatio & imperium præcellit, primùmque locum tenet, inter ciuiliū & humanarum gubernationum formas, tanquam omnium optima & præstantissima, vt Plato in Politico docuit, & ipse Aristoteles cap. 2. lib. 4. Polit. disertè profitetur, & natura ipsa in singulis rerum generibus eam videtur affectare; Leonem enim, quadrupedum regem creauit; Delphinum, piscium; Aquilam, auium; Oliuam, arborum; Adamantem, gemmarum; Aurum, metallorum; Ignem, elementorum; primam Sphæram, cælorum; Solem, planetarum, &c. Profectò rationi consentaneum est, vt entia omnia, totiùsque mundi vniuersitatis regimine etiam Monarchico, id est, vnus Dei principatu gubernentur. Hæc est insignis clausula verèque diuina totius Philosophiæ Aristotelis. Qui enim libri de plantis, & de secretiore parte diuinæ sapientiæ secundùm Ægyptios, post hos Metaphysicos recensentur, non sunt Aristotelis. Ad quos nihilominus vel solius Aristotelis gratiâ, cuius nomine circumferuntur, stylum conuertere non dedignabimur, eorumque summas non sine legentium fructu perstringere.

*Finis Synopsis librorum Metaphys. Aristotelis.*

*Ad duos libros de Plantis Aristotelis adscriptos.*

**P**hysicæ pars est egregia, longèque amœnissima Tractatio de Plantis, quæ vno

A nomine *φυτολογία* dicitur: quam ideo ab Aristotele scriptam editamque non dubito; qui in aliis naturæ corporibus contemplandis tam diligens fuerit & accuratus. Imò verò qui *ἀπὸ φυτῶν*, de plantis, dicturum se promiserit extremo capite lib. 4. Meteororum, & sub finem etiam lib. de Longitud. & Breuitate, & lib. 11. de Generat. Animal. cap. 1. quo postremo loco de plantis singulare opus disertè pollicetur. Quin & Laërtius duos de plantis libros ab Aristotele editos fuisse testatur: quos etiam citat Auerroës in primum Physicæ. Sed vt ingenuè dicam quod sentio, non extant vlli legitimi Aristotelis libri de plantis. Si qui enim essent, maximè hi duo. At hi duo planè spurij sunt & illegitimi. Nec sunt reueræ Aristotelis, sed Arabis cuiusdam anonymi, qui Arabicâ linguâ eos scripsit, quos nunc Græcè & Latinè versos habemus, vtroque modo malè, vt ipsa lectio docet. Non esse autem Aristotelis, laxior & incondita scribendi ratio, stylus, methodus, doctrina ipsa, oratio seu Græcæ locutionis idea ineptissimis scatens hellenismis, fatuæ tandem digressiones ac penè contradictiones, manifestissimè conuincunt. Quare simplex nimium fuit hæcenus multorum fides seu potius credulitas, & Aristoteli contumeliosa, qui hosce duos libros elegantia omni ac methodo destitutos, ipsius Aristotelis factum esse crediderunt: Licet enim Aristoteles passim dixerit se de plantis acturum; atque hinc fortè adducti sint nonnulli, vt hos libros crederent esse Aristotelis, ratio tamen & oratio, operis genius & ingenium Aristotelis apertè contradicunt: & citius profectò Marfyas Apollo diceretur, quàm horum librorum auctor sit Aristoteles. Sed tamen nullus est tam malus liber, vt dixit Plinius, quin aliqua ex parte prodesse possit. Videamus ergo, sed percurrendo, & summis labiis lambendo, ac cuspide linguæ, vt canes Nilotici. Tantùm enim summa sequi fastigia rerum institimus, cætera lectoris otio relinquentes.

### *Liber prior de Plantis.*

**H**abet capita septem. Vbi de plantarum vita, anima, motu, appetitu, partibus, locis natalibus, foliis, succis, fructibus, modis naturalibus & artificiosis, quibus exoriuntur & crescunt; earum differentiis, & in alias species commutationibus. Alij tamen tria tantùm faciunt capita.

Primo igitur capite statuit auctor, vitam plantarum obscuriorem esse, ac minùs exploratam, quàm sit vita animalium. Hæc enim se prodit per longè plures ac præstantiores actus, nempe sensum, appetitum, motum localem; licet veteres quidam dixerint

*Hi duo de plantis libri non sunt Aristotelis.*

*Ad cap. 1.*

*Ad cap. 1.*

*Ad cap. 1.*

*Ad cap. 1.*

*Vnus est Deus.*



non crescere. Hic annotare placet, Cæsarem Scaligerum qui commentatus est in hos libros, affirmare, vidisse se herbam, Aloë dictam, multos iam annos laquearibus appensam, adeo viridem, ut cum vegetissimâ agrorum herbâ contenderet. Tum agit auctor de modo artificiali, quo stirpes oriuntur, crescuntve, nempe de insitione; eamque optimam esse ait, quæ fit similium in similes, ut prunorum in prunos. Item observari affinitatem inter certas arbores, alioqui specie diuersas, ut inter pomos & puros. Fieri autem inter istas, felices insitiones, licet syluestres hortensibus inserantur.

Cap. 7. Docet stirpes aliquas in alias species migrare & commutari: vel ob ætatem, ut cum nux senio confecta mutatur in quercum; quod licet incompertum putet Scaliger, & reuerà hoc loco non nominatur arbor in quam abit nux, Antonius tamen Mizaldus Medicus affirmat, in cap. 12. lib. 3. Secretorum hortorum: vel ob negligentiam, ut cum calamentha in mentham degenerat: vel ob feminis conditionem, ut cum è semine petroselini exit alliaria; è tritico & lino lolium. Deinde ponit discrimen stirpium masculinarum & fœminearum, quod illæ densiores sint, duriores, pluribus ramis foliisque instructæ, & celerius maturescant. Concludit, inuestigandas plantarum proprietates, ut cur quædam venerem accendant, ut eruca, satyrium: cur eam aliæ extinguant, & refrigerando somnum accersant, ut lactuca, portulaca, rosa: cur aliæ interficiant, ut Acohitum, Napellus.

### Liber Posterior de Plantis.

**H**Abet capita, ut quidam aiunt, duo; sed melius, decem.

Ad cap. 1. Primo, ponit Arabs arboris vires tres, quas singulas capit arbor (aptius dixisset, planta: est enim propositio generalis) à singulis tribus elementis. Primam enim, per quam habet ut terræ affixa sit, à terrâ repetit: secundam, per quam habet ut coaguletur & compingatur, ab aquâ: tertiam, per quam habet unionem fixationis vel compactionis, ab igne. Sed cruda est, & aspera hæc phytologia & mutila. Omisit enim ærem qui stirpes ambiens, eas refrigerat, mirèque adiuuat, ut docet Aristot. lib. de Respiratione. Deinde docet, stirpes citius crescere quàm animalia, ob materiæ, id est, terræ commodæ, viciniam. Tum ponit parerga, siue digressiones de ortu fontium & fluminum.

Ad cap. 2. Cap. 2. Citat pseud-Aristoteles Meteora sua, sed imponit. Ideò non credemus, hos libros esse Aristotelis, qui erroribus & inertia fracti sunt & infarcti. miscet autem hoc capite præter rem quæstiones de fontibus,

A fluuiis, terræ motu, aëre, aquâ.

Cap. 3. Ait generari herbas in terrâ, ex aquâ & rore cælesti, dulci, non falso. Loca enim falsa, arenosa, vsta, sicca fugiunt herbas.

Cap. 4. Ait nasci plantas in summa aqua, ex aquæ immotæ crassitie, virtute Solis: ut est lenticula palustris siue aquæ, & Nymphæar siue Nymphæa.

Cap. 5. Ait interdum plantas in solidis lapidibus nasci ex aëre incluso per reflexionem seipsum calfaciente, & humorem lapidis sursum trahente, tandemque exeunte vapore, unde planta. Sed errat sibi que contradicit, qui scilicet antea dixerat è solido plantam non posse nasci: & qui dicat aërem, qui tenuissimus est, exitum non inuenire; humorem verò crassiorem aëre, inuenire; & aërem descendere, humorem ascendere.

Cap. 6. Docet ad plantæ ortum & incrementum requiri certum semen, conuenientem locum, aquam moderatam, & aërem consimilem. Tum loca à sole remotiora stirpium esse feraciora: quia Solis vicinia vrit & exsiccant.

Cap. 7. Ait arbores tribus modis ferre fructus. Primo, ante folia. Secundo, cum foliis. Tertio, post folia. Sed non ponit exempla. Et certè quæ arbor fructum ferat ante frondes, nescit Auerroës, nescit Scaliger, nesciunt viri docti & rei herbariæ periti; qui tamen fatentur esse herbam, nomine Lysimacham, filiquosam, quæ à filiquato fœtu præcoci, qui auctu & incremento florum eruptionem antecedit, quasi proles parente prior, filius ante patrem nominatur. Ait postea esse

plantam aliam radicis expertem, aliam foliorum. Aliam ferre caulem sine fructu & foliis. Ut est Chrysocome, de quâ Andreas Cæsalpinus c. 14. l. 12. de plantis. Hic nota, tubera, Gallicè, *des truffes*, tota esse radices; & viscum nullam habere radicem, nec epithimum, sed aliis plantis innasci, quarum dispendio & sumptibus viuunt, dicique ideò herbas parasiticas. Item sedum, aliàsque herbas, ut cæpas, seorsim viuere à terra sine radice, saltem ad tempus. Denique esse iuncum sine ramo, cuscutam sine folio, ficum sine flore, Iridis florem sine fructu, sine utroque Adiantum. Agit postea de spinis, quas sub genere plantæ reponit. Esse verò in iis raritatem & frigidam humiditatem, quæ ascendens concreseat vi Solis. Sed falsum est, spinas raritatem eam habere. Constat enim arbores spinosas in eodem genere esse densiores non spinosis, ut in piro syluestri translata, quæ aculeos & densitatem deponit. Falsum est etiam spinosas stirpes humiditate frigida abundare; in cinarâ enim siue articalo, eryngio, vrticâ, calor superat frigus.

Cap. 8. Explicat colores plantarum, viridèmq; omnium ait esse communissimum;

Aloë multis annis appensa laquearibus, vritatem retinuit.

Ad cap. 7.

Contradictio auctoris.

Ad cap. 6.

Ad cap. 7.

Notata digna de certis plantis.

Errata auctoris.

Ad cap. 8.

Reprehenditur auctor & merito.

Ad cap. 2.

ita tamen ut albedo sit intus, viriditas autem foris: Quia coctio intus est perfectior. Deinde ait tres esse modos figurarum plantarum. Aliam enim sursum prodire, aliam deorsum, aliam inter hæc: sed delirat Arabs, qui locorum differentias vocat modos figurarum.

Ad cap. 9.

Cap. 9. Causam cur decidant folia, ait esse promptam raritatem. Sed malè. Potius enim foliorum casus obstructioni & concretioni humoris & alimenti tribuendus est: quia frigus autumnale & hybernium densat, obturatque oras venularum, per quas traducitur alimentum; unde intercipitur alimentum, & concrefcit vnà cum infito plantarum humore in pedunculo folij. Hinc est quod plantarum, *πλάτυφυλλα*, *latifolia*, citius *αυλλοφοέρουσιν*, defrondescent, quia pedunculos habent longiores, quos citò strangulat frigus: Unde necessum est humore congelato & alimenti viâ interclusâ, frondes contabescere & ficcari, quæ scilicet sine alimèto cõsistere nequeunt. Legendus Aristoteles cap. 16. & 17. lib. 2.

Cur planta latifolia defrondescent.

Qua stirpes foliis non viduentur.

De ebeuo Aristot. e. 7. l. 4. meteor.

poster. Analyt. Interim sciendum foliis non solere spoliari palmam, citrum, pinum, laurum, oliuam, abietem, taxum, vnedonem, terebinthum, cupressum, piccam, buxum, ilicem, myrrum, cedrum, iuniperum. Pergit auctor, docetque ebum petere fundum aquarum: quia eius partes valde compactæ sunt, pori angustissimi & aeris expertes. Hoc loco per transfennam placet annotare arborem quamdam nasci non longè ab vrbe Parisiorum, inter oppidum scilicet, siue castellum regium diui Germani, & Lutetiam ad Sequanæ fluminis ripas in nemore

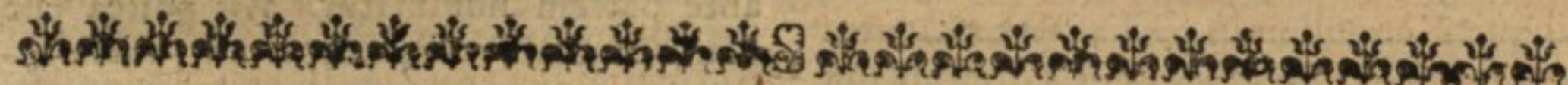
A proditiõnis, Gallicè *Le Bois de la Trahison*, cuius arboris ligna, & rami petunt aquarum fundum, ut ebeni. Florem esse è materia plantarum subtilissima, incipiente coctione, ita ut flos sit quasi *φλοῦς*, unde fortè nomen habet, id est, subtilis flammula.

Cap. 10. Agit de saporibus fructuum; aitque amaritudinem esse ab imperfecta coctione humiditatis à calore, siue à cruditate: & si amarum apponatur igni, dulce euasurum. Sed fallitur: nam absinthium verus, & cichoracea amariora sunt nouellis: & amaritudo à calore est, ut docet Galenus & alij.

Ad cap. 10.

B Errat etiam dum subiungit humiditatem digerere. Hoc enim officium est caloris. Contradicit etiam sibi, dum ait Myrobalanos arbores initio fructus dulces edere; cum supra dixerit, fructus initio acerbos esse & amaros. Denique sub finem libri & capituli, statuit fructus Myrobalanorum esse in fine amaros, ob victoriam caloris & siccitatis: quæ contradictio est superiori assertioni opposita, quæ statuit initio capituli amarum saporum esse ab imperfecta coctione. Non sunt igitur hi libri Sibyllæ folia, nec nostri Apollinis, id est, Aristotelis, oracula, sed Arabis cuiusdam Pseudaristotelis, vel Pseudotheophrasti infelices curæ. Pergamus ad ceteros de secretiore parte diuinæ Sap. melius de Philosophia meritos, vbi tamen appendicem nouam de plantis, siue Breuem Phytologiam suâ specie, ac nouitate amœnam iuxta & fructuosam, scituque dignissimam exhibuerimus.

Errores Auctoris varij.

  
**P H Y T O L O G I A**  
**G V I L L E L M I D V V A L L I I,**  
 S I V E  
**A P P E N D I X N O V A D E P L A N T I S,**  
 P R Æ F A T I O P A R Æ N E T I C A.  
**A D A U D I T O R E S R E G I A R V M S C H O L A R V M.**

————— habitârunt Dî quoque sylvas,  
 Dardaniusque Paris: Pallas quas condidit arces  
 Ipsa colat. Nobis placeant ante omnia syluæ.  
 Nunc omnes arbusta iuuent, humilesque myricæ,  
 Si canimus plantas, plantæ sint consule dignæ.

Virgil. eclog. 2. & 4.



**H** E O M E N E S priscus ille rerum naturalium peruestigator & interpret, memoriæ prodidit, iuxta Syrtim magnam hortum esse prægrandem, solo felicissimum, situ saluberrimum, culturâ elegantissimum, fructuum copiâ vrberimum, florum multiplici

D picturâ & varietate lætissimum, rerum denique inuentu rarissimarum, pretio carissimarum, vsu commodissimarum, generatione celeberrimum, totoque orbe decantatum; ex quo nimirum exquisita distillent aromata, & vnus præsertim electri (ambarum siue ambram vulgus vocat) odorata lachry-

mæ defluant in vicinum stagnum, quas ob incredibilem suauitatem, & fragrantissimi odoris diuiniore delicias, puellæ Hesperides purissimis vasculis excipiant, atque in multos vsus studiosissimè asseruent. Ego verò, Auditores lectissimi, in auspicali hæc regiarum scholarum instauratione, ac professoris officii, non illos quidem forte an fabulosos Hesperidum hortos, non inanem rerum picturam, non florum vmbra vestris oculis subicere constitui: sed in vniuersæ potius naturæ, mundi que huius ad spectabilis viuam picturam, in amplissima, inquam, stirpium omnis generis viridaria, syluas, prata, agros, in vernantes florum arcolas, puluillos, plantaria que fecundissima ac lætissima vos intromittere, simulque herbarum, fruticum, arborum arcanas vires reuelare proposui: quibus nihil est ad valetudinem salubrius, nihil ad iucunditatem amœnitas, nihil ad contemplationem honestius, nihil ad scientiæ vbertatem liberalius, nihil denique ad vitæ vsus omnes optabilius, magisque necessarium.

Apud Persas, gentem olim locupletem & superbam, atque auro quidem gemmisque magnificam, sed præclarissimis institutis longè celeberrimam, mos inualuerat, vt à pueritiâ primisque annis herbarum & eorum omnium quæ è terra nascerentur, vires perdiscerent, vt nossent quæ salutaria corporibus, quæ noxia essent & insalubria, & illa sicubi vsus posceret, conquirere, hæc vitare & fugere possent. *ἀλλὰ καὶ τῶν φουδιῶν ἐν τῆς γῆς τὰς δυνάμεις οἱ τῶν ἄρσῶν πῦδες πρὸς δὲ ἑμαυτοῦ, ἰνκuit Xenophon in pædia, ὅπως τοῖς μὲν ἀφελίμοις χεῖρον, τῶν δὲ βλαβερῶν ἀπέρχοντο.* Nimirum hoc vnum sapientissimi Persæ assequabantur, vt Phytologiæ doctrinæ ve plantalis amœnitatem cum suæ sanitatis fructu vitæque commodis coniungentes, vt primùm viuere inciperent, sic & simul artem tutò, iucundè, salubritérque viuendi compararent.

Habebat id in ore frequenter Plinius, eum sibi hominis titulo vitæque indignum videri, qui iam iuuenis factus, nondum tamen posset arteriarum pulsum, ad manuum suarum carpos perenni & continua micatione subsilientem, explorare, nec discernere. At quantò iustius id verti deberet in eos, qui cū Cereris dona, terræque fruges & fructus cottidie absument, & Bacchi munera, succos illos & potulentos liquores, Iouis nectare & ambrosiâ suauiores, combibant epotentque, quos ipsis stirpes è diuite suo sinu & gremio liberalissimè suppeditant ac profundunt; eas tamen ingratiissimi homines ne oculis quidem saluent, suâve contemplatione & otio dignas arbitrentur, brutis ac ferocibus apris simillimi, quibus cùm glandes ex ilice, fago, aut quereu succutiuntur, nutrices tamen illas arbores videre asper-

nantur, nec in ipsum excussorem pastotème oculos dignantur attollere. Sanè verò liberos homines, ingenuos, nobiles, generosos, postulat ardua hæc stirpium contemplatio, qui herbarum, fruticum, arborum, tot tantisque copias, tam egregiam fabricam, ornatum, facultates, arcanasque vires intentâ mentis & oculorum acie perquirentes, earum amœnitate iucundiùs potiantur, emolumentis prudentiùs vtantur, præstantiam magis admirentur, & in infimâ classe viuentium tam bellè, tam eleganter composita, tot exornata dotibus, tot viribus instructa, tot illustrata miraculis, naturæ omnipotentis diuinam vim, seu potius Dei Opt. Max. (qui primum est viuens, ac vitæ omnis fons & principium) potentiam, sapientiâque suspiciant ac venerentur. Neque enim profectò aliis illecebris adductos esse crediderim summos illos sapientésque viros, Imperatores, Reges, Principes, qui plantaria hortosque tanto tamque incredibile studio coluerunt, atque etiam in præcipuis delitiis habuerunt. Enim verò magnus ille Assuerus, Artaxerxes, Alcinous, Artalus, Hiero, Augustus, Pompeius, Archelaus, Marcus Crassus, Domitius Ænobarbus, Philometor, Passienus, alique quamplurimi eam voluptatem ex re herbaria, cultioribusque viridariis ceperunt, vt sui temporis partem vnam darent Imperio, rebusque grauissimis, alteram hortis indulgerent. Vidit olim Xerxes Persarum potentissimus Imperator, (cuius sitiens exercitus integros siccabat amnes) proceram ac speciosam platanum, quam vt vidit, eo statim amore deperiit, vt in eius laudes sese disertissimè effunderet, eam salutarè, exoscularetur, pro ea Deo vota faceret, felicia fausta que omnia apprecaretur, eique tandem, quasi amatæ virgini, aureas armillas & catenulas in amoris testimonium ac pignus offerret. Scilicet diuinum nescio quid, suâque regiâ & Imperatoriâ maiestate dignissimum in plantis elucere videbât summi illi ac principes viri, quod & ipsos deceret maximè, & iis præterea quandâ nominis pareret immortalitatem. Quid verò? an non ex pensilibus illis hortis, qui inter septè mundi miracula recēsentur, immortale nomē obtinuerūt magnus ille Cyrus Medorum Persarumque Rex, & Assyriorū Regina Semiramis? An non ex plantarū nomenclaturâ & appellationibus, æternum decus famamque sibi reges, ducésque strenuissimi, maiorem etiam quam ex regia dignitate, compararunt? dum quas ipsi herbas à se inuentas gloriabantur, eas suis nominibus quasi lustrici parètes insignirent. Sic enim Gentianam herbâ Gentius Rex Illyriorū, Lysimachiâ Lysimachus Rex Macedonum, Mithridatiâ, quæ & scordiū dicitur, Mithridates Ponti & Bithyniæ

Rex, Teucrum Teucer, Achilleiam, quæ etiam herba militaris & millefolium vocatur, Achilles, Centaurium Centaurus ille Chiron, Artemisiam, quam vulgus vocat herbam Diui Ioannis, Artemisia Cariæ regina nominauerunt. Imo verò Mithridates, Attalus, Salomon Hebræus ille sapiens, Euax Arabs, Iuba Mauritanus, reges omnes, de plantis egregia monumenta ediderunt, atque ex illis medicamenta saluberrima verèque regia, arte manuque propriâ miscuerunt; ad regiam dignitatem & curam hoc etiam pertinere arbitrati, vt pacem simul & sanitatem militaribus medicisq; antidotis, & pharmacis sibi suisque conciliarent, & Pharmacopœam, sine qua vix viuitur, cum Imperatoriâ maiestate, per quam rectè viuitur, coniungerent.

Transcemas si placet, à regibus & Imperatoribus ad Philosophos, & veteres illos Poëtas, Ethnicæ religionis duces, magistros, & archimystas, qui licet diuina mysteria fabularum tegumentis inuoluant, & cortice poëseos obducant; nihil tamen nisi graue, arduum, seriûmque consecretantur, hos verò plantarum amores & studia seriò multûmq; detinuerunt; vt qui in minimis fruticibus herbulisque describendis ingenia sua diu gnauitèrque exercuerint, atque in iis etiam prædicandis bonas interdum horas cõsumpserint. Sapientiæ filius & corculum Aristoteles, Theophrastus item, Plinius, Dioscorides, Galenus, Aëtius, Paulus Ægineta, & qui post hos fuerunt recentiores, Ruellius, Hermolaus Barbarus, Cardanus, Fuchsius, Manardus, Cæsarpinus, Dodoneus, Scaliger, Mizaldus, Lobellius, Penas, aliique complures Phytologi, rem herbariam plantarûmque Philosophiam & historiam, iustis voluminibus pertractarunt.

Sed & hoc sapientia sua grauissimisque studiis dignum reputarunt sapientissimi Philosophi, & præstantissimi quique Poëta, vt viliores etiam plantulas (si tamen in his naturæ thesauris quid vile esse potest) exquisitissimis encomiis celebrarent. Sic enim bulbos magnifica splendidâque oratione laudauit olim Pythagoras, Chrysippus brassicam, Zeno Capparem, Dioeles raphanum, Carneades helleborum, Phantias vrticam, Erasistratus Lysimachiam, Icesius anonymam, Musæus polium, Hesiodus maluâ & asphodelum, Homerus nepenthe, moly, dictamû, alij alias pro suo quisque studio, affectu, diligentia, atq; etiam plantarum ipsarum meritis. Quasi stirpes singulæ etiam ignobiliores, suas seorsim panegyres & encomia pro sua quæque vi & facultate à doctis & sapientibus iure suo possent repetere. Tot enim tamq; variæ facultates ac vires, tot secreta dotes & prærogatiuæ, ad animalium salutem, alimoniã, amœnitatem, medelam, stirpibus

à summo Deo tributæ insitæque fuerunt, quot extant herbarum, fruticum, arborumque species, tot etiam sese proferant discrimina eximiarû facultatum, quæ ex Dei edicto & naturæ lege hominibus cunctisque animantibus conferant & auxilientur. Neque enim profecto aliam ob causam præpotens ille & sapientissimus rerum omnium artifex & creator Deus, Adamum primum hominẽ in horto illo voluptatis & deliciarum, verèque terrestri paradiso constituit; nisi vt permissarum plantarum vbertate & fructibus vesceretur, earum pulchritudine & elegantia delectaretur, arcanas vires rimaretur & exquireret, atque ex infinita illa rerum varietate, morborum varia alexiteria & medicamenta colligeret.

Præfationis limites excederem, auditores, si plantarum copias innumerabiles, earûmque commoda, facultates, miracula, seriatim & quasi per catalogum recenserem, si earû multiplices & iucundos colores, qui passim in agris, vt in cælo stellæ, mitescunt & splendent, si odores varios, si sapes, qui miris modis sensus nostros afficiunt & exercent, prolixius commemorarem: Sed dabit mihi opinor singularis vestra audiendi patientia hanc veniam, vt è multis pauca quædam raræ animaduersionis, quasi florum capita, summosq; apices decutiam, leuiterq; delibem, quæ & curiosos rapiant in admirationem, & aliqua simul voluptate retineant.

Enim verò si Theophrasto, Straboni, Plinio, Onofricito, Quinto Curtio, Solino Polyhistori, Odoarto, Petro Hispano, Petro Martyri, Hieronymo Cardano, Cæsari Scalligero, Theuetio, Garcia ab Horto Indiæ proregis Medico, Carolo Clusio, Simoni Maiolo, Nicolao Monardis, Petro de Osma, Xaraizeio, aliisque etiam oculatis testibus fidem habemus; ex arborum quarûdam fecunditate ac vegetali virtute ea bonorum vbertas pullulat, ea animalibus obueniunt commoda & adiumenta, quæ & famem expleant & sitim restinguant, & morbos depellant, & sanitatem restituant, & animos exhilarent; neque hoc tantum, sed præterea res eas suppeditent, quarum vsu vita carere nequit, sine detrimento, & quæ tandem communibus hominum votis & deliciorum etiam appetitionibus cumulatifimè & cum voluptate satisfaciant.

In regno Fanfurano medulla quercuum farina est, è quâ lotâ panis fit optimus. In plaga orientali atque etiam septentrionali arborum quarûdam folia crassiora & pinguiora mutantur in aues eûchymas, & esu iucundissimas. In Africa ad Senegam fluium arbores sunt dactyliferæ, è quarum truncis vt è vinoso quodam fonte latices & succi manant, sapore, odore, colore, viribus, nostrati vino pares, qui nisi aquâ tẽperetur,

facilem temulentiā inducunt & ebrietatem.

In noua Hispania ex arbore vehementius ista ignis statim emicat & explendescit. In Ombryana insula rorant pluuntque arbores, & aquas effundunt vberrimas. Quid vultis præterea, quod ad vitæ vsus necessarios conferat? en panem dant arbores, vinū, carnes, ignē, aquam. Sed liberaliores adhuc sunt quā putetis: Cocos enim Indica exq; arbores quæ in Hispanicā glebā & nouo orbe nascuntur, & ex quæ coluntur apud Magnesianos, Themistitanos, Iauanos, Malabaranos, Hircanos, Brasiliēses, Margianos, Carmanianos, Tagodastanos, mel, lac, oleum vbertim profundūt, guttas etiam vulnerarias stillant, salem præbent, butyrum, acetum, faccarū, odoratos vapores, antidota, nuces, poma, fila, papyrū, telam, ligna, ferrum & parata arma: Imò & harmonicos musicæ concentus edunt, ac resonant cum ventis borealibus agitantur: Denique vitas spargunt, & racemos duorum cubitorum lōgitudine, & quorum grana ouorum gallinaceorū æquāt magnitudinē. Quod vt credatis, faciet opinor sacræ scripturæ authoritas, quæ vnicam vnam è suo stipite pendentem, eo nomine celebrat, quod ei è terrā Chanaam cōportandæ vix duo homines cum valido fuste sufficerent: vt certè fidem aliquam mereatur, quod refert Nicolaus de Comitibus esse in prouinciā Malabaiana arborem Cachi appellatam, quæ pomum quidem vnicum è trunco (quod rarissimum est) proferat, sed adeo solidum, ingens & crassum, vt vix ab vno homine licet robustissimo gestari & efferri possit.

Iam verò si hospitium quæritis, si amœnitatis cubilia, si umbrarum delicias optatis; sunt sanè in Lycia & insulis fortunatis arbores, quæ hospitalitatis exercent officia, & quindecim homines, viginti, atque interdum plures excipiunt, suæque amplitudine & opacitate, quasi oppositis tegulis & lateribus imbres arcent, & ab aëris inclementiā custodiunt.

Gloriabatur olim Licinius Mutianus, ter Romæ consul, se, cum in Lycia legatus esset populi Romani, ad platanū umbram epulatum esse cum duodeuicesimo comite, ab omni afflatu securum, optantem imbrum per folia crepitus, lætiores quā marmorum nitore, vt loquitur Plinius, picturæ varietate, laquearium auro in eadem cubuisse.

Caius Caligula Imperator pulcherrimam illam platanum Veliterni ruris nouo quodam amoris genere deperit, cum eius encomia passim celebraret, cæli solique clementiam, omnēque adeo fœlicitatem ei optaret, seque beatulum esse diceret, cum ad tam speciosæ arboris umbram quiescere liceret, quæ laxis ramorum trabibus scam-

ana, tabulata, subsellia, triclinia, puluinaria exhiberet, & quindecim conuiuas cum Imperatore contineret.

Sed miraculum est naturæ perpetuum ficus Indica, quæ mirabili fibrarum ac stolonum ab vnicā arbore fruticantium propagine, tria hominum millia complectitur, integrum milliare Italicum in ambitu occupans, & sua vnus amplitudine umbrōsam & opacam syluam faciens: cuius quidem arboris decurtatam effigiem ac picturam apud nos diligentissimè asseruamus, vt memoriā & admiratione dignissimam.

Par verò est & assimilis fico Indicæ Pala, arbor ostētosæ magnitudinis, Indico etiam solo familiaris; quæ densiores umbras exporrigen, & longè latèque diffusa, folia gerit struthiocamelorum pennis simillima, duos cubitos lata, tres longa: fructum verò arienam dictum, qui gymnosophistis est in vsu, è cortice suo mittit, specie Indicæ ficus, sed longè suauiores & grandiores, vt qui vnicus quatuor homines reficiat & satiet cum incredibili voluptate. Denique si nolarum gratiosa murmura, si tintinnabula & auribus iucunda & saltationibus apta requiritis; ecce profert etiam India arborem auohay vernaculo idiomate nuncupatam, cuius enucleati fructus alioquin venenosi, mutuæque collisione percussi, cum sonitum edunt, quem si audias, nostrates nolas siue campanulas audire te existimes; vt certè illis vtantur in suis saltationibus Canibales pro nolis, quas è cruribus suspendunt & agitant, ad maiores saltationum delicias: vt nihil profectò arbori deesse videatur, quod humana requirant etiam curiosorum desideria.

Non ausim narrare mirabilia, auditores, ne dum ea quæ fidem excedunt, & fortean dubia sunt & fabulosa, commemorarem, amitterent vera gratiam credibilitatis. Poëticè enim ab Homero dictum suspicor, esse in Africā arborem Visciolum siue Loton, cuius adeo dulces sint & melliti fructus, vt qui aduenæ eos semel degustauerint, patriæ statim suæ, rerumque antea carissimarum obliuione capiantur. Et hoc quidem sociis Vlyssis contigisse scribit Poëta ingeniosissimus:

τῶν δ' ὅς τις λωτοῖο φάροι μελινδία κερπύς,  
ἕκ ἐτ' ἀπαρξέλαι πάλιν ἠδελον, ἕδ' ἐπέδωξ.  
ἀλλ' αὐτὸς βέλοντο μὲν' ἀνδρείοι λωτοφάροι  
λωτὸν ἐρεπτοῖοι μὲν ἔμμεν, νόστοντε λαδίδω.

Odys. i.

Superstitioni verò affine hoc etiam putauerim, quod emblematographi quidam de Piceâ commentati sunt, eum scilicet toto die castum esse, nec illicitos concubitus appetere, qui mane piceam arborem viderit. Omnino autem supersticiosum & anile, quod de lauro iactatur apud populum, eum verò facta, verè futura somniaturum, qui

laurum, *μαρτυριον*, vt credebant veteres, *φύλον*, A  
ideoque varidici Apollinis arborem, dor-  
miens puluillo suppositam habuerit. Hæc  
enim & consimilia vt naturæ vim nimis ele-  
uant, sic & fidem aut penitus tollunt, aut  
maximè imminuunt. Quanquam alioqui  
permulta in amplissimo naturæ theatro  
quotidie licet intueri, quæ vt verissimè ex-  
tant, sic & miraculo vicina creduntur. Tes-  
tes appello rerum sympathias & antipa-  
thias, occultas inquam illas consensiones,  
nexus, amicitias, similtates, inimicitias,  
odjæque naturalia; quibus nescio an naturæ  
dominus & author Deus quidquam fecerit  
admirabilius.

Quid enim, quæso, causæ est, (satis enim  
erit saxum hoc ingès leuiter tetigisse) quòd  
arbuscula quædam Indica, vernaculo ser-  
mone mogli dicta, & tristis appellata, flori-  
bus aureis nitens, mirè odorata, mirè pul-  
chra, viribus quoque eximiis pollens ad  
oculorum pnegmonas, lemas, & glaucoma-  
mata; solem tamen, vitæ omnis authorem,  
elementaris mundi arbitrum, & florum pe-  
culiari quodam iure parentem, planèque  
beneficum & salutare sydus oderit ac refu-  
giat? ea enim non nisi noctu & in tenebris  
floreit aut spirat, interdiu autem & radiante  
sole deflorescit, suumque nitorem & fra-  
grantiam ingrata celat & cohibet; vt certè  
diuini illius syderis odio, languorem veluti  
& marcorem simulare videatur. Sed & ve-  
nustissimus ille flos Iridis (vt perhibent An-  
thologistæ) naturæ quodam prodigio, &  
præter aliorum florum indolem, ad orientis  
folis radios & meridianam lucem, quasi soli  
infensus, sese claudit & quodammodo abs-  
condit, cum interim vdo frigidòque cælo  
sponte aperiat.

Audiuistis hætenus multa, audiuistis mi-  
ra de arboribus (auditores patientissimi) no-  
lite quæso, de fruticibus, deque herbis, quæ  
vt mole minores, sic ferè virtute & miracu-  
lis maiores sunt, pauciora expectare, aut de  
iis sentire remissius.

Nutritionis & alimonix beneficium, vt  
arborum fructibus, sic & fruticum baccis,  
oleribus, herbisque debemus, iis quas co-  
qui apprimè norunt & mulierculæ. Quis  
enim vel idiota simplicissimus nescit, nos,  
brutàsque animantes frumento nutrir, sili-  
gine, hordeo, auenâ, erysimo, orizâ, pisis,  
fabis, ciceribus, phaseolis, lentibus, pasti-  
naxis, sifaris, cucumeribus, cucurbitis, ci-  
trullis, peponibus, cinaris, naxis, raphanis,  
porris, capis, fungis, alliis, lupulo, brassicâ,  
lactucâ, intybo, acetosâ, oxytriphyllo, por-  
tulacâ, cerefolio, spinaciis, petroselino,  
semperuiuo, bipennulâ, coronopo, buglof-  
fo, boragine, silymbrio, rapontio, betâ, fra-  
gis, asparagis, saxifraga, lapatho, fœnicu-  
lo, aniso, aliisque permultis? Sed & purga-

mur, recreamur, sanamurque herbis, ab-  
sinthio, agrimonia, agarico, (qui tamen  
fungus est) aloë, betonicâ, buphtalmo, bel-  
lide, colocynthide, cnico siue carthamo,  
coluteâ, centaureo, centinodiâ, chelido-  
niâ, dictamno, epirhymo, euphrasiâ, helle-  
boro, lathyri, polypodio, plantagine, rha-  
barbaro, rosâ, rutâ, sabinâ, saluiâ, senâ, tus-  
silagine, verbenacâ, violâ, aliisque infinitis.  
Interficimur verò aconito, cicutâ, hyoscya-  
mo, mandragorâ, apio risus, napello, & ve-  
nenatis aliis herbis. Magna quidem hæc  
sunt & stupenda, vt nos omnia herbis debe-  
re videamur, & illarum in nos vitæ neces-  
sitate sit imperium. Sed supra omnia mirabi-  
lis est herbarum, vt & arborum, antipa-  
thia & sympathia, atque inexplicabiles  
illæ arcanæque vires (quas Græci vocant  
*ἀναιπολόγητος*) per quas nimirum herba vna, &  
eadem vni animali sit cibus, vita, adiumen-  
tum, & quasi mel; alteri venenum, mors, &  
quasi fel.

Amabo vos? cur tanto tamque perti-  
naci odio vites, brassicam, laurum, ra-  
phanos prosequuntur? Cur inimica est ru-  
tæ brassica? Cur brassicæ origanum, cur  
arundo filici? Enimverò si vicinæ fiant hæ  
stirpes, & quasi hostes ex aduerso se respi-  
ciant, crudelibus statim præliis sese exerce-  
re videbuntur, morbidòque affectus ac le-  
thales plagas sibi mutuò infligentes, hæ tan-  
dem vel illæ cadent ac emorientur. Sanè  
verò mirabilis est præ cæteris nucis & oleæ  
cum quercu antipathia. Si enim iuxta nu-  
cem iuglandem depacta confitave sit quercus,  
ea cõfestim arefcet: imo verò altera in  
D alterius scrobe posita, languebit paulatim,  
tandemque dissoluetur: licet alioqui vetulam  
nucem senioque confectam, in quercum mi-  
grare, & commutari nonnulli tradiderint.

Olea verò quercui vsque adeò infensa est,  
vt si quercetum in confinio habuerit, non  
solum eius viciniam ferre non possit; sed,  
quod maximè mirum est, ab eo recedere  
videatur, seseque introrsum (quasi fugiens  
hostem) abiciat in fundum. Quod si eo lo-  
co constituatur olea, vnde effossa quercus  
fuerit, conficietur illa, tandemque inimicæ  
E arboris halitu, quasi pestifero odore stran-  
gulata, contabescet.

At quis contrà non miretur scillæ cum  
omnibus plantis, vitium cum vlmis (quibus  
sese libentissimè adiungunt, & per capreo-  
los tenaciter illigant) lauri cum myrto, rutæ  
& oleæ cum fico, palmæ fæmellæ cum pal-  
ma mare sympathiam, amicitias, & natu-  
ralia fœdera? hæ siquidem stirpes mutuâ fo-  
cietate & consortio sic delectantur, vt iuxta  
positæ lætius multò virecant, floreat amœ-  
nùs, oleant suauius, fructus denique dulcio-  
res proferant, & vberiores.

Sed quid dicam de insitionibus atque



artificioſis illis emphylliſmis, encentriſmis, enophthalmiſmis, ſiue emplaſtrationibus & inoculationibus, per quas affines & amicæ arbores æterno quodam coniugio maritantur? Neque enim inſitiones & arborum coniugia alio fundamento principiſſive nituntur, quàm naturali illa conſenſione, & ſympatheia, quam longo uſu edocti didicerunt agricolæ. Antiqua quippe lex eſt, à rei agrariæ magiſtris iam pridem ſancita, non omnia gênera ſurculorum in omnes arbores commodè ac ſœliciter inferi poſſe. Oleoſæ enim & pingues arbores, reſinam aut picem collachrymantes: cæterarum copulam & inſitionem pati non poſſunt, ſed eos tantùm ſurculos coaleſcere, qui occulta quadam affinitate ſint concordés, & iis arboribus quibus inferuntur, cortice, libro, fructu, ſint conſimiles. Et hæc quidem naturalis amicitia, ac ſimilitudinis lege, arbuti vnius copulam & coniugium nux mirificè optat, & concupiſcit, in quam ſcilicet ſolam inferi gaudeat, cæterarumque horreat conſuetudinem. Hæc lege citrea malus punicæ ſocietatem & amplexus amat, caſtanea fagi & roboris, malus omnis pyri cuiuſlibet, cerasus terebinthi, ficus mori, præcoecium & perſica damaſceni & amygdali, aliæ aliarum tacitis ducuntur amoribus, quos mercuriè admirari potius nos quàm ſcire voluit mundi rerumque omnium ſupremus artifex Deus; cuius arcana conſilia humanæ intelligentiæ vim aciemque infinitis intervalis ſuperant ac transcendunt.

Sed quæ præterea ratio eſſe aut excogitari poteſt, cur hyoſcyamus ſiue altercum apris porciſve, cicuta capris, ſturnis, anſeribus, helleborus ſeu veratrum coturnicibus cedat in alimentum; hominibus verò in venenum præſentiſſimum? Et contra, cur aloë ſumptâ ut & amygdalis amaris, vulpeculæ intereant; homines autè ſanitatē recuperent? cur flores & folia rhododendri venena ſint quadrupedum, hominum autem contra ſerpentum morſus antidota efficaciſſima? cur ferulæ aſinis gratiſſima ſint pabula, cæteris iumentis nocentiſſima venena? Cur trifolium demorſis à vipera impoſitum vulnere coctum, dolores tollat, ſano autem homini admotum, parem viperino morſui dolorem infligat? Cur Malaccanæ arboris folia venena ſint, caudex verò ſiue truncus antidotum? Cur radices eiufdem radicumque fibræ ad plagam orientalem conuerſæ, febres, venena, morboſque depellant; quæ verò ad occidentalem ſitæ ſint, ægritudines plurimas pariant, mortemque ipſam accerſant? Cur Deruiſij Turcarum religioſi, in conuentibus annuis poſt cærimonias & epulum plantam mathſlach eſitantes, in lætitiā & exultationem conſiciantur? Cur cohobba indica amentiam

A inducat? Cur thalafſegle Indi amnis mente moueat, audaciam faciat, animos acuat, & futura obiectet miracula? Cur Turcæ prælium inituri plantam Aſſeral deuorantes, expediti & alacres euadant, & pericula contemnant? Cur ſolanum manicum Dioſcoridis vnius drachmæ pondere exhibitum, *φιλανθία* ſuique amorem pariat, & pulchritudinis opinionem: duplicato pondere, varia vanaque ſpectra animo obijciat: triplicato inſaniam adducat, & furorem concitet: quadruplicato mortem inferat præſentaneam? Cur ſtrychnos Theophraſti ſeu veficaria animum perturbet: Cur contra cenoſthera è vino data mores humanos componat, reddatque mitiores & hilariores?

At quæ tandem cauſa eſt, cur origano herbulâ teſtudo cõmunita ſerpentes vincat & innoxie deuoret? Cur hederæ veſperſitiones enecet: heliotropium, quod ad ſolem mirabili perpetuoque flexu conuertitur, formicas iugulet? nyctilops herba noctu quaſi ſtella refulgens, è longinquo viſa terreat anſeres, myacantha mures expellat, pſyllium pulices interimat, arundo viperas ſiſtat, Calamintha ſerpentes fuget, raphanus impoſitus ſcorpionem tollat, eryngium ore capræ ſumptum totum gregem moretur ac ſiſtat: Dictamnus verò & ſeſelis ceruas à morbis liberent, arum vrfos, gramen canes, ſonchus lepores? Cur lyſimachia animalium iram comprimat, arceat pugnas, hominumque rixas & iurgia ſedet? Cur Aleſtorolophos gallos gallinaceos ad duellum incitet? Cur mentha belli cupiditatem audaciamque refrenet, ut ficus ſubiecti atque ad truncum ſuum alligati tauri ferociam? cur holecus ariſtas è corporibus educat? cur arſenogonum conceptus maſculos, thelogonum ſœmellos faciat? Cur cuminum cum maledictis & probris fatum ſœlicius proueniat? Cur apium attritum & calcatum lætius adoleſcat? Cur olea caſtita-tem amet, & à mundis pueris, virginibus, iisque etiam coniugatis, qui alienum torum non violauerunt, plantata & exculta fertilior fiat & fructuoſior? Sed quid hoc eſt quod triorchis illa lutea, quæ herba eſt ab aliis ſerapias, ab aliis baſilica minor appellata, adeo amica ſit, familiaris, & chara accipitri, ut eam quiſquis legerit læſeritve, ab accipitre in vindictam criminis vellicetur mordeaturque?

Quid eſt, inquam, quodd natura quodam veluti magiſterio ac diſciplinâ edoctæ aues herbarum præſidia requirant, & ad eas quaſi ad tutelares Deas confugiant?

Enim-verò ut ſilphas, blattas, noxiâſque omnes beſtiolas pullis ſuis inſidiantes à nidis arceant, hos apio communiunt hirundines, accipitres verò lactucâ ſylueſtri, harpæ hederâ, corui aro, vpupæ adianto, cornices

verbenacâ, turdi myrto, perdices arundine, ardeolæ careo, aquilæ callitricho, olores vitice, galeritæ gramine, aliæ aliis. Obruor tot tantisque miraculis.

Sed quis adhuc non stupeat (vix enim in re infinitâ finem possum inuenire) ad herbas amatorias calamintham, mādregoram, maximè verò ad eroticam illam flabiam perpetui amoris conciliatricem? cuius vim expertum esse aiunt Marcum Aurelium imperatorem in aulico quodam, quem cum istius herbæ sanguineo succo modicè imbuisset, hunc toto vitæ suæ tempore miro amore prosequutus est.

Quis verò non optet sibi Latatē herbam, quam reges Persarum legatis suis dabant, ne ipsis quidquam deesset? quis beatos orientalis plagæ incolas non reputet, qui sumptis ad auroram Hermalæ herbulæ drachmis aliquot, toto die à dæmonum maleficiis & insultibus fiunt immunes?

Quis omni studio non quærat, omni auro, ac pretio non emat polium, anthitrisum & Aureliæ florē ab Hesiodo, Musæo, Theophrasto tantopere decantata? quæ quisquis possederit, is ardua quæque negotia præclare gloriosèque geret, gratosus fiet, amabilis, splendidus, bonamque apud omnes existimationem, & nominis immortalitatem consequetur?

Denique quis Dei opt. max. infinitam bonitatem, sapientiam, potentiam non agnoscat, non adoret in mirabili illa herbulæ Bahar facultate, quæ, si Zonaræ credimus, cacodæmones fugat, energumenos liberat atque restituit.

Cogitate maiora si potestis (auditores ingeniosi) ego diuiniora dicere non possum. Optarem tamen vobis herbam quandam diligentia, studiique maioris, ut ad hæc naturæ rara amœnaque spectacula, in hanc doctrinam plantarum paratioris & frequentiores conueniretis. Quod si herba non suppetit, suppleant, quæso, verba nostra, quod herba præstaret?

Age igitur liberalis & curiosa iuuentus, ingredi, si placet, in pulcherrima hæc mundi plantaria, in communes naturæ hortos, in terrestrem hunc paradisum ad hominum commoda & delicias diuinâ manu structum & concinnatum. Veni, vide, lege inibi vberimè succrescentes suauèq; olentes herbulas, adspice prægrandes & proceras arbores, mirare frutices exoticos, & alieni orbis rariores plantas otiosè contemplare, primulosque istos ac nouellos Phytologiæ nostræ flores, non antehac in Academia agris visos, diligentia naribus, si placet, vestiga & olface.

— tibi lilia plenis.

Ecce ferunt regales nostræ nympha, calathis,  
tibi candida Nais,

A Phytologia scilicet nostra, perspicua, facilis, elegans, compta, breuis, & expedita, Virgil. eccl. 2.  
*Pallentes violas, & summa papauera carpens,  
Narcissum & florem iunget bene olentis anethi.  
Tum casia atque alijs intexens suauibus herbis,  
Mollia luteolâ pinget vaccinia calthâ.*

*Te nostra hæc arbusta inuent, hãmibèsq; myrica, Eccl. 4.  
Si canimus plantas, planta sint consule digna.*

## COMPENDIUM PHYTOLOGICVM,

S I V B

B *Doctrina de plantis, generali ac expeditiore  
methodo nunc-primum explicata.*

### PRÆFATIONCVLA.

V T scientiarum artiumque dispar est conditio, indoles & natura, aliæque disciplinae alias res tractant & persequuntur, & aliis modis ac mediis ad alios fines referuntur. Sic & earum laus & præstantia æstimari ac dijudicari solet, ex his maximè capitibus, subiecti scilicet grauitate, seu præstantiâ ac dignitate rerum quas pertractant accuratâ docedi methodo ac subtilitate, & ipsa vtilitate, siue vsu potiore. Vt certè tres omnino sint notæ & characteres perfectionis scientiarum disciplinarumque omnium, subiectum; vel, ut aliis placet, objectum, methodus, vsus. Quod enim excellentius objectum scientiæ considerant, eò etiam censentur, ut reuera sunt perfectiores. Sic Theologia tam supernaturalis & Christiana, quàm naturalis & Philosophica, quæ ipsa Metaphysica est, reliquas scientias facile superat, propter objecti Dei, nimirum, rerumque altissimarum, ac purè spiritualium dignitatem. Scientia etiam naturalis, quæ dicitur vulgò Physica, Mathematicas antecellit; cum illa substantias naturales, materiâ formæque constantes contempletur, hæc quantitatem, continuam quidem, ut Geometria; discretam, ut Arithmetica, & quæ vtrique subalternantur, Astrologia, Optica, Musica.

Præterea habentur ex scientiæ excellentiores, quæ exactiore methodo, & maiori subtilitate progrediuntur, certioribusque vtuntur demonstrationibus: sic sanè Mathematicæ præcellunt, ipsamque scientiam naturalem antecedunt, cum & accuratiores sint Mathematicæ demonstrationes, & simpliciores, & à materiâ magis abstractæ, quàm physiologicæ.

Denique artes ex ac disciplinae præstantiores æstimantur quæ ad vitæ meliores potioresque vsus referuntur, & humano generi sunt conducibiliore. Sic scientia ciuili seu Politica, omnium humanarum præstantissima

tissima est & Architectonice, ut docet Aristoteles lib. 1. ethic. ad Nicom. & alibi.

Politicam Medicina sequitur, quæ nulli oedit, si usum spectes & necessitatem. Atqui phytologia seu doctrina plantarum, cuius generales & compendiosas Institutiones tradere meditamur, ad Physicam pertinet & ad Medicinam: ergo ex subiecti dignitate, & maximè ex usu potiore, mathematicas vincet, aliasque artes Theologiæ & Politicæ inferiores.

Pertinet verò Phytologia ad Physicam, quia Phytologia quæ est scientia, doctrina siue sermo de plantis (φυτὸν enim Græcè planta est, & λόγος sermo) pars est quædam Physicæ, cuius est substantias omnes naturales, quales sunt plantæ, contemplari.

Pertinere etiam Phytologiam ad Medicinam & ad eam potissimum partem, quæ Therapeutica dicitur, & morborum curatrix, ex eo certè liquet, quòd plantæ permulta remedia imò & alimenta suppeditent, ad morbos depellendos, & conseruandam sanitatem. Quem ergo dignitatis locum inter artes & scientias obtinent Physica & Medicina, eundem & sibi suo iure vendicat Phytologia. Quæ profectò, si verum amamus, omnes vincit amœnitate, præterquam quòd fructu, salubritate, vtilitate, & còmodis adhuc est vberima & locupletissima, eamque ut suâ maiestate dignissimâ coluerint & amaerint imperatores, regesque permulti Cyrus, Alcynous, Salomò, Mithridates, Attalus, Augustus, Hiero, Põpeius, Marcus Crassus, Philometor, Domitius Ænobarbus, Philosophi verò & Medici quam plurimi Hippocr. Aristotel. Theophrastus, Plin. Dioscorides, Galenus, Aëtius, Apuleius, Auerroes, Paulus Ægineta, Andreas Matthiolus, Ruellius, Brassauolus, Dodoneus, Leonhartus Fuchsius, Andreas Cæsalpinus, Iulius Cæsar Scaliger, Matthæus Labellius, Petrus Penas, Garcias ab Horto proregis Indiæ Medicus, Carolus Clusius Atrebas, Christophorus à costâ, Dalechampius, Nicolaus Monardes, Gaspar Bauhinus, aliique permulti recètiore iustis voluminibus tractauerunt, & nouis obseruationibus scientiam Plantarum amplificauerunt ac exornauerunt. Quod & nuperrimè ab annis circiter quatuor, gnauiter ac studiosè præstitit Iacobus Cornuti, Doctor Medicus Parisiensis, vir eruditus, ac diligens insignisque Phytologus, qui Canadensium plantarum aliarumque nondum editarum Historiam, itemque Enchiridion Botanicum Parisiense, cum figuris stirpium exoticarum eleganter expressis in lucem edidit sub auspiciis viri clarissimi Caroli Bouuuardi Doctoris Medici Parisiensis, & Christianissimi Galliarum Regis Ludouici

A XIII. primarij Medici, Comitisque Archiatrorum meritisissimi. Phytologia ergo omne tulit punctum, quæ miscuit vtile dulci.

Sanè verò ad eius commendationem, hoc vnum instar omnium esse potest, quòd Deus Opt. Max. Adamum primum hominem vix creatum vix formatum, in horto illo deliciarum omni plantarum genere confito, in paradiso, inquam, terrestri (in cuius medio arbor vitæ viscebatur; Itemque lignum (v. scribitur Genes. c. 2.) scientiæ boni & mali, constituerit. Neque enim aliam ob causam Dominus Deus hominem inter plantas collocavit, nisi ut earum vbertate, fructibus, amœnitate, & emolumentis frueretur, & in infimâ illa viuentium classe, primum viuens, nempe ipsummet Deum, eiusque potentiam, bonitatem, sapientiam suspiceret, veneraretur & suauissimè adoraret.

Enim verò plantæ omnes vitæ sunt participes, & animâ vegetali præditæ, quæ est earum forma, actus, principium, ut anima sentiens bestiarum, anima rationalis hominum. Ac propterea cum res omnes naturales per formam constituentur, & ab aliis quibuslibet distinguantur: atque adeo ex formâ perfectionem, viresque desumant: neque verò aliter quàm per illam possint definiri rectèque intelligi; profectò repetenda sunt & hunc in locum reuocanda ea de animâ vegetali documenta quæ à physicis solent explicari libris de Animâ ad cap. scilicet 4. lib. 2. vbi Aristoteles vegetantis animæ vires & facultates disertè explicat ac per eas ipsius animæ vegetantis naturam definitionemque clarè insinuat, quæ scilicet hac formula possit exhiberi, ut anima vegetalis sit principium & causa nutritionis, accretionis & generationis. licet breuius alij definiant vegetantem animam principium nutritionis, vel simpliciter vitæ, eo quòd vita in nutritione consistat, & omne viuens quandiu viuit nutriatur: quamquam ut ratio vitæ clarius innotescat operæ pretium erit rem paulò altiùs repetere, ac perquirere diligentius. Enim verò viuunt ea omnia quæ vi sua & ab interno principio seipsa dirigunt, mouentque ad suas operationes, sine vllâ externi agentis, vel impulsoris directione, aut incitatione. Res autem sese ad operationes suas dirigunt, proprioque motu excitant; vel sine adiumento corporeæ molis, seu commercio materiæ, ut Deus, angeli, dæmones, omnesque substantiæ spirituales, quas vocant peripatetici τὰς οὐσιας κινήσασαί τιναι, substantias separatas, quòd à materiâ separatæ sint, & sine illius operâ viuant, subsistantque perfectissimè: vel cum adiumento & concursu materiæ, atque dependenter ab ipsa. Hinc existit vita duplex, paulò latius

sumpto nomine vite, scilicet vita spiritalis & metaphysica, quæ conuenit substantiis spiritalibus: & vita corporalis, seu physica, quæ cum materiæ sit addita, rebus naturalibus, materiâ formâque constantibus competit. Sed vitam rerum spiritalium considerat Theologus & Metaphysicus; corporalium autem & naturalium Physicus. certum verò illud & peculiare vitæ genus plantis conueniens, quæ primum infimumque ordinem viuentium physico-  
rum constituunt, persequitur & exquirunt. Phytologus reliquâ animantium & hominum vitâ, quæ est altioris speculationis, pertinetque ad Physicam & libros de Animâ. De plantis ergo generatim & compendiosè differere aggredimur.

*Phytologia compendiosa in expeditiores Articulos distributa.*

*Nomen & acceptiones plantæ, & quæ sit eius Definitio.*

ARTICVLVS PRIMVS.

**V**T Aurum qui quærunt ante omnia segullum tollunt, inquit Plinius l. 33. c. 4. & qui nucleum rimantur prius excutiunt putamina, sic & nobis plantæ naturam inuestigantibus ac definitionem quærentibus, primò tollenda est & explicanda nominis, quæ ei subest, ambiguitas, multiplexq; illius significatio excutienda. Licet enim vis & natura cuiusque rei expeditâ definitione, legitimèque tradita percipiatur, & probè satis innotescat (est enim definitio artificiosum quoddam ac nitens speculum, in quo rei definitæ species & imago ad viuum expressa perspicuè cerni potest & omni ex parte considerari) cum tamen sæpiusculè in vocabulis lateat homonymia per quam in multos significatus & acceptiones longè diuersissimas trahantur, necessum profectò erit plantæ nomen statim initio dissertationis distinguere.

Plantæ igitur vox apud anatomicos inferiorem pedis partè significat, quæ etiam dicitur solum siue vestigium, Græcis *πέλας* & *πλωμα*, quia eius partis beneficio terrâ præmimus & calcamus, qua acceptione dixit Eudoxus apud Plin. l. 7. c. 2. in meridianis Indiæ viris plantas esse cubitales, in fœminis autem adeo paruas, vt struthopodes appellentur. Loquitur enim ibi de plantis pedum. Secundò plantæ nomen sumitur pro furculo qui ex arbore, verbi gratiâ, defringitur, vt aliò trāsferatur inseraturque, Græcis *φυτὴ* & *φύτις*, id est nasci, germinare. Tertiò pro tenellis stirpibus & nouellis arbusculis quæ totæ cum suis radicibus auelluntur ex vno loco, & in alium transferuntur; ibique plantantur, quod vocant transplantationem. Hoc sensu plantam vsurpare videtur Marcus Tullius cum eam distinguit à malleolis, propaginibus, viti-

bus, traducibus, sarmentis, lib. de senectute. Malleoli, inquit, plantæ, sarmenta, vites, traduces, propagines, nonne ita afficiunt vt quemuis cū admiratione delectent?

Primâ igitur plantæ acceptio non est huius instituti, nec dissertationis phytologicæ, pertinet enim ad anatomiam. Secunda & tertia sunt quidem huius instituti, sed non satis amplæ & conuenientes, non enim plantæ nomē hoc loco vsurpamus pro furculo tantum, qui ex arbore verbi gratia, tãquam ex matre rapitur aut excinditur; non etiam tantum pro nouellis stirpibus & arbusculis, quæ transplantantur, sed pro eo omni quod è terrâ gignitur, & ex ea alimentum & incrementum capit: vel etiam quod è limosis aquis prodit ibiq; cœno vel vapore lutulento nutritur ac vegetat, radicem habet, vel fibras, cauliculum vel folia aut aliud quidpiam veris illis partibus analogum ac proportione quadã respondens; plântam igitur 4. illo & postremo modo sumptâ sic definitio. Planta est corpus naturale perfectè mixtum, vitæ particeps, solâ animâ vegetali præditum, quod è terrâ vt plurimum, ex aquis parcius prodit, emergitque, atq; inibi nutritur, augetur & quâdam viriditate splendet. Hanc definitionem particulatim explico hunc in modum. Est enim primò planta corpus naturale, quia cõstat materia & forma, quæ duo sunt principia corpus naturale constituentia. Hac nota distinguitur planta à corpore mathematico, quod licet triplicem habeat dimensionem, longitudinem, latitudinem, & crassitiam, est tamen materiæ expers & formæ. Eadem nota differt planta à rebus arte factis, quarum essentia consistit in figura exteriori, quam ipsis impressit artifex.

Est secundò planta corpus perfectè mixtum, quia ad plantæ fabricam & compositionem cõcurrunt quatuor elementa perfectèque miscentur: ita vt eorum natura non remaneat, sed locum faciat formæ nobiliori id est animæ: qua nota differt plânta à corporib. imperfectè mixtis, scilicet meteoris, vt sunt vapores & nubes quæ naturam alicuius elementi retinent, puta aquæ parumper alteratæ, & imperfectè mixtæ, vapor. n. essentialiter est aqua, sed leuior facta, in quâ ideo facilè resoluitur vapor, cū scilicet densior factus est, & in loco frigidior detetur, sic. n. soluitur in pluuiam & nubes. Est tertiò plânta vitæ particeps, quia animam habet & nutritionis vim. Anima autem vitæ omnis principium est, & nutritio prima vitæ functio omni viuentium generi conueniens, vt scribit Arist. c. 4. l. 2. de anima: vita siquidem in nutritione consistit, & omne viuens quâdiu viuunt nutritur. hac notâ differt planta à corporib. naturalib. perfectè mixtis, quæ nō viuunt, suntq. inanimata, vt sunt gẽmæ, lapides, metalla.

Est quartò planta vegetali animâ, eâque solâ prædita. Cum enim tres sint animæ, rationalis quidem plantæ non conuenit; non enim ratiocinantur aut intelligunt stirpes; non etiam sentiens, quæ seorsim sumpta propria est bestiarum, desuntque plantis organa sensuum quorum ope sentire possint; neque profecto partem vllam planta habet, quæ ex propria analogiâ & proportionem respondeat veris sensuum instrumentis, scilicet oculis, auribus, naso, linguæ, neruis. Licet enim in planta fibræ & filamenta quædam reperiantur, imo & venæ vel potius quasi venæ, hæc tamen omnes partes sunt ad nutritionis munus duntaxat comparatæ, & ad vim vegetatricem, ac plantæ robur, non autem ad sentiendi usum. Restat ergo vt planta solam vegetalem animam propriam habeat.

Quinto planta fere omnis è terrâ prodit; ex aquis autem parcius, & rarius, quia maxima pars plantarum terræ est consistentiæ, ideoque terræ affixa cernitur, minima sub aquis vegetat, vel ad superficiem aquarum emergit: nunquam autem visa est planta in aëre viuens, subsistensve, vt nec in igne feruari. Ideo reprehensione videtur dignus Magirus quidam qui c. 4. lib. 5. suæ physiologiæ plantam definiendo absolute dixit eam in terrâ nasci, quasi nullæ essent aquaticæ plantæ. Est autem hoc loco obiter notanda Animalium prærogatiua, quæ in omnibus elementis viuunt, cum alia sint aquatilia vt pisces, alia terrestria vt talpæ, canes, equi; alia aërea vt aues, alia etiâ viuât in igne vt Salamâdra, pyrausta.

Sextò planta nutritur & crescit, trahit enim alimentum è loco in quo orta est, ibique iustâ suæque naturæ debitâ magnitudinem acquirit, beneficio radicû & fibrarû.

Septimò quadam viriditate splendet: quia viridis color communissimus est inter plantas, vt notauit Author librorû de plantis, quanquam hæc postrema particula de plantis foliatis & perfectioribus præsertim intelligi debet. Quædam enim plantæ, vt tubera, fungi, viriditatem non habent, nec folia; vt enim rectè annotauit doctissimus Scaliger exercitatione 140. num. 1. non est plantarum generi essentielle foliatum esse: si enim hoc esset, omnes plantarum species folia haberent, at non omnes habent, quod nos, inquit, supra admonuimus in commentariis nostris ad librum de plantis, Cuscuta enim siue cassuta, tenuis herbula, folia non habet, sed viridantia fila.

Quare si exactius loquamur, de naturâ plantæ, est hoc tantum, vt sit corpus viuens solâ vegetali animâ præditum, quanquam & id ipsum, nonnulli è veteribus in dubium reuocauerint: ideo placet curiosius hoc loco inquirere.

Tom. IV.

A *An in plantis sit anima vegetalis eâque sola?*

ARTICVLVS SECVNDVS.

QVI sola animalia animam habere dicunt, negant in plantis vllam esse animam, vt sunt ij qui animal deducunt ab animâ paulò morosius. Animal enim, inquit, dicitur ab anima, quæ est propria & essentialis animalium forma: ergo quicquid animâ habebit, animal erit, & è contra quicquid animal non erit, animam non habebit. Atqui plantæ non sunt animalia, vt notum est, ergo non habebunt animam; sicq; nullius vitæ participes erunt, ab anima enim omnis vita manat, vt à solè lumè.

Huius sententiæ primarij authores creduntur Stoici, qui negarunt animatas esse plantas, eo quod plantæ appetitu & cupiditate careant. Hanc enim sententiam citat Galenus cōmentario 5. in lib. 6. epid. Hippocratis & lib. 6. de decretis Hippocratis & Platonis c. 3. Itemque Theodoretus l. 5. de Græcorum affectionibus, quali vita nulla stare possit sine sensu, & anima omnis esset cupiditatibus alligata, illisque definita. Sed quantum plantis detraxerunt Stoici, tantum ipsis Plato, Empedocles, & Anaxagoras visi sunt attribuisse; qui plantas non modò viuere, nutriti, crescere, sed etiam appetere & sentire existimârunt, atque adeo animâ sentiente præditas esse. Quanquam hoc ponunt discrimen inter plantas & brutas animantes, quòd hæc quidem sensu pollerent exquisito, acutiore, & quasi vigilante: illæ vero obtusiore, hebetiore, & quasi sopito ac dormiente.

Democritus autem atque etiam, vt refert author librorum de plantis, c. 1. l. 1. Anaxagoras & Empedocles mentem & intelligentiam plantis inesse dixerunt, quam infaniam secuti sunt & quasi sepultam suscitârunt Manichæi quidam heretici, aduersus quos scripsit D. August. qui non vitâ modò & sensum, sed etiam rationalem animam in stirpibus esse pertinaciter defenderunt, vt profecto cum homicidam esse dicerent qui surculum ex arbore defregisset, aut folia fructusve decerpisset.

Sed tertia hæc opinio indigna est confutatione, vt & nouitius quidam ac sciolus Pseudophilosophus Fr. Thomas Clochette Campanella dictus qui de sensu rerû scriptitauit temere & arroganter magis quàm eruditè. Quippe stirpes se reuerâ aut truncos faciunt ij, qui rationale animam & mentem truncis arborum lignisq; tribuunt, aut aliis plantis, in quib. ne quidem imago vlla apparet organorû animalium. Quorum defectu nulla sentiendi nedum intelligendi functio perficitur, vt nostri ipsi sensus diiudicant ac percipiunt, quorum ductu & auspiciis philosophamur, cum nihil sit in intellectu, quod non fuerit in sensu.

h ij

Ideo appositè & eleganter diuus Augustinus opinionem hanc seu potius heresim Manichæorum appellat rusticanam impietatem, magisque ligneam, quam sint ipsæ arbores, lib. de quantitate animæ cap. 3. vt profecto liceat hoc loco vsurpare celebre illud vetusque verbum Terentii Varronis. Postremò nemo ægrotus quidquam somniat tam infandum tamque ridiculum quod non aliquis dicat Philosophus.

Secunda etiam opinio falsa est. Sic enim plantæ vera essent animalia, neque diuersum viuentium ordinem constituerent. Præterea tolleretur celebris & antiqua diuisio animæ in vegetantem, quæ dicitur propria plantarum, in sentientem quæ bestiarum, & in rationalem, quæ hominum. Atque vno verbo si plantæ sentirent & intelligerent, essent profecto homines secundum essentiã siue essentialiter, & homines itidem essent terre plantæ: quod est omni absurditate absurdus.

Tertiò nec exquisitè, nec obtusè sentire potest planta, cuius natura nimis est terrestris, prorsusque inepta ad sensum vt edisserit Aristoteles textu sexagesimo sexto lib. 3. de anima cap. 12. Denique non Dormiunt plantæ, nec vllum sensationis suæ exhibent argumentum, nullam doloris edunt significationem, licet pungantur, secentur aut percutiantur, quod tamen faciunt animalia etiam imperfectissima, vt spongiæ, ostrea, cochleæ, quæ inflatis vulneribus & puncturis sese illico contrahunt; Siquid verò gratiosi humoris iisdem affundatur, statim sponte dilatantur seseque effundunt, quodam veluti gaudio ac voluptate perfusæ: non est ergo anima sentiens in plantis. Atenim verò, dicit quispiam, affectiones & proprietates animalis conueniunt plantis, ergo habent animam sentientem. probatur antecedens: sexus est animalis proprietas qua distinguitur animans & homines in mares & fœminas propter bonum generationis; atqui sexus plantis inest, vt agnoscunt phisici & Medici & notauit Author de plâtis, idque compertum est maximè palmâ, mare & fœminâ: pzonia item mercuriali herbâ, & aliis. Præterea plantæ, quod mirum est, vim habent discernendi vtile ab inutili & noxio; trahunt enim etiam cum delectu alibiles succos suæ naturæ conuenientes, respuunt inutiles, oderunt ac fugiunt quæcunque sibi sunt noxia, oprant & prosequuntur salutaria. Sic vites fugiunt raphani, brassicæ & lauri viciniam, atque ideo ab iis vt sibi perniciosis secedunt, ita vt iis nunquam sarmenta sua, palmites, pampinos & clauiculos obuoluant aut illigent. At eadem libentissimè sese maritant

A & adiungunt vlmis; quarum ope subsistunt ac surriguntur, quasi nolint vites nature leges consiliaque peruertere, ne quod utilitatis ac præsidii causa iis datum est, noxium faciant, neque quo iuuari debeant eo strangulentur. Præterea notum est cucurbitas, cucumeres, melopepones, citrullas, humentes vdosque agros, siue terras humidiores & vliginosas efflictim amare, & ad aquatica loca vltro perreptare vt inde turgescant, alanturque vberius; tortiq. per herbam crescant in vëtris molem, vt dixit Poëta. Oleum vero ita auersari ac diffugere, vt illi admotæ resiliant, ac sese contrahant, oleosi humoris odio. quod certè, inquit Platonici, non aliam ob causam faciunt plantæ, quam quia ex sibi insiro cognoscendi principio discernunt vtilia à noxiis: hoc autem fieri nequit sine cognitione saltem sensitua aut imperfectiore. Odit enim vitis brassicam verbi gratiã & laurum; quia ambæ defraudant genium vitis, ipsiusque incremento officiant & terræ succum illum quo nutrirî vinea debet, exhauriunt ac deuorant: hinc enim naturales inimicitia repeti plerumque debent. Fugiunt verò oleum cucurbitæ, quia humore aqueo & limoso delectantur, oleoso autem putrescunt, languet, ac emoriuntur. ergo vt mures felem, oues lupum, perdices columbæ & alaudæ accipitrem fugiunt ex præuiso damno & morte sibi ab aduersariis illis animalibus imminente: sic stirpes aliæ alias oderunt ac detestantur ob cognitum periculum sibi imminens, idque faciunt odio quodam fugaque quam antecedit cognitio. Nihil enim est in naturâ, quod holtem non habeat, atque adeo potentiam eum fugiendi, insidiãque deuitandi: Respondeo tamen his obiectiunculis, sexum, appetitum, fugam, odium, discretionem, aliãque veras animalis affectiones plantis quidem attribui, sed per metaphoram κατὰ τὸν ἄνθρωπον, figuratè & abusuè, vt cum dicimus prata ridere, flores lætari, & Lactãtius lacrymat sua gaudia palmes. Non autem propriè & ex rei veritate. Plantæ enim solo naturæ impulsu & instinctu ducuntur ad operationes suas. Itaque trahunt illæ quidem succos vtilis è ventre terræ, respuunt inutiles & noxios, sed non ex cognitione sibi insitâ, aut præeunte discernendi quodam iudicio, vt animalia, sed per vim attractricem & expultricem, quæ duæ facultates ministrant altrici, seu potentia nutriendi. sic enim fugiunt stirpes noxia, prosequuntur salutaria naturali quadam propensione, id est, sine vllâ cognitione præuia, vt lapides & corpora graua quæ si sursum per vim rapiantur, statim renitendo reuertuntur quantum possunt, suoque pon-

tere & naturali quodam cæcòque appetitu recidunt in terram, fugiuntque locum sursum tanquam noxium & appetunt locum deorsum tanquam suæ naturæ convenientem & consentaneum, ut è contrâ ignis qui terram fugit & in cælum optat euolare ut cætera leuia. Omnia enim, ut generatim dicam, bonum appetunt, & malum declinant; vel appetitu naturali, ut lapides & plantæ; vel sensitiuo, ut bruta animalia, vel rationali & intellectiuo, ut homines, & angeli.

Iam verò sexus plantis inest ex quadam etiam similitudine, & analogia ad verum sexum; qui in animalibus propriè reperitur: quæ enim plantæ in eodem genere robustiores, duriores ac vegetiores sunt, eæ vocantur mares; quæ verò infirmiores & molliores, fœminæ.

Quòd autem plantæ quædam fœminæ, ut palmæ fœminæ palmarum marium amore veluti depereuntes, ramos suos illis verò subiiciat, in eos nutent pronæ, blandioribus comis oscula petentes, & congressum quasi appetentes; Itemque marium quasi ad spectu ac veluti fœcundo afflatu, flores fructusque celerius ferant & abundantius, id certè non arguit sensum aut sexum amoremque coniugalem, sed quandam duntaxat sexus sensusque speciem & umbram refert, siue emulationem, quomodo prudentia & ratio brutis inesse dicuntur, & simia nobis similis perhibetur à Marco Tullio libro secundo de natura deorum.

*Simia quàm similis turpissima bestia nobis.*

Hæc enim similitudo licet à corpore petatur, potest tamen ad animum & actiones traduci. Est verò id rebus inferioribus minusque perfectis à naturâ tributum, ut rerum superiorum & nobiliorum, quarum ordinem immediate sequuntur, perfectionem dignitatemque æmulentur & pro suo captu ac modulo imitentur, ut in triplici illa Hierarchia chorisque nouem angelorum fieri suo modo aiunt Theologi. Plantæ igitur verum sensum non habent, proindeque sentiente animâ sunt destitutæ. Sed quia in plantis vitæ officia deprehenduntur, ut nutritio & accretio, ideo concludere oportet, cum Aristotele & Scholâ peripateticâ ad textum 83. lib. 1. de animâ, eas viuere esseque vegetali quidem animâ præditas, sed eâ solâ, cum careant prorsus rationali & sentiente, quæ animæ non plantas profecto constituunt sed homines & animales: hinc apparet falsitas primæ sententiæ, ad vitam enim sufficit nutritio, quæ in plantis est conspicua. Animal autem dicitur & denominatur animâ illustriore & notiore nobis, ut est sensitua, quæ omnium est cognitu facillima. quare verum

Tom. IV.

A non est id quod animal non est animam non habere, nisi per hæc animâ intelligatur illa notior & sensui se maximè prodens, ex suo sensu, illa inquam quæ dicitur sensitua. nam quæ sensibus viciniora sunt, inquit Aristoteles, ea sunt notiora nobis. ex 1. Metaphys. & 2. poster. Analyt. Annotauit porro Galenus, contra Iulianum, plantas à naturâ regi, & plantarum formam cum Stoicis vocauit naturam, non animam cum Aristotele & Peripateticis; cum tamen ipse Platonem sequutus plantis sensum aliquem inesse putauerit, ita ut ipse sibi Galenus repugnare & in contradictionis laqueos vir tantus videatur incidisse. Sed voluit fortean vir doctissimus animâ plantarum idcirco naturam appellare, non quod crederet ille plantas anima omni carere; sed quia animam eæ habent omnium imperfectissimam & infimam, adeo ut comparata cum sentiente, vix animæ titulum mereatur, perfectæ scilicet & multò manifestioris. Sensum vero plantis attribuit, non animale illum & propriè dictum quem definit dignotionem alterationis factæ in sensorio à sensibili. Sensus enim sic sumptus soli animali conuenit. Sed sensum analogicum, naturalem & impropiè dictum, cuius scilicet vis posita est in naturali & congenita distinctione boni à malo, utilis ab inutili sine propriâ cognitione; & hanc naturalem distinctionem siue discretionem, quæ fit sine notitia & directione propria, stirpibus conuenire, imo & rebus inanimatis quibuslibet quæ amplexantur bona, malis autem resistunt ac obluantur.

D Quod vero hæc solutio consentanea sit menti Galeni, liquet ex eo quòd dixerit ille ubi de facultatibus naturalibus agit, sentiendi modum & genus esse in plantis & animalibus; in his quidem proprium & verum, in illis naturalem, improprium & analogum, qui potius naturæ instinctus & impulsus dici debeat, quàm verus sensus. sic ergo perbellè soluta manet difficultas.

## PHYTANATOME SEV PLANTÆ IN PARTES SVAS diuisio.

### Articulus tertius.

Q Vi rectè diuidit rectè intelligit, totumque diuisum clarè comprehendit. Omnes enim partes distinguit & explicat diuisio, nihilque intactum relinquit, atque adeo mentem præclarissimè instruit ad sciendum, cum ipsa sit sciendi instrumentum vnaque è quatuor logicis formu-

lis modisque rite differendi, vt constat ex A dialectica.

Si nactus fueroducē, qui rectē partiri sciat, eius ego vestigia (inquit Socrates apud Platonē in Phædro) vt Dei cuiusdam sequar.

Corpus humanum tum demum perfectē cognouerunt medici, cum anatomix opera, illud in partes secuerunt, & viscera interiora, ossaque aperuerunt; fiet etiam longē exploratior plantæ natura, conditio, structura, si assumpto quasi diuisionis gladio, illius partes secentur, distinguanturque, & ad viscera vsque, ac interiorē B medullam procedatur.

Sed in totum planta, inquit Theophrastus insignis phytologus, multiplex, diffusa, imò & confusa, & de ea vniuersim quidpiam referre difficile, ὅπως ἢ πλὴν ἢ ὅτι φυτόν, & ποικίλον, ἢ χαλεπὸν εἶπεν καθόλου. Vix enim quidpiam accipi potest commune omnibus plantis, vt animalibus os, venter, sed alia proportione eadem, alia quodam alio modo. Neque enim radicem, neque caulem, neque ramum, neque germen, neque folium, neque florem, neque fructum plantæ omnes habere videntur, inquit ipse, cap. 2. lib. 1. de historia plantarum: & certē constat iuncum sine ramis esse, sine foliis cuscutam, sine flore ficum, sine fructu florem iridis, sine vtróque adiantum. Sed & author lib. de plantis obseruauit cap. 7. lib. 2. herbam esse aureæ comæ, quam ille vocat chrysoctenon siue chrysiton, quæ caulem ferat sine fructu & foliis. Præterea tubera tota sunt radix, & fungi radice carent; vt etiam viscum & epithimum: quare difficile est de communibus singularum stirpium partibus pronuntiare; alia enim alias habent, aliis carēt, & vix ac ne vix quidem designari possunt in vniuersum partes ad plantam necessarix, quatenus est planta. Nam si folia dicas esse partes necessarias, falsum dicēs. Illa siquidem decidunt è planta latifolia præsertim, φύτις πλατύφυλλοι vocant Græci, mense potissimum Septembri & Octobri, quem foliorum casum vocant etiam Græci φυτόρροιας, cadunt, inquam, folia superstitē E parente planta; si ramos, ij etiam sine matris excidio exciduntur: Si corticem, suo suber cortice tanquam sibi oneroso strangulatur, adempto autem lætior adolescit; si cacumen, quercus & robora crassescunt, decacuminata; si medullam, ea de sarmentis exempta aiunt Græci acinos siue granuarum sine gigartidis seu vinaceis produci; si radicem, semperviuum radice nulla viuit, & semen fert, & ipsum sibi est radix: ergo nec folia, nec rami, nec cortex, nec cacumen, nec medulla, nec radix partes sunt ad plantam vniuersim & absolutē ἢ ἀπὸς necessarix. Dicemus tamen quan-

tum rei tam variæ & multiplicis natura & conditio patietur, & ab altiore principio quasi ab ovo rem repetemus.

Quatuor sunt partes quæ tanquam omnium saltem perfectiorum communes & veluti elementa plantarum habentur, humor, neruus, vena, caro, vt docet Theophrastus cap. 3. lib. 1. de historia, & Ioannes Ruellius cap. 2. lib. 1. de natura stirpium. His enim vniuersa plantarum natura consistit & explicatur, sed vocabula hæc petita sunt ex animalium partibus, quia partes similes plantarum propriis nominibus carent, vt ferè contingit in aliis plerisque rebus. Humorem vocant Botanici liquidum illud corpus, quod per plantæ substantiam diffusum est, quodque dicitur interdum liquor, interdum succus, interdum lachryma, Gallice la Sève. Neruus verò est pars plantæ continua, prælonga, fissilis, germinis expers, quam alii vocant fibram tenuiorem & sicciorem.

Vena est pars neruo quidem similis, sed maior, crassior, & succulentior, quam alii vocant fibram ampliorem & succulentam, siue succo turgentem.

Caro inter neruum & venam media intercedit, estque crassior plantæ substantia quasi concretus humor, & proportione respondens musculo animalis.

Ex his ergo quatuor partibus simplicioribus tanquam è quatuor elementis & similibus cæteræ partes constant, vt radix, caudex, caulis, ramus, surculus, quæ partes comparatione cæterarum sunt veluti dissimilares & organicæ.

Sed maioris distinctionis gratia, placet plantæ partes diuidere in principes & ignobiles, siue minùs præcipuas. Principes sunt, quæ ad plantæ vitam necessarix iudicantur, saltem vt plurimum, & per quas præcipuè anima vegetalis nutriendi munus exequitur, totamque conseruat plantam. Hæ partes vel simplices sunt siue similes, vel compositæ siue dissimilares.

Similares sunt quæ eiusdem sunt rationis & naturæ, diuidunturque in partes similes, vt sunt villi siue fila aut fibræ, vel etiam nerui, venæ; Item succus, humor, lachryma. Sic enim partes similes probè adhuc distinguuntur in liquidas & solidas.

Liquidæ sunt succus & lachryma, quæ licet idem re ipsa esse videantur, differunt tamen, quòd succus sit liquor substantiæ stirpis immixtus & per illam diffusus: Lachryma verò sit liquor è planta quocunque modo exsudans, distillansque, siue sponte, siue calore solis, siue ex inflictò vulnere, vt cum vitis sarmenta amputantur. Tunc enim vitis flere perhibetur, vel



vt cecinic Lactantius, lachrymar sua gaudia palmes.

Est verò lachryma, vel aquea, quæ in gummi concrefcit, vel oleaginosa, quæ in resinam coit. Gummi enim est liquor siue lachryma magis aquea & terrestris, in truncis arborum vt cerasorum & prunorum concrefcens. Resina verò est liquor siue lachryma pinguis & oleosa, qualis ex pinu, picea, abiete profluit. Neque enim succus aut humor plantarum in omnibus idem est: nã in esula, soncho & lathyri est candidus, in chelidonia flauus, in ficu lacteus ( qui ad coagulandos caseos plurimum confert ) in cerasis gummosus, in vlmis salinosus, in malis lentus ac pinguis, in abiete oleaginosus, in vitibus & pitris aquosus, & ita de aliis. Partes similes solidæ sunt, caro, de qua dixi supra; & fibræ, siue nerui, & venæ, quæ sic vocantur, quòd eodem modo dispergantur per corpus plantæ, quo veri nerui & veræ venæ per corpus animalis perfectioris.

Partes dissimilares sunt eæ quæ ex aliis simplicioribus & similaribus componuntur, vt radix, caudex, rami, constantque humore, & fibris.

Cæterum quod molem corpusve plantæ constituit vel intra terram est atque in ea reconditum, & vocatur radix: vel extra siue supra terram, & vocatur superficies, siue sit caudex, siue caulis, siue folium.

Sunt verò partes dissimilares, vel perennes siue constantes, vel annuæ & caducæ siue vicissitudinariæ ( detur hæc vox philosopho, qua ad rei ostensionem latinitas augeatur, tametsi non extat apud Ciceronẽ, sed quid prohibet quando est valetudinarius ) partes plantæ dissimilares, & quasi perpetuæ, aut saltem constantiores sunt radix, caulis siue caudex, matrix, ramus.

Radix est infima pars plantæ ( respectu mundi ) intra terram abscondita, alimentum attrahens, vt partibus omnibus distribuat, sicque tota nutriatur planta.

Putat Cardanus atque id quidem, vt ille ait, Theophrastus, radicem respondere ventri animalis, sed Aristoteles ori animalis quo cibus sumitur radicem æquiparauit. Aristotelem alii omnes sequuntur. Imo & ipse Theophrastus cap. 2. lib. 1. de historia plantarum radicem os esse vult; illam enim definit oris officio, quod est trahere primò alimētum; Stipitem verò siue caulem aut truncum ventri comparat; quia caulis est ea pars in quam è radice defertur alimentum, vt ex ore in ventrem. Sed conciliari facillè possunt hæc sententiæ, etenim potest radix respondere animalis ori, & ventri simul, diuersa tamen ratione. Ori quidem, vt accipit alimentum à terra:

A ventri autem vt in radice aliqua fit alimenti præparatio & coctio: alimentum enim coquitur in radice, vt eo primùm radix alatur, deinde transmittitur idem alimentum in caulem aliasque partes nutriendas.

Caulis, caudex, truncus, stipes idem sunt, nisi quòd caulis magis propriè dicitur de herbis, caudex vero truncus & stipes de arboribus & fruticibus.

B Est ergo caulis ea plantæ pars quæ à radice supra terram simplex assurgit, & inquam vt in venam cauam, alimentum ex radice primò defertur, ibique coquitur perfectius, vt in reliquis partibus facilius nutriendas abeat. Dicitur vero caulis scapus, si instar styli hoc est rectæ & oblongæ columnæ succrescat, & in altum feratur. Dicitur etiam thyrsus, si in virgulæ modum, vel teli rectitudinem assurgat.

C Matrix est interior plantæ pars, in medio residens, carne & humore constans, quæ etiam dicitur cor & medulla. Rami sunt partes plantæ, quæ ex truncò ceu caule, quasi brachia è corpore humano explantantur, spargunturque multiplices. Vt enim caudex, caulisve nititur radice, è qua profilit; sic rami caudice è quo assurgunt, fulciuntur. Ramum quidam appellant nodum, qui si cum suo fructu, imò etiam sine fructu ex arbore defringatur, atque auellatur, dici solet termes.

Partes vicissitudinariæ, annuæ, anniuersariæ minúsque constantes, sunt eæ quæ sæpius cadunt ac renascuntur, & singulis annis producuntur, vt furculus, flos, fructus.

D Surculus est ea plantæ pars, quæ ex ramo quotannis oritur, simplex & indiuidua, atque interdum defringitur ex arbore propria, vt alteri implicetur inferaturque ad similis arboris productionem. Vnde insitiones fiunt.

Flos est amœnitas, gaudium & voluptas stirpium, siue potius, pars plantæ lætissima & pulcherrima ex viridantibus vtriculis emicans, scintillansque quasi flamma. Est quippe flos ( vt volunt quidam etymologistæ ) quasi φλῶξ, quæ Græca vox est, flammam significans.

E Fructus est id, quod è carne & semine compactum est, & in planta vltimò producit, iustòque tempore in ea educatur & maturefcit. Pariunt plantæ cum florent, flosque ruptis extat vtriculis, sed educatio in fructu est, cuius gratia viuunt plânta. Partes ignobiles & minus præcipuæ sunt cortex & folium. Cortex est externa plantæ pars, quæ reliquas tegit, ambit, tueriturque quasi tunica, à subiectis partibus separabilis, quæ si tenuis est dicitur cutis, si crassior, cortex, vel etiam corium.

Corticis interior pars & tenuior quæ ligno arborum pressius adhæret, liber dicitur, vnde libris nomen, quibus scribimus. In eiusmodi enim corticum libris, & corticibus ipsis literas antiqui exarabant, & nomina arboribus fructibusque quibusdam, quasi in chartâ inscribebant, iuxta illud latini poëtæ in eclogis.

*--- inuat & teneris incidere amores  
Arboribus, crescent illa, crescetis amores.*

Folium est fructuum tegmen & totius plantæ munimentum, atque ornamentum, humore, carne, & fibris constans: Differt folium à fronde vt genus à specie, quod folia sint arborum, fruticum, herbarum promiscuè & indiscriminatim; frondes verò arborum duntaxat.

Id verò à quo folium, fructus, vel flos dependet, vocatur petiolus siue pediculus quasi parvus pes quo illa nituntur, & vnde erumpunt.

Sic ergo habet plantæ diuisio in partes, quas vocant dialectici integrales & quantitativas, quales sunt in humano corpore pedes, manus, brachia; vel etiam ossa, nervi, venæ.

Sunt tamen alia genera diuisionum, vt potè diuisio essentialis, & vniuersalis, vt docetur in logica. Et plantæ quidem diuisio essentialis vel metaphysica est, vel physica. Metaphysica fit per genus & differentiam, quæ duæ partes explicatæ sunt in definitione plantæ. Ea enim constat genere suo & differentia. Physica autem per materiam & formam, id est per corpus organicum & animam vegetalem. his enim duabus partibus physicis constat planta, de quibus dictum est supra.

Restat diuisio vniuersalis, quæ fit per partes subiectas vel subiectiuas, vt loquuntur dialectici, de quibus scilicet totum diuisum enuntiatur, vt est diuisio generis in species, speciei in indiuidua, differentiarum in species & indiuidua.

Sed generis in species diuisio omnium diuisionum vniuersalium præcipua est ac præstantissima, atque ad scientias accommodatissima. Hanc ergo in plantâ quærere oportet. cum enim planta tripliciter dicatur totum, triplici etiam diuisionis genere debet explicari: est enim vel totum essentialiale, & sic diuiditur in genus & differentiam, materiam & formam, corpus & animam; vel totum integrale, & sic diuiditur in partes integrales vt radicem, caulem, ramos, folia, lignum (quod fissile est & cortici subest, neruo ac humore constans, atque indurata carne, medullamque inuoluens) vel totum vniuersale, & sic in subalterna genera siue species diuiditur: & de hac postrema diuisione mox dicendum.

## QUOMODO SE HABEAT PLANTÆ DIVISIO IN SVA genera seu species.

### Articulus quartus.

**P** LANTÆ perfectioris, eius scilicet quæ radice constat ac superficie, siue superficies sit caulis, siue folia, siue etiam rami, genera speciesve hoc loco inuestigamus: si enim perfectioris stirpis natura & diuisio semel innotescat probèque intelligatur, non erit profectò obscura aut difficilis imperfectæ stirpis cognitio, quæ perfectiorem æmulatur, atque ad illius dignitatem quodammodo nititur accedere. vt enim rectum est norma siue mensura sui & obliqui, sic perfectum sui lex est ac regula, simulque imperfecti; vt certè cognito perfecto, imperfectum facile veniat in intelligentiam, cuius scilicet essentia & virtus eminenter ac præstantiore quodam modo contineatur in perfecto.

**C** Vocant phytologi plantam perfectam, quæ radice constat propria, & superficie manifestâ, vt est arbor, herba. Imperfectam verò, quæ alterutrâ caret, vel vtramque habet obscurissimè, vel vtramlibet imperfectè, vt sunt fungi, cuscuta, epithimum, viscum; quæ veram, propriam, manifestamque radicem non habent: & tubera quæ tota sunt radix, & quasi tumentis terræ calli, verrucæ ac quidam prægnantis arenæ fœtus, sine vlllo caule aut superficie prouenientes, lepram terræ appellat Plinius.

**D** Perfectæ igitur plantæ genera tria sunt, arbor, frutex, herba, vt vult author librorum de plantis cap. 4. lib. 1.

Item Theophrastus ca. 5. li. 1. de historiâ, & Ruellius ca. 1. l. 1. de natura stirpiû. licet enim author librorum de plantis adiciat olera, Græcè *λάχανα* & Theophrastus cremium siue fruticem commemoret, quem vocat Græcè *ορύζανον*: Quia tamen suffrutex facile ad fruticem refertur, cuius scilicet est quoddam rudimentum, vt loquitur Ruellius. Itemque olera (quæ nihil aliud sunt quam herbæ esui aptæ) ad herbæ genus pertinent; Sunt enim olera chicorium, lactuca, oxalia, portulaca, raphanus, pastinaca, sisarum, & similes herbæ edules, & iusculariæ, quarum scilicet vsus est in iusculis & acetariis:

Ideo maluimus plantas omnes tribus prædictis generibus comprehendere, breuitati simul & facilitati studentes.

Et certè Theophrastus apertè satis significat suffruticem non habere id quo constituat genus plantæ à frutice vel herbâ grandiore

grandiore ac solidiore diuersum; cuius videlicet definitionem prætermiserit, vel potius eam fruticis definitione comprehenderit. Illa enim tria tantum genera capite citato distinxit ac definiuit. Quid est enim suffrutex, nisi imperfectus frutex siue herba luxurians & fruticis vigorem ac firmitatem affectans? Sic enim althea, malua, beta, saluia suffrutices existimantur, dum instar hastæ interdum grandescunt, fruticantur, lignescunt.

Sed & Ruellius plantarum genera explicans, tribus ea fastigiis comprehendit. B è stirpibus, inquit, quas terra rerum parens edit, quædam arbores attolluntur, aliæ in frutices exiliunt: sunt quæ humiliori statu contentæ solùm exeunt in herbas: & statim tria illa genera sigillatim definit, nullâ suffruticis aut cremii factâ mentione, nisi quòd paulò infra de plantis degenerantibus & desciscentibus à propriâ naturâ, & in aliud genus migrantibus loquens, subiungit ex herbarum genere quasdam fruticari, quæ scilicet ramulis compluribus surculisque lignosis scatent, sed minutis constant foliis: & has, inquit, veluti fruticum rudimenta suffrutices aliqui maluerunt appellare, Græci *σπύρα* nominant.

Sunt igitur perfectioris plantæ tria genera, arbor, frutex, herba; Arbor definitur planta perfecta, omnium altissima, & crassissima, quæ à radice consurgit, cum simplici ac perenni caudice, ramis brachiata; nodosa, surculosa, lignosa, & dissolutu contumax, vt quercus, cerasus, ficus, olea, vitis, pyrus, buxus, laurus.

Frutex est planta perfecta inter arborem & herbam media, quæ à radice sese attollit in caudices multos, atque in ramos sese diffundit, vt rubus, auellana, sambucus, paliurus, rosa, hederâ, mythus, pæonia, artemisia.

Herba est planta perfecta, omnium minima, à radice foliata, sine caudice proueniens, sæpiusque caule semen ferens, vt frumenta, olera. Et herba quidem sine caudice oritur, sed non sine caule, caudex enim arborum est, caulis herbarum; E Caulis, inquam, non perennis, vt in arbore, & plerumque in frutice; sed annuus & ligni expers.

Qui cremium & suffruticem tanquam plantæ diuersum genus agnoscunt, ipsum sic definiunt.

Suffrutex est plantæ minimæ inter lignosas altitudinis & crassitiei, cum caudice perenni (vt vult Magirus cap. 6. l. 5. physiologiæ) & multiplici, & sarmentaceo, vt ruta, saluia, althea. Quanquam alii meliùs, vt Scaliger exercitatione 139. voluit cremium siue fruganum esse naturâ suâ simplici caudice præditum. Sed pul-

lulatione stolonum multiplicari; sicque fruticis naturam induere, quem vocant Græci *σάλμυρ*. Quare cremium vt tale, vnico caudice constabit, qui etiam non necessario sit perennis. Agrimonia enim cremium est, siue herba fruticosa, ipsa tamen annuo interitu deperit, atque itidem annuatim reuiuiscit.

Differt ab arbore cremium magnitudine; atq; etiam annuo interitu. Agrimonia namque interit & alia multa vnicaulia. In eo autem conueniunt, quòd in utroque sit truncus vnus & singularis.

Frutex ab arbore differt paruitate, secundum quam tamen conuenit cum cremio. Differt verò ab arbore & cremio frequentia stipitum, neque necesse est vt perennet, vt nec cremium. Nam perennat myrtus frutex, non perennat pæonia, quæ est etiam frutex. Quare perennitas non est necessaria ad naturam & rationem fruticis. Herba autem cum cremio conuenit, vnitate stipitis, siue caulis, vt brassica, sed non semper.

C Herba enim aliquando stipites caulesve multos habet, vt fœniculum; Et sic herba cum frutice conuenit, stipitum multitudine; imo fit interdum vt herba stipite careat, sicque differat à cremio & frutice, vt arnoglossum species plantaginis humi affixæ. Sola herba inter omnes plantas statim à radice folia fundit, præter bina illa prima, quæ cunctis communia illico è seminis pulpa prodeuntia, sunt affinia radici. Arbor enim frutex & suffrutex continuè ab iis foliis edunt stipitem; Herba autem omnis alia insuper folia; procedente vero tempore quædam etiam stipitem edunt, quædam nullum vnquam illud significat Virg. in Bucol. cum dicit tibi messis in herba est, id est, folia tantum edidit. Sic enim loquuntur agriculturæ authores, vt Plinius qui lib. 18. Historiæ naturalis dixit frumenta primùm in herbâ esse, deinde stipulam emittere. Dicitur autem à Cicero frumentum in herbâ, herbescens viriditas. prouerbiu elegans, est apud Gallos nostrates, *il mange son bled en herbe ou en verd*, aduersus eum qui bona sua præproperè dissipat, & redditus annuos absomit antè iustum tempus.

Notatu dignum est quod docet Theophrastus cap. 5. lib. 1. de historiâ, esse nimirum virgulta oleraque nonnulla nedum frutices aut cremia quæ cum caudice vno consistant, & temporis diuturnitate ramos & incrementum capebant, in arboris naturam quodammodo ascendunt, vt sunt raphanus, & ruta, vocanturque ideo *σπυρα*, id est, vt vertit Daniel Heinsius, olerarbores, cuiusmodi etiam est lactuca, quæ interdum grandescit in arboris æmu-

lationem, sed tales plantæ plus æquo crescentes, diu non durant: quippe quæ infirmioris cum sint naturæ, temerario nimis ac repentino nixu tolluntur in altum, vt lapsu grauiore ruant præcipites occidantque. Sic oderat ille nimium diligentes Cato pueros & præcoce sapientia, quorum vigor virtusque nimis est festinata.

Annotauit Scaliger eandem plantam posse esse cremium, fruticem, arborem, diuersis temporibus. Cum enim vnico stipite confurgunt, pangunturque plantaria, ea sanè tunc pumila sunt frygana: Cum verò simul succreuerunt, atque adpullularunt stolones, euadunt frutices siue *ῥαμνοί*, hoc enim est *ῥαμνὸς* & *ῥαμνὸς*, quasi *ῥαμνὸς*, quæ simul crescunt simulque adolefcunt. Sic etiam vocabulum Latinum frutex, à pullulatione dictum est; hoc enim est *βρύχρ*: vnde Bruges priscis, quas nos diximus postea fruges, & sic dictus est frutex. Denique cum cultus & quasi mangonium, siue ars humana adhibetur, postea in arborem attolluntur & grandescunt frutices. Tales corylus, myrtus, punica, quæ initio cremia dici possunt, & suffrutices vnicaules, sed stolonum adpullulationibus fiunt frutices, tandemque adhibito cultu arborescunt: sic enim imperfecta perficiuntur, naturæ vi prorsus admiranda.

*Que sint alie diuisiones Plantæ.*

#### ARTICVLVS QVARTVS.

**T**heophrastus herbariæ philosophiæ princeps, & Botanicorum Coryphæus, alias quasdam profert plantæ diuisiones ac differentias, præter eas de quibus egimus supra. ille enim cap. 5. & 6. lib. 2. de hist. docet plantas alias esse urbanas, alias syluestres, alias steriles, alias fructiferas, alias floriferas, alias flore carentes, alias perpetuò virides, alias folia perdentes, alias terrestres, alias aquatiles; & has vel nasci in paludibus, vel in lacunis, vel in fluuiis, vel in mari, alias magnas, alias paruas, duras, molles, læues, asperas, pulchras, deformes, alias bonos & suaues fructus edere, alias malos & noxios; & syluestres quidem plantas, vt sunt pyrafter, oleaster, plures ferre fructus, sed immites: urbanas, verò meliores & dulciores.

Vocant urbanas Phytologicas plantas, quæ arte humanâ excoluntur, & mansuescunt in hortis, seu agris, mitioresque fructus proferunt, & dote aliquâ vmbra- rumve officio viuunt humaniùs, vel denique homini sunt viciniore, vtiliores, suauiore magisque familiares: urbanum

**A** enim, inquit Theophrastus, & syluestre dicuntur comparatione eius quod est urbanissimum: homo autem, aut solus, aut maximè, urbanus est, id est societatis & conuersationis amator cum aliquâ morum facilitate & hilaritatis gratiâ. Syluestres verò quæ nullâ adhibitâ arte & culturâ passim in syluis, montibus, vallibus, incultis agris & ipsa planitie cæporum oriuntur, crescunt & sui generis semina fundunt, & hæ quidem urbanis & satius priores fuerunt. Natura enim arte prior est cum natura à Deo sit, Ars ab hominibus.

**B** Porro in syluis nascuntur Quercus, ilex, fagus, suber, oleaster, pyrafter, pomafter, aspalathus iuniperus, lotus, pinus, arbutus, origanum, calamintha, euphrasia, & aliæ plantæ innumerabiles; In hortis autem agrisque excultis, frumentum, secale, hordeum, auena, fabæ, pisa, lactuca, portulaca, oxytriphillum, satureia, thymum, maiorana, hyssopus, pyri, pomi, mali persicæ, pruni, amygdali. Differunt autem non specie, non natura, aut substantia, sed accidente tantum plantæ syluestres, ab urbanis. Docuit enim Hippocrates lib. 4. *Ἐπὶ τῶν ζῴων* plantas naturâ

**C** agrestes adhibito cultu posse cicurari & mansuescere, id est urbanas & mites reddi, atque vt ille loquitur, *ἐφικμαρῶσαι*. Hanc verò plantarum diuisionem satis apertè declarauit Aristot. lib. 1. de partibus animalium non esse exquisitam, vbi ait non esse exactâ nec satis accuratam animalium diuisionem in agrestia & urbana seu domestica, *αἰς ἀγρία ἔνυμνα*, nempe quia animalia agrestia feritatem deponere possunt, reddique domestica, & familiaria. Quæ enim cognitione prædita sunt, accipere queunt leges disciplinæ; sic cerui, simiæ & aues mansuescunt, fiuntque arte & consuetudine cicures ac domesticæ.

Vidit Scaliger exercitatione 138. lupum inter oues cicurem, imò & aluit leporem inter canes venaticos, qui respectu leporis feroces sunt. Cum igitur diuisio plantarum in urbanas & syluestres similis sit diuisioni animalium in agrestia & domestica, erit profectò impropria & accidentalis.

**E** Cæterum à totâ plantæ natura fieri dicitur diuisio, cum plantæ aliæ dicuntur steriles, aliæ fructiferae, & aliæ perpetua fronde virentes, aliæ perdifoliae, aliæ oleficaræ quæ fructus perdunt, vt salices quæ dicuntur ab Homero *οδυσσ. ἰπταὶ ὠλεστικαί* frugisperdæ, à Theophrasto autem cap. 2. libr. 3. de plantis & cap. 13. libr. 2. *ὠλεστικαὶ τῶν γένεων*.

A partibus, cum aliæ sine foliis esse dicuntur, aliæ cum illis; sine vel cum radice, sine vel cum stipite, sine vel cum flore:

cum floribus sine fructu; cum fructu sine floribus; cum vtrisque, sine vtrisque, ut supra diximus de adianto, ficu, iride, casutha.

A natalibus seu geniali situ & loco; cum aliæ dicuntur aquaticæ, aliæ terrestres, aliæ in montibus nasci, planitiis, vallibus, pratis.

A cælo, cum aliæ dicuntur oriri in borealibus plagis, apricis, umbrosis, ventosis. A tempore, cum aliæ dicuntur prodire pluvia tempestate, aliæ autumnali, ut fūgi; Aliæ Ioue tonāte vel tonitruis, ut tubera; Item æstate, vere, hyeme. Sicut & fructus alii *ἀπαιεῖ* fugaces & horarii fere æstivis mensibus ut cerasa, pruna, mala præcocia, alii annui & durabiliores, ut pyra, poma, qui fructus deponi atque asservari possunt, non illi horæi, qui sic vocantur, quod erumpant ea æstatis parte, quæ dicitur hora. Incipit autem hora teste Galeo viginti diebus ante exortum caniculæ, desinitque viginti diebus post caniculam. deinde sequitur *ὀπίωσι* postrema pars æstatis, quæ quia multos fructus profert, ideo fructus æstivos omnes vocant *ὀπίωσι*, præsertim eos qui herbaceo colore virescunt, ut poma duracina, persica pyra: alios enim, qui putamen exterius lignosumque fructum continent, ut sunt mala granata, castanæ, nuces, auellanæ, pistacia, appellant *ἀκρόδρυα*. Vtrumque autem fructuum genus seu potius quosuis fructus conditaneos ad victum hominum in vasis asservari solitos, ut pyra, mala, ficus, vuas, nuces, cappares, latini salgama nominant, Græci *τὰ πέλγα*, & eorum venditores salgamarios.

Est verò hæc postrema plantæ divisiō notatu dignissima, quæ omnia stirpium genera comprehendere videtur atque vniuersæ huic doctrinæ magnum lumen affert, ea, inquam, quæ à semine petitur, è quo maximè æstimatur plantæ natura & conditio. etenim *Natura sequitur semina quidque sua*, ut cecinit poëta.

Sunt igitur plantæ quædam seminis expertes, id est, quæ nullum omnino semen edunt, ut palustris lenticula, fungi, & marini frutices permulti, & hæc plantæ omnium imperfectissimæ sunt, atque è putredine tantum oriuntur possuntque duntaxat nutriri & crescere, non simile generare, tanquam mediæ inter plantas & res inanimatas, sicuti *ζώοντα* media sunt inter plantas & animalia, quæ ideo dicuntur plantanimalia.

Sunt aliæ plantæ, quæ semen quidem moliri videntur, sed imperfectum illud edunt, idque ex propriæ naturæ vitio, quod sint veluti aliarum plantarum abortus, aut morbi. Tales sunt plurimæ in ge-

A nere frumentorum quæ spicam promunt inanem, tales iunci, cynosorchis, hypocystis, orobanche. In his enim exiguus pulvis aut mucosa quædam substantia continetur, loco seminis. Porro licet perfectiorum plantarum quædam sint infœcundæ & steriles, non propterea tamen ad hoc genus sunt reuocandæ: ratio est, quia imperfectio hæc, scilicet sterilitas, illis accidit non de natura speciei sed indiuidui vitio; quod videlicet vel loco aridiori, vel non satis idoneo hæc planta existat, vel sub malefico sydere, vel vento noxio agitetur, vel ob aliam quamlibet causam, siue internam, siue externam. Exempli gratia si contingat hanc arborem, utpote malum medicam, in tali agro existentem, sterilem esse, ita ut nec semen nec fructum edat, vitium hoc non quidem naturæ specificæ mali medicæ tribuendum est, malus enim omnis medica ex natura sua vim habet producendi proprios fructus, puta mala medica siue citrea; sed potius huic tali arbori medicæ, individualiter, ut aiunt dialectici, acceptæ, quæ scilicet vitium quoddam particulare habet, quo impeditur fœcunditas. Ut accidit humano generi: quidam enim viri & quædam mulieres steriles sunt, & ipse Hippocrates libellum edidit *περὶ ἀσπίου* de sterilibus, licet maxima pars virorum & mulierum gaudeant beneficio fœcunditatis.

Sunt etiam quædam plantæ, quæ quidpiam producunt semini analogum & simile, cum per illud videantur propagari; estque lanugo quædam foliis inherens, sed hæc stirpes caule, flore & semine carent, ut filix, adianthum, phyllitis. Est autem hoc loco diligenter annotandum phytologum dogma de discrimine fructus & seminis. licet enim reuera fructus sit veluti soboles & fœtura stirpium, est tamen in multis idem quod semen, ut in fabis, vicia, tritico, pisicis: in aliis verò differunt magis semen & fructus, fici siquidem fructus sunt ipsæ ficus edules, quod verò in eo fructu *καρχαμύς* dicitur, semen est fici; sicut & acinus totius vitis est fructus, solum autem *κίρπον*, gallicè lepepin, vitis est semen. eadem ratio est in pyris, pomis, cydoniis, citrullis, cucumeribus & aliis: est autem fructus propriè id quod ex alio est, semen ex quo aliud, quod tamen natura posterius est fructu in quo continetur. legendus Aristoteles lib. 1. de generat. Animalium.

Denique quædam semen verum ac perfectum proferunt, & hoc quidem divisiōnis caput magnam habet amplitudinem: comprehendit enim perfectiores omnes plantas, quas antea diuisimus in tria genera toties inculcata.

Quoniam verò plantę plantis similes sunt vel dissimiles, idque vel ratione foliorum, vel radicum, vel stipitum, vel colorum, vel figurę; hinc varię diuisiones ortę sunt, quas (cum parui sint momenti) consultò prætermittimus, contenti præcipua & summa sequi fastigia rerum, in generali hac & compendiosa plantarum tractatione, quam tamen perpauci aggressi sunt hæctenus explicare, nemo autem hæctenus publice docuit aut professus est in hac alioqui florentissima Parisiensi Academia.

Quanquam temperare vix mihi possum, aut manum de hac diuisionis plantarum tabellâ tollere, quin doctrinę huius amplificandę ac illustrandę gratiã, adiiciam, ac explicem clariùs diuisionem plantarum planè admirandam in solares & lunares, quas nimirum sic censeo esse appellandas, quod ab utrolibet Planetâ, aut sydere, arcano quodam ac peculiari influxu, ex mirabili sympathiã moueantur, vegetent, regantur, conuertantur, & amœnissimè floreant, imò & spirent oleantque suauissimè, hæc quidem noctu, dominante scilicet luna: illę vero interdium, sole nimirum irradiante, aut quouis modo illucente, siue pluuium sit cælum nubilũve dies, siue idem iucundâ fulgeat serenitate, & quoniam Sol in litteris factis, Genes. 1. luminare maius appellatur, in eum finem à Domino Deo creatum, vt præesset diei; Luna autem dicitur ibidem luminare minus, vt præesset nocti; sicque duo illa luminaria diuiderent diem ac noctem essentque in signa, & tempora, & dies, & annos; propterea quas solares, & lunares hic appello plantas, easdem nominant Phytologi diurnas & nocturnas. Vt enim verno tempore paronychia frutex, peplo siue esulę rotundę spumeove papaueri similis, in petris nascens, & ab effectu nomen habens, quòd scilicet paronychiis siue tumoribus & abscessibus circa radices vnguium ortis, vulgus panaris, Cicero reduuiam vocat, feliciter medeatur; item æstiuã tempestate veratrum album, hybernã, Aconitum illud tuberosum quod ideo dicitur hyemale: Autumnali, ephemerum siue Colchicum strangulatorium; alięque stirpes certis anni tempestatibus è terrâ oriuntur florētque, imò & nonnullę singulis mensium Kalendis, vt caltha, quę idcirco Kalendula fuit vocitata; sic & interdium ac lucente sole vigent, virētque ac florent lætiùs plantę complures; noctu autem ac dominante lunã alię, licet pauciores, virescunt florētque magis, imò & quod mirum est, fiunt odoratiores. Sunt ergo solares aut diurnę stirpes ex, quę sese ad

solem conuertunt diriguntque, aut ad illius præsentiam sese certatione componunt, siue flores explicando, siue folia latiùs expandendo, vt lilia, caltha, rosę, lotus, & Aspalathus, Cytisus, itidem Acacia Ægyptia, & Americana, Glycyrrhiza, Glaux, Trifolium asphaltæum, siue bituminosum, sic dictum quod bituminis odorem referat, hincque odoratum Trifolium à Plinio nominetur: item Heliotropium vtrumque, Chondrilla, Hieracium præsertim Indiarum, Cichorium, lilia sphodelus punicus, hincque consimiles flores; quorum, vt phalangij virginiani, pulchritudo pariter & vita diei vnus curriculo circumscribitur, quippe qui Oriente sole orientur & floreat; Occidente occidant ac deflorescant. Proptereaque eleganti vocabulo nuncupantur *hurexamidic*. Quin & maioris distinctiõnis gratiã, diurnę ac solares plantę subdiuiduntur in matutinas siue Orientales, quę sub auroram & ad ortum solis primulum, statimque florescunt, vt ea arbor, quę, vt narrat Plinius cap. 11. lib. 12. in Tylorum tractu nascitur, rosęumque florem emittit, quem noctu comprimens, aperire incipit solis exortu, meridie expandit, ita vt incolę dormire eum florem dicant: & in meridianas, quę die medio vel circiter florem promittunt ac exhibent, vt mirabilis illa solis pedissequa, Alexa veneta, & Heliotropium, & Cistus Helianthos; & in vespertinas, quę inclinante die, atque in occasum vergente Sole efflorescunt, abeuntem Solem aperto veluti tenello pectore, ac molliculo suo sinu liberiùs lætiùsque explicato, salutãtes, & quasi gratiosum ac serotinum vale suo florũque omnium parenti dicentes: vt Colchicum Lusitanicum serotinum, &c. Nocturnę verò plantę ex vocantur aut lunares, quę noctu virent vigētque magis, suntque dominante lunã lætiores, latiores, amœniores, floridiores, odoratiores, pulchriores, quę quia in tenebris micant noctęque intempestã & quasi clanculum veres suas proferunt, tristes propterea, lucifugę ac veluti melancholicę perhibentur; aibus illis noctiuagis ac lucifugis simillimę, vt pote noctuis & vespertilionibus, quę diurni luminis impatientes solisque præsentiam veluti metuentes, nocturno volatu vt deambulones melancholici mirifice delectantur. Eius generis ac indolis plantę sunt campanula lasura Italarum, siue Pleutonaria, vel conuoluulus cęruleus, siue asureus, floribus constans, è pediculorum calyce exeuntibus, iasmini aut vince peruinçę similibus, sed ora quinis stelarum prominentibus angulis, nolę cę-

ruleæ vel asureæ effigie, vt loquuntur Petrus Penas & Matthias de Lobel in nouis aduersariis: qui quidem Asureus conuoluulus flos noctis *κατ' ἐξοχήν* à phytologis, quod noctu insigniter floreat, fuit appellatus; item conuoluulus alter purpureus; peruuiana etiam mirabilis recentiorum; yedra campana Hispanorum siue smilax læuis maior Gallis lise-ron, & aliæ eiusmodi solifugæ appellatæ; quarum scilicet flores solis radios tam moleste tamque grauitè ferunt, vt vel ipsa primulum aduentante aurora, statim sese recondant, & ipso diluculo clausi conspiciantur. Id verò certissime constat de ea arbore mirabili Indiarum, quæ Goæ peculiatis est, & Singadi in Malayo, Mogli malauarica lingua, Parizataco apud Goanos, apud omnes tristis arbor nuncupatur, vt notauit Garcias ab Horto cap. 1. libr. 2. Historiæ aromatum & plantarum, & Carolus Clusius in notis. Hæc siquidem arbor tristis solem veluti exosa, eiusque radios etiam occidentis perhorrescens, nunquam interdiu floret, sed solis discessum expectans, in ipso occasu florere incipit, totaque nocte sub amica luna flores expandit, tantaque pulchritudine micantes, imo & tanta odorum suauitate fragrantès, vt incolas omnes rapiat tristis arbor in sui admirationem; qui ideo odorum fragrantia & florum illecebris inuitati, eos studiosissime colligunt, atque ex iis aquam eliciunt odoratissimam, quæ, referente Fabricio, Aqua de Mogli vocatur estque, vt Garcias testatur, oculorum affectibus persanandis vtilissima. Itaut profecto arbor illa tristis, vt & Geranium triste, quod non tam ab efflorescètia nocturnâ, quàm ab odoris, quem noctu duntaxat exhalat suauissimum, fragrantia, sic dictum est à doctissimo Iacobo Cornuti Doctore Medico Parisiensi, & rei herbariæ peritissimo, cap. 43. Historiæ Canadensium plantarum, ad id florum genus pertinere videantur quos dixerunt Platonici cum astris colloqui & esse lunæ hymnicines, ipsique familiares, vt qui sanè huic sideri, sicut illi solares suo, cantant hymnos, sed mortalibus ignotos auribus, quâ de re legendus Iul. Scaliger exercitat. 170. num. 2. Sic ergo habent nocturnæ & lunares plantæ. Quanquam & lunares plantas siue lunarias præterea appellant Phytologi eas, quæ speciem aut similitudinem lunæ referunt, siue eam foliis, siue seminibus, siue siliquis representent; vel etiam eas quæ noctu fulgorem emittant & quoquo modo splendeant. Sic lunæ figuram foliis suis expriment lunaria racemosa, & lunaria mago-

rum Arabum: Semine, viola Bolbonac Dodonai; siliquis, eadem Viola, & ferrum equinum siue Matthioli lunaria, quæ quòd soleas ferreas ab equis transeuntibus quasi per vim extorquere credatur (quod tamen factò periculo falsum deprehendit Petrus Pena in nouis aduersariis) ferro cauallo ab Italis vocatur, ac propterea eæ stirpes lunariæ omnes vocitantur. Sic etiam quòd noctu igneos fulgores emittant; ideo lunares appellari merito debent Plinij nyctilops, siue nyctegretus, & illa cœlestis Rosula Germanorum, ac fortean Hesperis Theophrasti, quæ noctu dulcius spirat olétque suauius quam interdiu, ab antiquis, vt D. Goupylus annotauit, *καμναι* siue lucerna nominata, vulgò *willet Dieu*, & candelaria, Græcis *λυχνία σταλακτική*, quæ præterquam quòd nectitur ad coronas, propter purpurei rubellive floris gratiam adeo micat, splendetque in tenebris, vt de nocte possit iter dirigere, & viatores quasi manu ducere mirabilibus auspiciis, ac penè cum stupore adspectantium præfertim eius rei insciorum. Eamdem quippe ob causam nyctegretum inter pauca miratus est Demoeritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terrâ se attollentem, præcipuamque in Gedrosia narrat. eruitur videlicet, inquit Plinius cap. 11. lib. 21. post Æquinoctium vernum radicitus, siccatürque ad lunam 30. diebus, ita lucens noctibus. Magos Parthorumque Reges vti hac herbâ ad vota suscipienda. Eamdem vocari Chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant, ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Hactenus Plinius, sed & eodem nomine, ac iure meritissimo inter nocturnas lunaresque plantas recensenda profecto est planta illa mirabilis, quæ referente Iosepho in Antiquitatibus Iudaicis, Baara vocata est, à Baaran valle Iudææ, in quâ nascitur & floret. Ea siquidè è terrâ profiliens, erumpensve igneum veluti fulgur vibrat & emittit; atque vt fax accensa noctu relucet: & quod mirabilius, ac penè fidem excedit, à nemine tangi se patitur, nisi prius mulieris vrina aut sanguine irrigata fuerit ac veluti lustrata. alioqui temere contrectantes mors repentina prehendit. Quòd si è terrâ euellitur, perniciosam illam ac deleteriam qualitatem amittit, & maniacos persanat, imo & liberat emergunos, pellitque cacodæmonas. atque id cum olim obseruare cœperunt Iudæi indigenæ, siue incolæ illius regionis, vt plantâ illa noctiluca, tot dotibus, tantisque præditâ facultatibus frui vti que possent, canem validum ac fortem plantæ prudenter & artificiosè alligabant, qui

temporis morâ esuriens, famêque coactus, aut sæpè comitèrque accitus tandem sic plantam trahebat, vt eam radicitus euelleret. Sed eâ de re fides esto penes auctores, & legatur cap. 4. lib. 1. Institutionum Pharmaceuticarum Ioannis Renodæi Doctoris Medici Parisiensis. vt enim verum sit plantam Baaran noctu etiam lucere, quod credibile est, cum certò constet animalcula quædam vt vermiculos, terrestres Scarabæos Lampyrides ideo appellatos, oculos felium, imò & squamas & interanea piscium, lignaque putrida, & lapillos pretiosiores, puta carbunculos, adamantas noctu etiam fulgere, & micare in tenebris. Quæ tamen reliqua narrantur, nugæ sunt incredibiles, & figmenta fortean magica, aut plena Iudaicæ superstitionis. Quicquid sit, hoc vnum liquet ex antedictis esse reuerâ plantas quasdam Solares & diurnas quæ eleganter dici possint τὰ φυτὰ φιλιαια, ἢ ἀπὸ σέλιωα, ἢ τρυκτόμισα, plantæ Solis amatrices, lunæ autem inimicæ ac noctifugæ, quasdam autem quæ meritò itidem vocari possint τὰ φυτὰ φιλοσέλιωα, ἀφ' ἡλίου, τρυκτόφιλα, plantæ lunæ amatrices, Solis inimicæ, & noctis amantes: iam verò naturales hæc similitates, odia, amicitia, consensiones, an ab occultis quibusdam causis oriantur, sintque de genere eorum quæ admiranda nobis natura proposuit Deusve potius Opt. Max. dicunturque vulgò à philosophis ἀσμιπολόγητα: An ad decantatas rerum Sympatheias & Antipatheias referri debeant: An ad ipsarum plantarum certas dispositiones; An ad cæli syderumque miras illas & incomprehensibiles influentias, motum, lumen, calorem; egregiæ profectò id est disquisitionis, ac subtilioris philosophiæ, quod propterea studium, maiora otia requiret & laboriosiore diligentiam. Dicam tamen ingenuè ac breuiter, non esse hoc studium tantæ subtilitatis, quod scilicet ab Hieronymo Cardano, & Iulio Scaligero discussum & explicatum fuerit, licet illum hic sæpenumero acriterque reprehendat. Diurnus siquidem & solaris calor, nocturnum frigus secundum diuersos gradus, & Lunæ tepor modicusve aut exiguus eiusdem calor, cum certâ dispositione, consistentiâ, temperie ipsarum plantarum, vtpote humiditate, crassitie, tenuitate, siue foliorum, siue florum, causæ sunt variarum conuersionum & explicationis apertionisve, aut constrictionis foliorum & florum ad Solem vel Lunam. caloris siquidem proprium est coquere, dilatate, extendere, attrahere, rarefacere, secundum subiecti in quod agit dispositionem; Frigoris autem contra constringere, contrahere, re-

tinere condensare. iam verò quæcunque humida sunt & partium tenuiorum, ea sic se habent ad calorem Solis, vt ferè corium ad ignem. itaque vt ignis, corium corrugat & contrahit, sic Solis calor plantas floresque eiusmodi exiccabit contrahet, corrugabit, disponetque quouis modo ac situ, pro complexione varia ipsarum plantarum, siue ex totæ, siue ratione foliorum sese ad Solem conuertant, eundemque confectentur, atque id corporibus accidit, vt exiccata cum fuerint contrahantur, contracta crispentur atque subuertantur propter exuctam humiditatem. Resolutis quippe quibusdam partibus, verbi gratiâ in foliis plantarum, quæ remanent partes, oportet aliquo modo moueri, & in abeuntium subire locum. Putat ergo Cardanus flores Solis vi & calore siccatos, superueniente frigore constringi illius occasu: postea verò quàm humorem noctis combiberint, impletos succo, ac tumidos necessariò, à calore matutino reducis Solis aperiri. Reponit tamen Iul. Scaliger loco citato, respondetque duo hic pulcherrima obseruanda. C Primum: non omnes flores ad Solem sese pandere, non enim Iridem: sed clauditur hæc; vdo verò ac frigido aperitur. Alterum est: quòd contracti noctis frigore, soluunt sese ad aspectum Solis, propterea quòd exugitur humidum tenue. Itaque humore suscepto atque moto, remitti in latitudinem prius contractas partes necesse est. Illi verò flores, qui parum obtinent humidi, abeuntibus particulis calore digestis, facillè clauduntur: clauduntur, quia curuantur; curuantur, quia rarefactis meatibus, necesse est in abeuntium partium loca vacua, solidas partes succedere. Condensatur ergo superficies, ideò fit breuior. Hæc Scaliger subtilissimè profectò & doctissimè. Quæcunque igitur plantæ naturâ sunt humidissimæ, earum flores ad Solis tantum præsentiam aperiuntur; constringuntur autem claudunturve ad eiusdem absentiam. Ratio est, quia plantæ humiditas excoquitur, trahiturque virtute caloris ad cymas siue partes superiores, ac flores ipsos, qui humore turgidi aperiuntur explicanturque; clauduntur verò ad Solis absentiam, quia absumptus fuit humor, qui fuerat ad flores attractus efficientiâ caloris antecedentis; aut quia nullus alius humor nouus attrahitur. Id probat ipsorum florum senectus, in quâ poris conuiuentibus & clausis ob siccitatem, dum veterascentes ardescunt & obrigescere incipiunt, clausi remanet, neque deinceps sese recludunt aperiuntve ad Solis præsentiam, vt apparet in chondrilla, Kalendula althea fru-



rice, conuoluulo. Imo & quouis calore, A nedum Solis, flores explicari probant experientia. Etenim flos Anemones quem stringit clauditque nocturnum frigus, calidiore loco positus & pyxide aut serinio lo inclusus, si eius pediculus præterea in tepidam aquam ita immittatur, vt ex eâ humor tepidulus alliciat in cymas floris, extemplo flos aperietur etiã noctu, præter illius morem, atque id ipsum in porosis ac bibulis plantis certò semper deprehenditur, iisque præsertim adhuc virentibus. Quanquam aliter fit in Rosa de Iericho, id est, luna nominata, quod nomen est opulētissimæ ciuitatis in Tribu Benjamin quæ 150. stadiis distat ab Hierosolymis, abundatque pulcherrimis palmetis & balsami viridariis, vnde Balsamum Iudaicum longè pretiosissimum. enim verò eri rosa arida licet & in ligneos strigososque ac veluti emortuos, in seipsam conglobata & constricta ramusculos; etiam tricesimo postquam collecta est anno, si tamen immergatur aut saltem eius radix immitatur in aquam præsertim tepidulam, ecce statim veluti reuiuiscens reflorescit, eiusque flosculi antea clausi aperiantur, & quodam veluti naturæ miraculo expanduntur, vnde occasionem sumunt nonnullæ obstitricæ, siue superstiosæ, siue adulanter, siue astu id faciant, illudendi imponendique parturientibus fœminis quibus audenter affirmant, hinc partum imminentem significari. Iam verò cur mediâ nocte & ad lunæ præsentiam certarum plantarum flores hient & aperiantur, Solis verò præsentiam sustinere non possint, ad cuius lumen caloremque flaccescunt & deflorent, causa est, quòd eius modi plantarum humor, qui ad cymas florémque euocatur, vt ipse flos aperiat, tenuis est ac exiguus, ideòque facile ac nullo negotio attrahitur in ipsum florem calore modico, imbecilliparumque efficaci, qualis est lunæ calor, teporque nocturnus frigori quam proximus. Solis autem calor cum maior sit multoque efficacior, planèque nimius respectu plantarum earumdem, florúmque tenerrimorum, tenuissimum illum ac paucissimum humorem quem continent, eumque diffusum ac dispersum in ampliora partium spatia, atque adeo debiliorem & consumptu faciliorem, eum propterea ipse Solis calor potentissimus facile absumit, dissipat, depascitur, sicque in se concidunt, corrugantur, claudunturque Oriente ac præsentente Sole lunares illi flores, Pleutonaria siue conuoluulus asureus, mirabilis peruiana, althea frutex, &c. vt è contrario flores illi quibus à naturâ tributus est plurimus humor isque lentus, tenax,

viscidus, ad Solis præsentiam, caloremque efficacissimum facile explicantur, ac dehiscunt, cuius scilicet caloris fortioris virtute, talis humor nullo negotio sursum euocetur, atque in florem aperendum ac dilatandum attrahatur, cum interim nocturnus tepor, ipsiusve lunæ calor ad id præ imbecillitate ignauiaque suâ minimè sufficiat, adeoque flores illi solares & diurni appellati, nocturno tempore in sese concidunt, & occludantur. Sic ergo habet plantarum diuisio, & philosophia florum solarium & lunarium.

*Quæ sint plantarum causæ.*

#### ARTICVLVS QVINTVS.

**D**icebat Anaxágoras ad Lechinium, vt refert author librorum de plantis cap. 2. lib. 1. solem patrem esse plantarum, terram verò matrem, & rectè. Sol enim communis est generationum omnium author, quæ in elementari mundo sunt. Hinc illud inter peripateticos vsitatum ex 1. 2. physicorum, sol & homo generant hominem. Generat autem Sol viuifici sui luminis cœlestisque caloris influxu: natiuus enim ille calor qui in semine existit, & vitæ est primarius minister & custos, vel cœlesti simillimus vt docet Aristot. cap. 3. lib. 2. de generatione animalium *αἰθέρος τῆς ψυχῆς ἀστὴρ πηχίω.*

Terra autem genitrix dicitur, materque plantarum; quia semina suo sinu & gremio quasi vtero excipit, fouet, conseruat, & è potentiâ in actum reducit, atque ex ipso plantas profert, easque productas alit & educat, vt mater fœtum.

**D** Planta perfecta, quæ scilicet verum semen creat, plantam etiam sibi similem generat: sic lactuca lactucam generat, brassica brassicam, intermedio proprio semine, vt canis canem, equus equum producit.

Imperfectiores verò plantæ non ex semine sed sponte & ex terræ quadam vligine ac putri materiâ, vim seminis supplete, oriuntur, virtute & efficientiâ solis, vt & animalia imperfecta, vermes, mures, ranæ, pulices, cimices. Sol ergo causa est effectrix omnium stirpium: imperfectarum quidem mediante putredine, perfectarum mediante semine, à similibus plantis deciso.

**E** Planta etiam semen fundens, è quo similis planta producitur, est causa effectrix eaque vniuoca & particularis, vt sol, æquiuoca & vniuersalis: sic lactuca est causa lactucæ quæ virtute seminis ab illa nata est. Semen est materia remota plantæ, quæ vim agentis id est generantis con-

tineat, per quam perficitur & efformatur. Semen enim refertur ad causam materialem, quatenus ex ipso fiunt partes plantæ: ad effectricem verò quatenus in eo virtus est formatrix, & genitor quidam spiritus cum calore viuifico, quem ipsi generans impertit, vt significauit Aristoteles cap. 3. l. 2. de Gen. Animal. Materia proxima plantæ est corpus organicum, siue instrumentale, variis partibus constans ad vitæ plantalis munia obeunda comparatis, vt radice, caule, ramis, foliis.

Causa formalis plantæ est anima vegetans, quæ in diuersis plantarum speciebus diuersa est. Vt enim forma animalis siue anima sentiens, non est eadem specie in omnibus animalibus, sed alia in cane, alia in equo, alia in aue, alia in pisce; sic forma plantæ, id est anima vegetalis tantum, alia est in lactulâ, alia in buglossa, alia in myrto, alia in vite, in amygdalo, in quercu. Adeo vt quot sunt differentes arborum, fruticum herbarumque species, tot etiam sint plantarum animæ differentes. A diuersis porro accidentibus, viribus ac proprietatibus, colligenda est & agnoscenda specierum diuersitas. Proprietas enim est speciei index & nuntia, vt docetur in logicâ.

Causa finalis plantæ est complementum, ornatus, & pulchritudo vniuersi, animalium omnium alimonia, vtilitas, salus, voluptas & hominum maximè.

Omnia enim subiecit Dominus Deus sub pedibus nostris, oues & boues vniuersas, &c. Et certè terrestrem paradysum, voluptatis ac deliciarum hortum creauit Deus Opt. Max. in gratiam hominis, vt ex eo tanquam ex naturæ penuæ promptuario omnia bonorum genera acciperet. legenda sacra Genesis.

*In quos vsus sint Plantæ.*

#### ARTICVLVS SEXTVS.

**P**roducit terra herbas seruituti hominum, vt est in literis sacris, quibus scilicet homo, vt libuerit, vtatur. Homini enim vt animalium principi herbarum vsus, eorumque omnium quæ è terrâ gignuntur, primò debetur; secundò autem cæteris animalibus, in quorum etiam vsu & gratiam sunt stirpes. Hic quippe ordo lexque naturæ est, vt inferius seruiat superiori ac digniori. seruiunt sic Deo omnia.

Primus autem ac præcipuus vsus plantæ, est alimentum quod illæ exhibent animalibus, frumentum, secale, hordeum, aena, oryza, pisa, fabæ, cinaræ, brassica, lactuca, intybus, omnésque edules herbæ,

**A** & arbores fructiferæ quamplurimæ.

Secundus vsus est voluptas siue amœnitas quam exhibet colorum, qui in stirpibus refulgent, varietas odorumque iucunditas, & fragrantia, præsertim rosarum, violarum, liliorum, ocellorum, maioranæ, balsami, amaranthi, narcissorum, iacearum, caltharum, omniumque herbarum coronariarum, è quibus scilicet corollæ & fæta nectuntur. Hic autem vsus peculiaris est ac proprius hominum:

**B** Solus enim homo amœnitate, pulchritudine & odoribus florum ac herbarum afficitur atque excitatur propriè loquendo. Siquidem animantes nullam ex adspectu, odoratu, & auditu capiunt voluptatem, nisi per accidens, & vi aliena inquit Arist. cap. 10. lib. 3. Ethicorum, & in ordine ad pabulum. Neque enim aut canes leporum delectantur odore, sed pastu, cuius sensum odor attulit, aut leo voce bouis, sed vsu, quòd cum in propinquo esse sensit ex voce tanquam ex signo. Itaque eo ipso lætus est, leo nempe ob pabulum. Itemque nec quòd videat aut inuenerit ceruum capramve, eo gaudet, sed quia pastum nactus sit. Hactenus Aristoteles.

**C** Voluptas ergo & amœnitas quæ ex stirpium pulchritudine, putâ ex pratorum viriditate, florumque arcolis percipitur propria est hominum, quibus ideo carissimus est videndi sensus eiusque organum, nempe oculus contemplationis minister primus. legendus Arist. c. 1. l. 1. Metaphysic.

**D** Tertius vsus est medicamentum quod exhibent complures plantæ, & id quidem siue purgando corpora, & noxios humores deducendo, vt est aloë, rhabarbarum, quæ bilem flauam siue choleam purgant ac educunt: Polypodium, fenna, epithymum, quæ melancholiam siue atram bilem; Colocynthis & agaricum, quæ pituitam. Est autem agaricum fungus albus, odoratus, antidotis efficax in summis arboribus nascens de nocte (quâ colligi solet) relucens, licet nonnulli dicant in arborum caudicibus ex quadam putrilagine oriri, vt refert Dioscorides cap. 1. libr. 3. siue alterando, id est corpus immutando secundum qualitatem, vt pote calfaciendo, refrigerando, humectando, desiccando; aloë enim, colocynthis, fenna calefaciunt, præterquam quod purgandi vim habent. Calfaciunt etiam absynthium, oryza, castanea, artemisia, capparitis, fœniculum, mentha, helleborus, allium, cæpa. Refrigerant malua, viola, hordeum, lactuca, plantago, cicuta, papauer, acetosæ omnes.

Humectant glycyrrhisa, buglossum, cucurbita, pepo, lactuca, etiam & violæ.

la. Desiccant brassica, beta, faba, mentha, oryza, rosmarinus, balsamum, apium, petroselinum, ruta, hyssopum, sinapi, origanum, pentaphyllum.

Præbent etiam plantæ bestiis antidota & medicamenta, ut Dictamnus ceruis, origanum testudinibus, gramen canibus, sonchus leporibus, arum vrsis, nepeta felibus, ferulæ asinis, ranunculi bufonibus, ranis, lacertis, anochus capris, contra esum foliorum venenatæ arboris quæ dicitur à Theophrasto Euanymos cap. 18. libr. 3. de historia plantarum.

Quartus vsus seu potius abusus est venenum. Sunt enim plantæ lethiferæ ac venenosæ non paucæ: ut aconitum, quod aiunt fabulæ natum ex virulento vomitu & spuma Cerberi, & eo in loco oriri, vnde fit ad inferos aditus: ut etiam fungi multi, vnde fungus quasi funus, vel quia fungi vitâ faciat, quem ideo veteres Græci vocarunt ephemerum, quod intra diem iugulet, seruorum in desperatione confugium; Napellus etiam, rhododendru, apium r. sus; Præterea cicuta hyoscyamus, mandragora venena sunt, si maiuscula quantitate sumantur: hæ enim postremæ plantæ nimia sua frigida tate enecant. Sic cicuta succus Socratem è viuis sustulit, iuxta illud Persij, barbarum crede magistrum dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta. Est verò notatu seituque dignissimum, naturam vel potius Deum Opt. Max. eâ sagacitate sapientiæque prouidisse hominum salutem in cauendis venenatis stirpibus, ut quasi gladiatorum paria composuisse videatur, dum contrarium contrario opposuit, & singulis venenis singulas prorsusque salutare parauit antidotos. Sic enim in genere plantarum cicute resistit, medeturque illius poculis semen Apii; Aconito radix Aristolochiæ longæ; Hyoscyamo allium; Napello semen Raphani; Sed & Anchusa Gallice Orcalette viperarum morsus sanat, Polemonium punctiones ictusque scorpionum, imò & eum qui radicem Polemonij gustauerit tradunt à scorpione non feriri; eumque si ictus sit nihil molesti passurum. Cotula autem fœtida eiusve succus aculeos arcet apum ac vesparum, si eo manus illinantur. Cæterum mirabile est quod vna eademque planta vni animali sit cibus & quasi vita, alteri venenum & mors. Profecto hominibus venena sunt hyoscyamus, veratrum, cicuta; at eadem alimenta sunt cæteris animalibus. Vescuntur enim fues hyoscyamo, coturnices veratro, siue helleboro, capræ, anseres & sturni cicutâ. Sed & amygdalæ amaræ hominum pectus & thora-

A cem firmanant, suntque nobis edules, suaves omninoque salubres; at eadem mortem adferunt vulpi, ut & aloë, qua tamen homines sanantur ex vsu pilularum aloëticarum.

Est tamen aliquis vsus venenatorum stirpium. Aconitum enim adhibetur oculorum medicamentis, ad leuandum dolorem: cicuta rheumatismos cohibet, extinguit ignes sacros & vlcera serpentia sanat, & epiphoras ophthalmicas, hyoscyamus etiam, mandragora, papauer, solanum, anodyna sunt doloresque mitigant & consopunt, ut nihil extare videatur in rerum natura, ne venenum quidem, quod suâ careat utilitate, & homini quadamtenus non conferat aut proffit. Quod etiam profecto constat de scorpionibus & viperis venenatissimis alioquin animalibus. Oleum enim conficitur è scorpionibus aduersus pestilentes affectus & ad promouendas vrinas, è viperâ autem paratur Theriaca præstantissimum illud pestis antidotum, & venenorum omnium, imò ipse scorpio & saliuâ hominis, ictus punctioneve à caudâ suâ inflictas & vipera in Theriacam redacta morsus suos persanant. Sed & viperæ ipsos scorpiones edunt, iisque vescuntur, inquit Aristot. c. 19. lib. 8. de Histor. animal. ut sturni cicutâ, coturnices veratro, Anates bufonibus, Gallinæ araneis & ipsis scorpionibus, ciconiæ, fues, ardeæ, pelecani, serpentibus.

*In quamam Plantæ parte sit vegetalis animæ Principatus?*

#### ARTICVLVS SEPTIMVS.

**P**erfecta omnis planta duas habet partes, radicem & superficiem, & hanc vocant vel germen, vel caulem, vel caudicem. Radix est propter alimentum & conseruationem singularum plantarum, superficiens siue caulis propter fructum aut semen & speciei propagationem; siue similitudinem plantarum generationem.

Viunt multæ stirpes solâ radice, postquam caulis exaruerit perfecto semine. Vt cyclaminus, aristolochia: vnde videtur principatus plantalis animæ residere in radice. Sed cõtrâ ex germine, ramo, & surculo plantæ propagatur, ut olea, vitis, punica. Quare principatus animæ plantalis erit in germine. Nam ex germine & surculis etiam erumpunt interdum radices si infodiantur. Videtur ergo par esse ratio radicis, caulis, germen, & surculorum, quoad animæ principatum, ut tota anima sit in illis omnibus partibus, & tota in tota planta, ut dicitur de anima rationali in humano corpore, quæ tota est in toto corpore, & tota in qualibet eius parte.

At rem non ita esse permultæ plantæ restantur, quæ diuersas habent & diuisas facultates in vtrisque partibus, vt certe germen quomocunque fodiatur aut seratur nunquam radices emittat, & si abscindatur, pereat. Vt in pinu & abiete, radices quoque auulsæ in iisdem, pereunt; quasi principium quoddam sit vitale, à quo, vt à corde, vtrisque, id est, & radici, & cauli, siue germi vita distribuatur.

Hæc ergo pars plantæ præcipua, in qua residet principatus animæ vegetalis, medulla est interior in caule siue trunco existens, & præsertim in capite radice, eo scilicet loco quo radix germi siue cauli coniungitur. Est enim hic locus medius inter radicem & germen, siue caulem. In medio autem oportuit esse id quod extremis partibus vitam distribuit. Ita senserunt veteres, qui hanc partem in plantis cor appellauerunt, alij cerebrum, alij matricem, quasi hinc foetificationis principium ducatur. Et certè in medio illo loco apparet substantia quædam mollis & carnosa à germine & radice distincta, quæ eleganter cerebrum dici possit. Nam vt in animalibus, cerebri medulla est in capite, vnde spinalis medulla oritur, in spinæ longitudinem deducta; sic in plantis cerebrum in radice summa tanquam in capite (radix enim in planta est veluti caput in animali) residens, per totum caulem, quasi per dorsi spinam, medullam deducit, vt sic humorem vitalem ramis & extremis surculis distribuat & dispense.

Et certè si radices & rami plantarum duabus illis animalium partibus respondent, quibus alimentum attrahitur, & excrementa deiciuntur, truncus etiam & maximè pars illa inter radicem & truncum pari analogia respondebit pectori ac thoraci in quo vitæ principium, id est, cor continetur.

Ergo in medulla illa interiore, quam in arboribus lignum inuoluit, quod etiam lignum à cortice ambitur ac tegitur, consistit animæ principatus, vt in primatia sede vitæ plantalis.

*Quomodo fiant Nutritio, & Accretio in plantis?*

#### ARTICVLVS OCTAVVS.

**S**tirpe terræ sunt affixæ, vt ex eius fecundo ventre alibiles succos, suæque naturæ conuenientes attrahant: Non secus atque infantes qui matris vberibus admouentur, vt ex iis tanquam ex nutritiis lacteisve fonticulis, exsugant hauriantque alimentum naturæ suæ consentaneum & proficuum; aut vt ipsemet foetus humanus

A in vtero conclusus è vasis vmbilicalibus quæ adhærent secundinæ.

Trahunt igitur plantæ puriorem terræ cui affixæ sunt, succum, radicum suarum fibris, ideoque radix in planta est, quod os in animali. Et quoniam radix attractum alimentum etiam retinet, coquit, conficitque: ideo etiam venter plantæ dici potest. Radix ergo portionem confecti alimenti vsurpat, ad suam nutritionem, & paucò alimento contenta, quod residuum est transmittit in caulem, siue truncum, qui perfectiore adhuc modo alimentum conficit, digerit, elaborat, vt cor sanguinem in animalibus. Et cum caulis ipse idoneum cepit nutrimentum, quod superest in ramos, surculos, & folia facillè abicit ac transmeat. Naturali enim vi ac insita facultate, partes plantæ omnes consentaneum trahunt alimentum, quod per trunci medullam quasi per canalem & siphunculum cæcis quibusdam meatibus, ad summum vsque & extremum germen, flosculum, fructum, ramusculum, foliolum, quoquo-versum distribuitur, quò cum peruenerit, C ibi consistit & absimitur, vnde tam multa in ramorum capitibus germina.

Quòd si contingat alimentum, præ nimia copia redundare, illud tunc ad crura radicibus vicina reflectitur & remigrat, vnde oriuntur ac pullulant stolones, humore nutritio illuc conuerso, & à partibus superioribus remisso. Fit autem alimentarij humoris attractio in planta, virtute caloris innati (qui sursum etiam ducere potest) itémque virtute solis & caloris externi. D Ideo enim plantæ plurimæ vere & æstate germinant magis & fructus edunt, quia calor externus auget humoris attractionem: at hyeme latet conclusus in profundo, ac centro plantæ calor exiguus, qui propterea exiguo eget pabulo, contra quàm in animalibus calidioribus fieri solet, in quibus viget innatus calor, hyeme magis quàm æstate. Itaque cum plantæ deest vis humorem digerendi & absumendi, deficit statim vis attrahendi. Illud autem accidit vel inopia ac defectu caloris innati, qui vt nimio frigore extinguatur, sic & nimio æstu deperit, vel vitio organi siue instrumenti, per quod fieri debet attractio. Si enim sunt fibræ duriores, sicciore, crassiores, quàm par sit, vt contingit in senio, humorem non poterunt transmittere. Vnde sequetur arefactio, tabes & mors tandem plantarum, quæ vt aulescunt capiuntque incrementa per accretionem ex attracto assumptoque vberiore succo alibili, eoque in vniuersas partes transmissio ac insinuato: sic & deficiente eodem succo, ipsæmet minuuntur, decrescunt, exarescunt ac tandem emoriuntur.

Quæres cur plantæ, præsertim arbores, in tantam magnitudinem adolescant, multoque ampliorem & vastiorem quàm animalia, etiam perfectissima, cum tamen in plantis calor innatus sit adeo exiguus vt sensum effugiat, & accretio magna fieri non possit sine magno calore, qui primarius est accretionis, vt & nutritionis ac generationis minister.

Respondeo plantas vegetalis animæ officii tantum addictas esse, nihilque præterea moliri, atque ideo vegetalia hæc officia, id est, nutritionem & accretionem longè perfectius exequi, quàm animalia; quæ longè pluribus animæ officii incumbunt iisque distrahuntur. Animalia enim quæ sentiendi, ac sese loco mouendi facultate pollent, permultas easque maxime differentes operationes obèunt, in quibus exercendis, vt alimenti ita & caloris innati spirituumque plurimum absumentur. Hinc animalia sunt vitæ breuioris, propter sensum, inquit Aristoteles lib. 2. de Anima. Functiones enim sensus & motus spirituum magnam copiam consumunt; Quiquidem spiritus ex alimento & sanguine purissimo generantur. Necessum ergo erat animalibus calorem innatum vberiore & fortiorem attribui, quàm plantis: quæ quidem solis vegetalibus officii indulgentes calorem suum non adeo consumunt, ipsiusque vires applicant penitus nutritioni & accretioni vegetali: vnde cum contentæ sint pauciore calido innato, magis etiam adolefcunt, in maiorem molem assurgunt quam animalia, imò & fructus præterea arbores edunt quâ plurimos, totam scilicet suam vim transferentes in proceritatem & fructus quorum gratia viuunt, ac vegetant.

*De Germinatione. Quid illa sit, & quo pacto fiat?*

#### ARTICVLVS NONVS.

Propria est plantarum germinatio *βλαστὴ* dicta Græcis, neque vlli alteri viuentium generi conuenit, nisi figuratè & metaphoricè. Sola enim planta propriè germen edit, cum scilicet nouellam ac tenellam particulam profert, ac emittit ex oculo suo. Nouella enim illa pars ex gemma siue oculo erumpens, est germen; oculus verò est gemmula illa, quæ surculis adnascitur, primum germinationis argumentum.

Germinatio ergo est germinis productio. Germen verò Græcis *βλαστὴ*, id quod ex arboris oculo prodit, siue sureulus prægnans, à generando nomen habens. Est enim generationis principium, & germi-

Tom. IV.

natio ipsa plantis tributa est ad edendos fructus & semina. Quamdiu autem viuunt plantæ, tamdiu germinant, nouasque particulas perenniter generant, quod animalibus est denegatum, quorum partes omnes sunt conformatæ, antequam nascantur & veniant in lucem, ita vt nullæ eis partes post absolutam ex semine generationem superueniant. Pili enim, dentes vngues, cornua, quæ superueniunt, non habentur inter veras partes animalium. Sed nulla est tam vieta tamque effœta arbor, quæ germina quotannis non edat, vt certè ab hoc opere non desistat, nisi arescat & emoriatur. quare vt animalia sensum habent & motum spontaneum supra plantas, sic & germinationem perennem habent plantæ supra animalia, mirabili naturæ prouidentia, seu potius sapientissimi Dei iustissimo decreto, qui disponit omnia suauiter & æquissima lance ponderat, dirigit, temperat, quæ nimirum creauit à principio in pondere, numero & mensura, vt sacræ literæ testantur.

*De ortu ac generatione stirpium, & præsertim De insitione.*

#### ARTICVLVS DECIMVS.

Stirpes pluribus modis oriuntur. Aut enim sponte proueniunt, inquit Theophrastus cap. 1. lib. 2. de Hist. aut semine, aut radice, aut auulsione, aut ramo, aut furculo, aut ipso trunco. Et quæ sponte nascuntur, principatum obtinent. Quæ vero semine & radice nascuntur, inter cæteras sunt maxime naturales. Sunt enim quodammodo spontaneæ, ideòque syluestrium generi accommodantur. Reliquæ vero sunt ab arte hominum. Est ergo plantarum generatio vniuersim vel à naturâ vel ab arte, ita vt modi generationis plantarum, alii dicendi sint naturales, alii artificiosi, quos ferè omnes præclarè & eleganter poëtarum latinorum princeps Virgilius lib. 2. Georgicæ recensuit his versibus.

*Principio arboribus varia est natura creandis,*

*Namque alia, nullis hominum cogentibus ipse*

*Sponte sua veniunt, camposque & flumina late*

*Curua tenent, vt molle siler, lenteque geniste,*

*Populus & glauca canentia fronde salicta.*

*Pars autem posito surgunt de semine, vt alta*

*Castanea nemorumque Ioui quæ maxima frondet*

*Esclusus, atque habitæ Gray's oracula quercus;*

k ij

*Pullulat ab radice aliis densissima silua,  
Vt cerasis, ulmisque, etiam Parnassia lau-  
rus*

*Parua sub ingenti matris se subiicit um-  
bra.*

*Hos natura modos primum dedit: his ge-  
nus omne*

*Siluarum fruticumque vires, nemorumque  
sacrorum.*

*Sunt alij, quos ipse via sibi repperit usus.  
Hic plantas tenero abscindens de corpore  
matrum,*

*Deposuit sulcis: hic stirpes obruit aruo,  
Quadrifidasque sudas, & acuto robore  
vallos.*

*Quin & caudicibus sectis, (mirabile di-  
ctum,)*

*Truditur è sicco radix oleagina ligno.*

*Et saepe alterius ramos impune videmus*

*Vertere in alterius, mutatamque insita  
mala*

*Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere  
cornu:*

*Quare agite o proprios generatim discite  
cultus,*

*Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:  
Neu segnes iaceant terræ,*

Summus Philosophiæ præceptor & na-  
turæ Genius Aristoteles cap. 3. lib. de vi-  
tâ & morte tres declarat constituitque  
modos generationis plantarum; primum  
ait esse ex seminibus *ἐκ τῶν σπέρματων*: secun-  
dum vocat insitionem *ἐμφυτίαν*: tertium  
auulsionem *ἀποφυτίαν* siue transplantatio-  
nem. Generantur stirpes ex semine; vt  
cum semen lactucæ verbi gratia, vel ce-  
rasi nucleus terræ mandatur, & simi-  
lem stirpem profert.

Generantur auulsione, cum ex loco  
vno euelluntur, & aliò transferuntur,  
ibique feruntur, vel totæ, vel partes  
earum, vt rami siue surculi, qui à matre  
arbore auulsi, in bene subactam terram  
transferuntur ibique radices agunt.

Generantur insitione, cum semina, vel  
ramusculi, surculi-ve vnus arboris,  
immittuntur rimis & fissuris aliarum ar-  
borum, iisque inseruntur, quarum te-  
naci morfu comprehensi, suam post hac  
ex alieno succo faciunt vitam.

Ex tribus illis generationis plantarum  
modis, tertius ac postremus optimus est,  
maximèque artificiosus, scilicet insitio,  
quâ, vt ait Cic. lib. de senectute, nihil in-  
uenit agricultura solertius.

Inserere enim firmissimum, inquit Pli-  
nius, & fecundius quàm serere. Vnde  
insitionem significantiore vocabulo ap-  
pellare licebit *τὴν φυτυτίαν*, quòd insitionis  
beneficio multò feliciores fiant ac mul-  
tò plures enascantur plantæ. Artem se-

A mine inserendi didicerunt homines ex  
auiibus, quæ seminibus solidis raptim fa-  
me deuoratis, & alui tepore madidis,  
cum fecundo stercoreis aut fimi medica-  
mine in mollibus arborum lecticis abie-  
ctis, & per ventos sæpe translatis, in hiul-  
cas corticum rimas insitionem primò fe-  
cerunt. Vnde inquit Plinius cap. 14. lib.  
17. Visa fuit visiturque enata Cerasus in  
falice, platanus in lauro, laurus in Cera-  
so, & bæcæ simul discolores.

Sed & insitionem docuit casus. Agrico-  
B la enim quidam sedulus casam septis mu-  
nimento cingens, quominus putrescerent  
sudes, limen subdidit ex hedera; At illæ  
viuaci morfu apprehensæ suam ex alieno  
fecere vitam, truncusque pro terrâ fuit.  
Insitio tribus fit modis. Primus dicitur  
encentrismus siue *ἐγκεντρασμός*, cum insitio  
fit sub plantæ cortice. 2. *ἐμφυτίσμός* cum in  
trunco. 3. *ὀρθοστασμός* cum fit emplastro,  
qui modus dicitur latinè inoculatio vel  
emplastratio.

In encentrismo finditur ligni medium,  
& furculi infiguntur, vt humorem (qui  
in interiore medullâ latet, & abundat in  
quibusdam arboribus, vt in malo citreâ)  
commodiùs attrahant. Hæc enim inse-  
rendi ratio fit in iis arboribus quæ tenui  
cortice cinguntur, suntque pauciori hu-  
more contentæ, & foris exsuccæ, intus  
autem succulentæ.

In emphyllismo siue infoliatione cu-  
neus tenuis & validus inter corticem &  
lignum subtiliter adigitur, ita vt corticis  
fascia non disrumpatur, & cuneolo leni-  
ter subducto furculus immittitur doctâ  
D manu, atque, vt loquitur Plinius, artifice  
temperamento libratâ. In enophthalmis-  
mo siue inoculatione, oculus seu gem-  
ma inserenda cum exiguo suo cortice de-  
fringitur, & alterius arboris parti deli-  
bratæ scitè coniungitur.

Iunius Columella rei agrariæ facundus  
ac diligens magister tria, inquit, insitio-  
num genera antiqui tradiderunt. Pri-  
mum, quo resecta & fissa arbor resectos  
furculos accipit. Secundum quo resecta  
inter librum & materiam semina admit-  
tit. Et hæc duo genera verni temporis  
sunt. Tertium quo ipsas gemmas cum exi-  
guo cortice in partem sui delibratam re-  
cipit, agricolæ emplastrationem vocant,  
alij inoculationem, & hoc genus æstiu  
E temporis est.

Omnes arbores simulatque gemmas  
agere cæperint, lunâ crescente inserito,  
inquit Columella; Oliuam verò circa  
Æquinoctium vernum, vsque in idus A-  
prilis.

Ex qua arbore sumpturus es furculos  
ad insitionem, videto vt sit tenera, ferax,

nodisque crebris scateat, & cum primum germina tumbunt, de ramulis anniculis, qui Solis ortum spectabunt, & integri erunt, eos legito, crassitudine digiti minimi, furculi sint bifurci, vel trifurci.

Arborem quam inferere voles, ferrâ diligenter excacato, ea parte quâ maxime nitida est & sine cicatrice, dabisque operam, ne librum lædas.

Non omne tamen furculorum genus in omnem arborem inferi voluerunt veteres, sed hanc quasi legem sanxerunt, eos tantum furculos posse coalescere, qui sint cortice, libro, fructu, consimiles iis arboribus, quibus inferuntur.

Sed hanc legem abrogavit Columella, qui omne genus furculorum omni arbori inferi posse demonstravit, artémque ipse exposuit exemplo fici & oleæ, ut est apud Plinium cap. 19. lib. 17. & Anthonium Mizaldum opusculo de insitione cap. 4. Rectam insitionem facies, inquit Diophanes Græcus phytologus, si ficum moro & platano inferas, si morum fago, castaneæ, malo, pyro sylvestri, terebintho, vlmō, & albæ populo, ex quo coniugio nascuntur candida mora. Si pyrum punicæ malo, cotoneæ, moro, amygdalo: fient verò pyra rubra, si pyri furculum infigas moro. Rectè etiam inferes malum pyraestro, quòd si malus cotoneæ coitu fecundetur, poma dabit, quæ Græci vocant *μυλίμηλα*, sic dicta quod melleo sapore prædicta sint.

Nux in arbutum solam inferitur, cæterarum horret societatem. Punica variis arborum gaudet adulteriis: etenim feliciter inferitur salici, lauro, malo, persicæ, pruno Damascenæ & amygdalo, ut Damascena prunus omni Pyro sylvestri, cotoneæ malo: Castanea etiam diuersarum arborum gaudet sodalitiis, ut fagi, roboris, iuglandis. Cerasus, malus persica, terebinthus, mutuo hospitio delectantur. Amat cotonea oxyacanthæ consortium, myrthus salicis, præcotium damascenæ & amygdali, vitis, cerasi & oleæ, vnde fructus ab oleæ & vitis coniugio dicitur *ελαειοσάφρονος* quasi vna oleagina. Egregiæ insitionis arborem celebrat Plinius cap. 16. lib. 17. tiliam scilicet omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, punicis malorumque generibus, sed huic fuit brevis vita, vna enim culina plures non alit erithacos, ut nec vnica mamma plures infantulos, saltem diu. quam etiam ob causam animalia *πλυτικά* quæ multos pariunt fetus sunt *βραχυβίωτα* & vitæ breuioris, quia vitali suo succo maximè destituuntur, quem scilicet in numerosam prolem transfundunt, ut ferè

Tom. IV.

A generatio vnus, sit corruptio alterius. Vnde mirum esse non debet, quòd fecundiores arbores, & quæ plurimos ac vberimos fructus quotannis ferunt, citius etiam arescant ac emoriantur.

*De situ genitali siue natali solo Plantarum.*

ARTICVLVS VNDECIMVS.

Rectè & eleganter princeps poëtarum. 2. Georg.

B *Nec vero terra ferre omnes omnia possunt.  
Fluminibus salices, crassisque paludibus  
alni  
Nascuntur, steriles saxosis montibus  
orni:  
Littora myrtetis latissima: denique apertos  
Bacchus amat colles, Aquilonem, & frigora taxi,  
Diuisa arboribus patriæ. sola India nigrum  
Fert ebum; solis est thurea virga Sabæis.*

C Et idem.

*----- Non omnis fert omnia tellus.  
Quippe solo natura subest.*

Hinc colligit diuinus Poëta in serendis plantis magnam habendam esse soli & locorum rationem, primo Georgicon.

D *Ventos & varium cæli perdiscere morem  
Cura sit, & patrios cultus habitusq. locorum,  
Et quid quæque ferat regio; quid ferre recuset:  
Hic segetes, illic veniunt felicibus vna,  
Arbori fetus alibi, atque iniussa virescunt  
Gramina.*

Quibus locis quæque stirpes gaudeant explicauit Theophrastus passim, sed maximè lib. 4. de Historiâ, & Ruellius cap. 13. lib. 1. de naturâ stirpium.

Verum hæc disquisitio potius pertinet ad singularum stirpium historiam, quàm ad vniuersalem hanc & compendiosam phytologiam. Ut & particularis explicatio colorum, florum, odorum, saporum, qui in plantis miri sunt & innumerabiles. quot enim sunt species plantarum, tot pænè sunt odorum saporumque genera. Coloribus siquidem plantæ conueniunt magis, quàm odoribus & saporibus, licet alioqui tam vario colorum ornatu lasciuens natura plantarum flores depinxerit, ut nullibi tanto artificio lusisse videatur.

Quamquam viridis color, plantarum

communis est, licet cum aliquo diferi-  
mine viriditatis. Sed vt breuiter dica-  
mus.

Excelsiora loca & montes amant re-  
siniferæ arbores, picea, cedrus, larix, abies,  
buxus, robur, ornus, ilex, pinus, iuni-  
perus, terebinthus, tiliã, cornus, popu-  
lus: quamquam & eadem aut saltem ex  
iis multæ in vallibus interdum reperian-  
tur vt & aliæ, quæ licet humilioribus in  
locis nascantur, in montes tamen subeunt  
conscenduntque vlmus, malus, pyrus,  
laurus, myrtus, genista, calamintha.  
Montes etiam & colles amant origanum,  
siler montanum, ruta syluestris, pilo-  
fella, ligusticum, stachys, polygonatum,  
lithospermon, filix, cuminum syluestre,  
smyrnum, petroselinum macedonicum,  
veratrum album, siue helleborus albus.

Plana loca amant quercus, acer, fra-  
xinus, fagus, corylus, verbenaca, rapha-  
nus & cætera. Aquas fugiunt cupressi, iu-  
glandes, barba Iouis: easdem amant salix,  
alnus, populus, ligustrum, ranunculus,  
plantago, nymphaea, lens palustris, pota-  
mogeton, lauer, lysimachia, oryza, adi-  
antum, tussilago, scolopendium, rho-  
dodendrum, hydropiper, vitex.

Loca aridiora, macra & siticulosa qua-  
runt asarum, helenium, lycium, cappa-  
ris, eryngium, lonchitis, hypericon, thy-  
mum, satureia, & alia etiam ex prædictis.

Arua amant aphaca, milium, oroban-  
che, papauer rhæas, eryngium, cyanus,  
lolium, tragophthalmus, cardui, psyllium.  
Vias sternunt ac quæritant, itémque ru-  
dera, parietes, petras, locaque inculta  
parietaria inde nomen habens, mercuria-  
lis, bursa pastoris, cynoglosson, marru-  
bium, saxifraga, crysimum, galcopsis,  
petroselinum, cicuta, agria, palma, eri-  
geron, agrostis siue gramen, aparine, pul-  
monaria.

In hortis scilicet nascuntur & exco-  
luntur plurimæ stirpes, vt mali persicæ,  
armeniacæ, pruni, cerasi, pini, amygda-  
li, mori, lauri, mespili, corni, sorbi, fici,  
platani, cotonæ; Item rosa, viola, la-  
uendula, mentha, thymus, fœniculum, sal-  
uia, maiorana, betonica, coronaria, tuli-  
pa, iris, calendula siue caltha vel solse-  
quium, iacea, lilium, amaranthus, co-  
rona imperialis, hemerocallides, ane-  
mone, hyacinthus, hyssopus, tymbra,  
libanotis siue rosamarinus, fragaria, fam-  
bæsia, grassularia siue ribes, lactuca, bor-  
rago, buglossum, acetosa siue oxalis, bra-  
ssica, portulaca, intybum, pimpinella,  
spinacea, coronopus, papauer satium,  
nicotiana, ruta, balsamum, abrotonum,  
chamæmelum, pæonia, pes alaudæ, oeu-  
lus Christi.

*De plantarum longiore ac breuiore vitâ, de-  
que earum morte, corruptionibus,  
morbis & symptomatis.*

#### ARTICVLVS DVODECIMVS.

**V**iuunt stirpes præsentia ac perman-  
sione vegetalis animæ, eiusdem ab-  
sentiã moriuntur. Sed tandiu præsens est,  
permanetque anima in viuentis corpore,  
quandiu calor innatus; qui scilicet animæ  
custos cum sit & minister, vitæque au-  
thor, eam in corpore secum retinet, vt  
certè deficiente ac extincto calore natiuo,  
vita etiam depereat, & anima extingua-  
tur, secedatque, vnde mors: vt ergo se ha-  
bet natiuus calor, sic & vita.

Sed calor humoris opem requirit vt  
conseruetur, humoris inquam, non aquei  
sed aërii, pinguis, oleosi, quali lucernæ  
ignis foletur; & hic humor primigenius,  
siue radicalis vocatur, quia radix est vitæ,  
& caloris innati perenne pabulum, vt  
oleum lampadis, siue ignis in lampade re-  
lucentis.

**C** Ergo cum hæc duo, calor scilicet na-  
tius, & humidum radicale sunt inter se  
probè temperata, ratamque & con-  
uenientem proportionem habent, vita  
diuturna est, alioqui breuis. Hinc *μακρο-  
βιότης, & βραχυβιότης.*

Est verò inter illa æquabilis & iusta pro-  
portio, cum neutrum præualeat. Nam si  
præcellit calor & vigeat supra modum,  
depascetur citius, quam par erit, humi-  
dum primigenium, quo consumpto mors  
statim interueniet; Si verò humidum  
idem vberius sit & copiosius, obtundet  
facile calorem, eumque leui negotio ex-  
tinguet, non secus ac oleum exuberans  
sesèque effundens, ellychnij flammam  
obruit, abolèturque.

In quibus ergo plantis existit symme-  
tria illa caloris & humidi primigenij, in  
iisdem est vita diuturnior: quibus verò  
deest, iis vita citò deficit. Sed hæc ratio  
diuturnitatis aut breuitatis vitæ commu-  
nis est omni generi viuentium, id est, tam  
animalibus quam plantis: quare vt breui-  
ter de plantis expediam,

**E** Robustiores sunt iniuriisque faciliùs  
resistunt, atque adeo diutiùs viuunt ex  
stirpes, quibus humor multus inest lentus  
ac tenax, cum proportionato, aut sym-  
metro calore. item quibus solidior est  
substantia; radices longæ, crassæ, & in  
terram altiùs defixæ; quæ tardè cres-  
cunt, quæ densiores sunt, pinguiore,  
grandiores, steriles, syluestres, terre-  
stres, & siccioribus in locis natæ, qui-  
bus denique amputatio, iusto tempore



adhibetur, facit enim amputatio, ut humor qui vitæ thesaurus est, in radice cohibetur, serueturque quasi in promptuario naturæ, ad plantæ conseruationem diuturniorem.

Hinc colligitur ratio breuioris vitæ plantarum. Nam quæ non sunt tales quales nunc descripsimus, cæ celerius intereunt. Legendus Theophrastus cap. 15. & 16. lib. 2. de causis Plantarum. Sic enim in animalibus res habet: Nam quæ animalia sanguinea sunt, grandiora, terrestria, ac minimè salacia siue generationi ac fœminis minùs addicta, ea viuunt diutiùs, quàm exanguia, exigua, aquatica, fœcunda, salacia, qua de re legendus Aristoteles libello de Longitudine ac Breuitate vitæ.

Inter plantas igitur, ut summatim dicam καὶ ἀναλωε, herbæ ferè animæ sunt, & omnino vitæ breuioris, quàm frutices, & frutices, quàm arbores.

Inter arbores diutissimè viuunt olea, oleaster, quercus etiam, ut aiunt, supra ducentissimum annum; diu etiam viuunt lotos, cupressus, palma, ilex, buxus, cedrus, platanus, taxus; cariem vetustatémque (inquit Plinius cap. 40. lib. 16.) non sentiunt cupressi, cedrus, ebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster & olea; & ex reliquis tardissimè larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupressum, cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio, in templo Ephesæ Dianæ, utpote tota Asia extruente, cum quadringentis annis peractum sit. Quamquam hoc loco videretur Plinius non tam de longæuitate vitæ arborum, quàm de lignorum siue materiaram perpetuitate loqui, quæ scilicet cariei & putredini non sint facilè obnoxia.

Sed breuissima, inquit ille ipse cap. 44. eiusdem libri, vita est punicis, fico, malis. Addunt alij prunos, salices, myrtos, aliisque consimiles, quæ celeriter adulescunt, & crebrò fructum ferunt, cumque vberimum.

Corrumpuntur & intereunt plantæ vel communi & ordinaria (quæ ideo naturalis dicitur) moriendi lege, vel modo præternaturali, ac per violentiam.

Naturalis & ordinaria corruptio plantarum accidit, quando extrema ætate & senio exarescunt; humore radicali consumpto, continua caloris actione, ac temporis mora & progressu. Vnde prout radicalis humor ferius ocysve consumitur, sic & vita longior est vel breuior: sicuti dum olei plus minusve lucernam alit, ita & diutiùs vel breuius lucet.

A Violenta corruptio fit duobus modis, marcore & extinctione. Marcor Græcè μαρκεσις fit à nimio æstu & solis ardore plantas adurente: sic insana canicula messes exurit & ardens sirus agros.

Arbores enim & herbæ his astris dominantibus marcescunt, terraque ipsa finditur & marcescit. Extinctio Græcè σβίσις fit à nimio frigore calorem insitum plantarum extinguente. Ut enim aqua ignem extinguit, imò & ignis ipse refrigerio destitutus & ampliori proprioque calore præfocatus, ut in conclusa lucerna & cucurbitulis humero ægrotantium cum accensa intus stupa affixis, quas aër subingredi nequit, necessariò marcescit, atque emoritur; sic frigus vehementissimum stirpes necat, æstusque nimius. Atque hos corruptionis plantarum modos duos distinguit enotatque Aristoteles cap. 6. lib. de Vita & morte: ubi sic loquitur, καὶ λέγεται σπακκίσην ἢ ἀσβίσην γίνεσθαι τὰ δένδρα, κατὰ πικρὰ καὶ κίσην πύσης. atque circa hæc tempora arbores dicuntur tabescere, & pati σπακκίσην cariem scilicet, & siderationem, morbum ab astro caniculae illatum. Vnde mors plantarum consequitur, cui morbo paratum habent remedium Agricola, qui ut ait Aristoteles ibidem, ἥντι πικρὰ κίσην τῆς ῥίζης ὑποβάλλουσι, καὶ ὕδωρ ἐν ἀγγείοις, ὅπως αἱ ῥίζαι ψύχωνται ἐπὶ φουρῶν. Lapidum genera quædam, qui scilicet bibuli vocantur, & arenarij, supponunt radicibus, & aquam in vasis, ut inde plantarum radices refrigerentur. Quod plantarum medicinarum præceptum eleganter explicat Virgilius lib. 2. Georgic.

*Aut lapidem bibulum, aut squallentes infode conchas.*

D *Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit Halitus, atque animos tollent sata, iamque reperti,*

*Qui saxo super, atque ingentis pondere testa  
Urgerent, hoc effusus munimen ad imbres.  
Hoc ubi hiulca siti findit canis estifer arua.*

Atque id ipsum obseruauit Theophrastus lib. 3. de causis Plantarum. Verum enim verò non syderatio duntaxat, aut sphacellismus perdit enecatque plantas, sed alia morborum & symptomatum genera, quorum primum dicitur ærugo vel rubigo Græcis ἐρυσίδη, segetibus inimicissima, nullam agricolæ nostrates, ut si nebulam diceret, appellitant. Nempe quia hoc morbi genere, vitiòque marcescunt spicæ, reddunturque confriatiles, itaut abeant in puluerem fœtidum, putidumve vaporem aut veluti fumum crassiorum. Huius plantarum morbi mentionem facit Lyricus Vates lib. 1. Carm. ubi vinearum & segetum morbosos affectus detestatur, *Nec pesti-*

lentem sentiet Africum, *Fœcunda vitis*, inquit, *nec Sterilem seges rubiginem*. Atque huius quidem mali, siue symptomatis tanta existit pernicies, tantâque ex eo morbo iactura frugum olim metuebatur, ut amolendæ rubiginis gratiâ, festi quidam dies ab antiquis magnâ religione celebrarentur, qui à Rubigine, Rubigalia nominabantur. Quod si sacra licet miscere profanis, tales ferè sunt supplicationes amburbæ, aut ambaruales, quæ hisce etiam temporibus propter causas easdem factitantur. Rubigalia autem primus Numa Pompilius instituit, quæ, ut ait Plinius cap. 19. lib. 18. nunc aguntur ad septimum Kalendar. Maij: quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Secundum symptoma siue morbus est *φυλλόρροια*, commune si non graue malum plantarum plurimarum, ac ferè omnium, nempe defluuium ac deperditio foliorum. Dixi ferè omnium, quia laurus, oliua, abies, palma, taxus, vnedo, citrus, pinus, terebinthus, picea, cupressus, ilex, buxus, cedrus, iuniperus, myrtus foliis suis non viduantur, & vix vnquam defrondescent. Itaque morbus iste qui ad morbos deformitatis pertinet, eas maximè plantas afficit ac deuenustat, quæ lata habent folia, vocanturque à Græcis *πλατύφυλλαι*, ut sunt vites, sycomori, & aliæ innumera-biles perdifoliæ, quæ quò ampliores & largiores gerunt frondes, eò faciliùs iis destituuntur, qui quidem frondium foliorumve casus autumnò potissimùm quem vocant sylvarum spoliatores, & hyeme solet accidere, eo quòd iis temporibus frigidioribus congelatur humor & succus alimentitius in pedunculis foliorum largiorum, quos pedunculos ut potè longiores facilè frigus comprimit & potenter astringendo strangulat, itaut fiat obstructio venularum & meatuum per quos deferri debet succus nutritius, qui in illis concresecit ac retinetur, nec in folium alendum transmitti potest, vnde atrophia & mors folij, quod alimenti penuriâ tabescit, languet, ac concidit. Propterea hanc consequentiam siue conclusionem ut optimam atque ex demonstratione *ὅτι*, quia, collectam, præclare ponit Aristoteles cap. 15. l. 2. poster. in exemplum demonstrationis qua ab effectu concluditur causa, *δένδρον φυλλόρροον*, arbor defrondescit, *πλατύφυλλον οὖν*, ergo lata habet folia, quia latitudo foliorum causa est, ob quam ea cadant, siue ipsius *φυλλόρροιας*, causa inquam remota, ipsa enim obstructio & concretio humoris & alibilis succi in pedunculis foliorum, quam autumnale aut hybernium frigus induxit, causa est proxima. Porro hic plantarum affectus defectusque simillimus est morbofo illi affectui ac symptomati, quod homines non rarò

A deformat glabrosque reddit & caluos: defluuium nempe pilorum, puta comæ, barbæ, ciliorum, superciliorum. est quippe defluuium pilorum nomen generis, quod in caluitiem siue glabritiem, *φαλάκρασι* Græci vocant, dividitur; & in Alopeciam, quæ pro diuersa affectus figura & modo depilationis dicitur area, vel *ὀρίασις*, dum ita capilli decidunt, ut spatia depilationis reddant serpentis similitudinem. Quamquam à caluitie differt *ἀλωπεκία*, quòd hæc à *κακοῦ ἔρῳ* siue prauo & putri alimento pilorum oriatur, quod acre cum sit & malignum, radices pilorum erodit, itaut sicuti plantæ affusa vrina aut lotio vulpis præfertim, vnde nomen habet morbus, itémque lixiuio conspersæ, muriâ, falsugine, aceto, & menstrui sanguinis fœda illuue, ut aiunt nonnulli, exarescunt ac emoriuntur; sic pili defluant, dum acriore succo, falsôve nutriuntur: illa autem, ut potè caluities, accidat succi alibilis inopia, & propter capillorum *ἄῤῥῳ*: hanc siquidem ob causam caluescunt senes, ipsæque arbores defrondescent, & herbæ marcescunt, & ij iuuenes caluescunt citiùs qui ficciore sunt cerebro, & præterea qui diuturniore ac difficiliore morbo perfuncti sunt, & qui tandem rei veteræ supra modum indulserunt: hi enim omnes dulci humore & ad nutricatum idoneo destituuntur. Ut igitur caluities & alopecia turpiculos ac deformes reddunt homines, sic & phyllorrhœa plantas dehonestat, suæque viriditatis ac foliorum spoliatis ornamentis.

D Tertius morbus stirpium dicitur *αἰθρία* siue Carbunculus, cuius meminit Plinius cap. 28. lib. 18. vbi ait pleròsque dixisse, rorem inustum sole acri, frugibus Rubiginis esse causam, & Carbunculi vitibus. Ex quo apparet Carbunculum esse peculiarem affectum, morbumve, cui vites præfertim sint obnoxie.

E Quartus appellatur Vredo, quaslibet stirpes, herbas videlicet, frutices & arbores indiscriminatim adurens, Græcis *ἰερίον*. Hunc morbum Cicero nominat lib. 3. de Natura Deorum. Nec si Vredo, inquit, aut grando quippiam nocuit, id loui animaduertendum fuit: & Plinius loco citato, vbi refellit, improbâtque sententiam eorum, qui causam rubiginis in frugibus, Carbunculi in vitibus dixerunt esse rorem inustum sole acri. Hoc enim falsum arbitratur, omnémque vredinem asserit frigore tantùm constare, sole innoxio. Cui opinioni fauet illud Virgilianum

--- penetrabile frigus adurit.

si nimirum verum est vredinem à frigore proficisci.

Quintus morbus est Tabes ipsa plantarum, *ἀνάσσις* Græcè nominata, quæ est insignis

gnis exiccatio siue arefactio stirpium, dum scilicet ex suo vitali succo, & primigenio humore fraudantur, & idoneo destituuntur alimento, propter siccitatis excessum, ita vt hic morbus sit Hecticæ febrî similimus, vel ei symptomati quod à medicis vocatur *μαρμαριος περιεφυγής*, cuius causa est quidem calor, sed cum summa siccitate & marcore coniunctus, vnde solidarum etiam partium substantificus humor, qui vulgò radicalis appellatur, sensim ac fere sine sensu absumitur, ipsiusque corporis *ὀυλομαλίη* paulatim defloret, marcescit, cæcòque veluti ac lento igne aduritur, donec corpus totum fiat ossa atque pellis, vt loquitur Plautus, misera macritudine, abeatque tandem in cadaver & cineres. Enimverò sic ferè habent plantæ, dum easprehendit Tabes siue *αἰασις*, vel *αὐδιπκή ἰσσις*, quem extrema inducit ariditas, vt quoniam senium à siccitate est, ob humoris scilicet radicalis consumptionem, ideo ipsa plantarum senectus etiam *αἰασις* dicta est, vt doctissimus Budæus annotauit. Porro vox gallica *haue*, vel *hauis*, quæ squalidam aridamque faciem ac decorem, siccumve & malicentum hominem significat, à voce Græca *αἰώ*, id est arefactio, sicco, ortum ducit vnde *αἰός αἰή* cum spiritu tamen tenui, siccus, sicca, hoc enim sensu Platoni dicta est *ἡ αἰή, ἡ ξηρα*, l. 6. de legibus. Sic nimirum, vt obiter dicam, vocabula Gallica non pauca à Græcis etymologiam habent; verbi gratia *pareffe*, *moustaches*, *broch*, *pan-touffles*, *paroisse*, *coffin*, *chariuaris*, *calote*, ab his Græcis vocibus originem iumpserunt, *παρίσις*, *μούστακος*, *βροχος*, *παντοφύλλος*, *παρισία*, *κόφινος*, *καρβάρια*, *καλωπί*, vel *καλά ὠπί* pulchras vel bonas aures reddens, tegensque. Sed ad rem. Ægrotant plantæ fere vt animalia, morborum multis generibus; intemperie calida, frigida, humida, sicca, imo & solutione continui, scabie, vt cuminum, vulneribus inflctis, fracturis, amputationibus intempestiuis, & dum è suo solo terræque auelluntur, & radicitus extirpantur, ex his enim malis, Plantarum detrimenta, corruptiones mortalesque consequuntur. Morbos autem complures & damna Plantis inferunt venti, grando, imbres immodici, vnde illud Virgiliani pastoris in eclogis:

*Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,  
Arboribus venti:*

Item illud Horatii,

*--- non verberat e grandine vineæ*

*Fundusque mendax: &*

*Non semper imbres nubibus hispidos*

*Manant in agros:*

Licet intempestiui imbres & mense potissimum Aprili depluentes agris fecun-

Tom. IV.

A ditatem afferant, iuxta illud Virgilij,  
*At pater omnipotens facundis imbribus  
Æther*

*Coniugis in lætæ, id est, terræ gremium  
descendit.*

Imo & niues ipsæ agros etiam opimiores reddunt & feraciores. vnde Regius psaltes de Deo sic canit, qui dat niuem sicut lanam. E ventis porro qui maligno & mortifico suo afflatu ac veluti pestilenti aurâ plantis nocent, ii qui nebulosi sunt & humecti, notus videlicet, Africus, Auster, B Cæcias tyrannidem in agros hortosque exercent & sylvas spoliant: tamen Auster omnium maximè austerus est & planè perniciosus. Vnde Virgilianus ille pastor.

*Eheu quid volui misero mihi, floribus Au-  
strum*

*Perditus & liquidis immisi fontibus apros.*

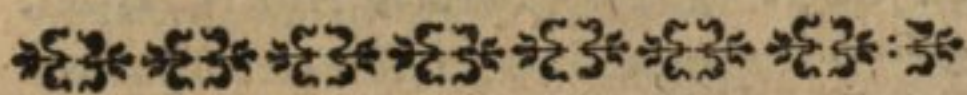
Item Statius eleganter in epicedio,

*Pubentèsq. resæ primos moriuntur ad Austros.*

Et Plinius cap. 26. lib. 16. Pyrus & Amyg-

dala, etiam si non pluat, inquit, sed fiat C Austrinum cælum, atque nubilum, florem amittunt, vt non immeritò à poëta dictus sit pestifer Austri halitus, qui non hominibus duntaxat, sed ipsis etiam stirpibus *τοσπύλω πνα ὑπὸ πύρισι*, vt loquitur Hippocrates l. *πρὸς φύσιν ἀνθρώπου*, aurasque affert malignas ac pestilentes. Enimverò sunt ex doctrinâ Hippocratis Austri *βαρικοί*, *ἐχλωάδες*, *καρβάρια*, *καλοί*, *ἀγαντικοί*. Aphorif. 5. sectionis 3. Sed & quæ à borealibus & aquiloniis ventis gelicidia hyeme fiunt, rigorem plantis inferunt, seminâque perurunt: nimirum quia penetrabile frigus adurit, vt cecinit Poëta Latinus, vnus tamen præ cæteris fauet plantis Fauonius, ille scilicet qui spirat ab occasu Æquinoctiali aduersus Apelioten siue subsolanum, diciturque à Græcis appositè & eleganter *ζέφυρος*, quasi *ζωοφόρος*, vitam ferens dulci suo ac benigniore afflatu præsertim respectu plantarum. Molli siquidem spirante zephyro plantæ omnes germinant ac pullulant. Licet comparatione hominum & regionum quarundam non sine zephyri adeò salubres. Venti siquidem Orientales atque Septentrionales sunt nobis & absolutè salubriores, quia sicciore, *οἱ αὐχμοὶ γὰρ οὗ ἐπιβλαστὶσι τὸ ὑγιεινότερον, ἢ ἦσαν παρὰ τῶν δεινῶν*, inquit summus Medicinæ Dictator Hippocrates Aphorif. 15. Sect. 3. siccitates enim sunt imbribus siue humidâ *καλοσσι* pluuiâque constitutione salubriores minusque mortiferæ. Iamverò vt ab animalibus & bestiolis, vt pote scorpionibus, phalangiis, viperis, serpentibus & aliis homines damna patiuntur, ac morbos; sic & plantæ ab animalculis, & insectis maximè. Talpæ siquidem, mures, bruchi, cru-

ca seu campæ, culices, cantharides, vermiciuli, limaces, cochleæ, formicæ, & aliæ id genus bestiolæ stirpes erodunt, inquinant, inficiunt, atterunt ac depascuntur. est autem dignum observatione quod ocymum, seipsum enecat & quasi manus sibi inferat violentas, idemque sub ortum caniculæ palleſcat, ac veluti icterum contrahat fœdôsque colores. Porro culices fugat Galbanum si accendatur & effumet, estque præsentissimum ac præstantissimum remedium, quod & hysteri-  
cis mulieribus ab utero scilicet præfocatis mirè auxiliatur. Remedia aduersus formicas, sunt limus marinus, cinis, Heliotropium, aqua lateritia. Aduersus erucas cicer, absinthium, cancer fluuiatilis in medio horto suspensus, imo aduersus bestiolas omnes, sedum siue *sedum* aut semperviuum, cuius liquore aut succo seruantur omnia semina, vt docuit Democritus, & ab iniuriis bestio-  
larum vindicantur. Superstitiosum tamen puto quod idem affirmavit Democritus, enecari bestiolas plantis inimicas, si mulier cui fluunt *m. x. cap. l. viii.* solutis crinibus & nudo pede vnâquamque aream ter circumeat. Sed hæc de longiore ac breuiore vita plantarum atque earumdem morbis, morte, iniuriis, symptomatis & corruptionibus, satis.



# LEXICON

S I V E

VOCABULARIVM PHY-  
TOLOGICVM.

*Articulus Decimus-tertius.*

**H**Abent artes ac disciplinæ omnes, si-  
bique tanquam peculiare ac pro-  
prios vendicant terminos quosdam cer-  
tâsque voces & nomenclaturas, quibus  
sæpe sæpius vtuntur ad res suas cla-  
rè distinctèque explicandas: quibus  
quidem terminis ignoratis vix ac ne vix  
quidem res ipsæ possint intelligi, vt pa-  
tet in logicâ, architecturâ, picturâ, vena-  
toriâ. Sic & profectò res habet in doctrinâ  
plantarum siue Phytologia, cuius magi-  
stri & Doctores siue ipsi rei plantariæ  
authores certis terminis ac vocabulis vt-  
tuntur passim, ad ipsarum stirpium na-  
ruram, speciem, partes, explicandas.  
Vt ergo phytologiæ studiosus terminorum  
phytologicorum significationem assequatur,  
neque hæreat in certis vocibus quæ

passim occurrunt inter legendos com-  
mentarios de plantis, illas omnes plan-  
tarias voces siue terminos hoc breui vo-  
cabulario explicabimus, initium à flore  
ducentes.

Vt ergo flos propriis constat particu-  
lis, sic & vocabula quædam vsurparunt  
phytologi ad eiusmodi particulas expli-  
candas ac distinguendas. Calycem flo-  
ris vocant folliculum, quo flos primùm,  
mox seminis fœtus clauditur & conti-  
netur. Apices ea stamina quæ in medio  
calycis erumpunt: vocantur enim stamina  
eo quòd veluti filamenta ab intimo floris  
sinu profiliant: habent sæpe florum api-  
ces in summo quidpiam crassiusculum,  
hinc enim nomen ceperunt.

Contingit non rarò vt flores medium  
alterum florem contineant, & foliis plu-  
ribus sepiantur, qui duplices ostenduntur,  
vt anthemidis, lili, nigræ violæ, in qui-  
busdam videtur villosa flosculorum con-  
geries, quæ quòd conferta sit, densâque  
floreſcat, muscus vocatur, vt in ligustro.

Et huiusmodi partes cum in aliis, tum  
in florum principe rosâ conspicuæ sunt.  
Germinat omnis primùm inclusa gene-  
roso cortice, quò mox intumescente &  
in virides alabaſtros fastigiato, paulatim  
rubescens dehiscit, ac sese pandit in folia,  
in medio sui luteos apices ostentans.

Quæ ex floribus, fructibusque decidua  
est lanugo, vocatur pappus, vt in senecio-  
ne, carduo, soncho. Vngues in rosis &  
foliatis floribus sunt imæ foliorum par-  
tes, quibus capiti suo cohærent, decolo-  
résque dependent: vel breuiùs, vnguis est  
infima pars foliorum floris rosæ eaque al-  
bicans.

Lanugo in plantis dicitur lanata quæ-  
dam hirsuties, qua stirpium quarumdam  
folia, caliculi termitèsve canescunt. Quòd  
si lanuginosi sint fructus, & glomos lani-  
ficij referant, floccos siue flocculos facient,  
lanosis velleribus similes.

Foliis & colibus quibusdam inest acu-  
leata mordacitas, vt vrticis: aliæ vero stir-  
pes spinis armantur. Spina est id quod  
cum sit prætenue, in durum mucronem  
occalluit, vimque habet vellicandi & sti-  
mulandi, vt & sentis. Sic enim dicitur  
quòd cum primum tangitur, sentiatur.

Aculei dicuntur, quæcunque duriuscu-  
la in cuspidem turbinata punctionem in-  
figunt, spiculorum modo.

Echinus dicitur quidquid numerosa ac  
multiplici aculeorum congerie stipatur,  
siue tegmen, siue caput, siue cacumen  
fuerit, sicque vocatur, quòd globoso  
spinarum agmine maris herinaceum men-  
tiatur. Sic Castanæ echinatum habent  
corticem, & dipsaci caput est etiam echi-

natum, ut carduorum capita muricata, id est aculeata, à muricibus siue machinulis ferreis, dolosis, tetragonâ formâ, quæ in quamcunque partem incubuerint, vnum aut plures aculeos infestos protendunt. Iam verò de vocabulis quæ ad semina pertinent, breuiter dicendum. Quippe seminum conceptacula variis nominibus appellantur, pro eorum diuersa conditione & figurâ. Sunt enim, vel folliculi, vel siliquæ, vel valuuli, vel loculi, siue locumenta, vascula, vulgæ.

Folliculum vocant herbarij thecam, quæ semen siue granum inuolutum continet.

Siliquam, tegumentum quo vel grana leguminum, vel herbarum semina concluduntur.

Valuulæ verò, seu valuuli propriè sunt fabarum folliculi, licet etiam cæterorum leguminum inuolucris applicentur. Vascula vocantur reliqua seminum integumenta, quæ tamen si quasi parua capsula ea recludant, locumenta dicuntur; si pecuniarij sacculi follicularem formam referant, vulgæ nominantur.

Habent verò seminum inuolucra multiplices figuras. hinc alia dicuntur corniculata, alia scutulata, alia lenticularia, alia aliter, pro similitudine rerum variarum, variè denominata. Quoniam verò vocabula frumenti & vitis partium propria, suam aliis stirpibus, earumque particulis nomenclaturam & appellationem ferè tribuunt, ideo ea hoc loco explicare operæ pretium erit.

Prima igitur pars siue nomen primæ partis frumenti est culmus, ipsius scilicet frumenti calamus quo spica sustinetur. Secunda est spica, id quod culmus extulit, à spe nominata, quasi speca, siue spes aliqua. Spica duplex, mutica vna quæ caret aristâ, diciturque mutica, quasi mutila: altera non mutica quæ tria continet, granum, glumam, & aristam. Granum est quod intimum solidumque est, à gerendo dictum, vel quod geratur à spicâ, vel quod seratur, ut spica gerat frumentum.

Gluma est ipsius grani folliculus, siue tenuis tunica quæ granum tegit, sic dicta, quod ea deglubatur & separetur à grano. Arista est quæ ut acus tenuis eminet è glumâ, quasi apex siue cornu spicæ, sic dicta quod prima arefcat. Quod autem in summâ spicâ maturâ apparet grano minus, vocatur frit, ut quod in ima, vruncum.

Tertia est vagina, quæ est frumenti veluti folliculus, quo spica pubescens nec dum planè apparens circumuoluitur.

Quarta est stramentum siue stramen, pars culmi frumentacei, quæ terræ vicina

est, & postea subsecatur, à stando dicta, vel à sternendo, quod pecori substernatur.

Quinta est palea id est stramen illud quod cum spicâ hæret, & in arcam deferretur, à palam dicta, vel à nomine pabulum, quod ea sola primis temporibus pascendis animalibus tribueretur; quamquam nomine paleæ intelligantur etiam glumæ. Panis cum paleis vocatur acerosus. acus enim est purgamentum frumenti, quod Græci vocant eodem nomine quo paleam ἀχρῆς. minutior autem palea dicta est ἀπλуда; ut quod ex pluribus satis pabuli causa datur iumentis, farrago appellatur.

Segetis nomine significantur fruges eorum seminum, è quibus fit panis, nondum demessæ. Rei ergo frumentariæ vocabulâ sic se habent. Vitis autem sic dicta quod inuitetur ad vuas pariendas, alias partes habet & vocabula propria in stirpes alias translata.

Sarmenta in vitibus sunt superuacua ac prælongæ virgulæ; in quas luxurians vitis spargitur, quæ vocantur etiam palmites, quod in modum palmæ humanæ exiliores virgulas, quasi digitos emittant.

Palmitum, inquit Plinius cap. 22. lib. 17. duo sunt genera, pampinarium vnum, quod è duro exit, materiâque in proximum annum promittit, primo anno frondem ferens, sine fructu: fructuarium alterum, quod ex anniculo generatur & fructum gerit. Pampinus est frondosus ac tener in vite coliculus fructum vuasque fouens & conseruans.

Malleolus est nouellus palmes prioris anni flagello innatus: flagella sunt teneriores palmites siue vitium rami oblongiores & exiliores, ab ipsis brachiis sursum ascendentes, & primum flabella vocata à ventiflatu, generatim tamen sunt partes summæ seu cymæ arborum, ventorum flatibus expositæ.

Gemma in vite idem est quod oculus, quia veluti ocellus quidam aut splendens gemma conspicitur in vite aut sarmento, cum primum inde prodit, quod fit vere. è gemma autem primum flos exit, deinde fructus siue vua, quæ succo terræ & calore solis augescens primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit.

Clauiculæ sunt coliculi & teneriores ac intorti cincinni, quibus quasi manibus proreptans vitis, adminicula capit, seseque iis illigat, quos etiam pampinos & capreolos vocari aiunt.

Caput siue capitulum est extrema particula, siue vltimum & productissimum vitis flagellum.

Propago est vetula vitis depressa, atque interram per inflexos arcus submersa, vt ex vnâ plures prodeant.

Suffrago est virga è radice aut lateribus caudicis exiens, quam alij sobolem vitis vocant. Rumpi, qui traduces etiam dicuntur, sunt brachia vitium, quibus illæ ex arboribus in arbores traducuntur, & sibi mutuò connectuntur.

Vua siue racemus est fructus vitis, ex scopo & frequentibus acinis compactus.

Scopus est ramosum illud è quo dependent acini, diciturque etiam racemus, sed racemi nomen significat etiam vuas omnis generis, hederæ, sambuci, ebuli.

Acinus est granum vuæ folliculo, musto & vinaceis constans. folliculus est membranofum tegumentum. Mustum est succus, vnde vinum.

Vinacei sunt grana acinorum, Græcè *κίβητος*. Vua passa est quæ ad solem suspenditur, vt dulcior fiat, vnde passulæ dictæ quòd passæ sint ardorem Solis, vel quòd in rugas sint contractæ. Vua hederæ propriè vocatur corymbus, licet etiam hæc vox ad multos alios fructus referatur.

Bacca & acinus pro eodem sumuntur interdum. Sed bacca propriè sunt fructus minutiores, vt lauri, oliuæ, myrti; differunt ab acinis, quod dispersius & rarius nascantur, acini pressius & densius.

Sunt & aliæ voces herbariorum explicatu dignæ, vt acetabula quæ sunt herbæ aut herbarum folia in orbem circumacta, & sensim in concauam lacunam descendunt, ductâ similitudine à vasis orbiculatis & concauis, quibus acetum asferuatur, dicunturque acetabula.

Nucamenta sunt ex particula arborum quæ callo squamatim compactili pendent è ramis nucum, roborum, picearum, abietum, sic dicta quòd sint quædam naturæ rudimenta pineam nucem facere condiscuntis.

Pauicula est quidquid sublongâ vel subrotundâ effigie tumet, vt quæ pendet è picearum ramis, vel coma illa lanosa in milio, panico, arundine, in quâ semen dependet. Coma est illud omne quod hilari venustate crinium instar, summa ramorum, vel coliculorum exornat.

Mucro est acumen in quod folia siliquæ, spinæ desinunt. Turbo est quod ex acuto tendit in amplum, vt faciunt pyra quæ ideo turbinata vocantur. Tectus autem turbo vocatur calathus cui conus opponitur, qui turbo est inuersus, ex lato & amplo in acutum tendens, vt pyramis.

Crenæ sunt extremitatum incisuræ: hinc folia crenata, id est, serrata & sarta per ambitum.

Capillamenta sunt particulae teretes & oblongæ in capillorum modum extenuatæ, quæ si contorqueantur & crispentur, cirri nominantur.

Fibræ capillamentis germanæ, sunt herbarum arborumque minutiores radice, in quas disperguntur crassiores. Fimbriæ idem sunt cum crenis, extremitates scilicet in ambitu. Bulbi sunt radices rotundæ membranis suis tunicatæ, siue pluribus capitulis coagmententur, vno folliculo omnes ambiente; siue quadamtenus distinctæ separentur: quales sunt croci, liliorum, narcissi, scyllæ, arundinum. Sunt enim radices, vt porri, cæparum, quæ extuberant in capita, seu capitula. licet caput sit etiam extremum vitis flagellum.

Cachryes sunt oblonga paucularum modo nucamenta, quæ squamatim compacta propendent è ramis. Crescunt hyeme, vere dehiscunt in flauescentes squamulas, & folio prodeunte decidunt. Plinius vocat pilulas, quales sunt in abiete, piceâ, & aliis.

Articuli sunt partes quæ in nodos intumescunt è quibus rami prodeunt.

Brachia sunt arborum rami.

Genicula sunt nodi plantarum.

Frons est ipse ramus circumquaque sese profundens.

Internodium est quod inter genicula medium est.

Interuenium est quod inter venas.

Iuba est arundinacea coma effusa, vt in milio, sumptâ similitudine à iubis siue crinibus animalium.

Iulus est id quod in corylo, compactili callo racematim cohæret, & veluti prælongus vermis, singulari pediculo pensile nititur, & fructum præcedit.

Lacinia propriè partes sunt extremæ particulatim decoris causa concisæ, orarumque summarum cæsuræ: inde enim folia membratim per flexuras digesta, vel natiuis segminibus discreta, vocantur laciniosa, licet laciniosum pro sinuoso sepius vsurpetur.

Vertebræ sunt partes crassiores nodis conglobatæ, in quas internodiorum extrema coeunt.

Alæ sunt caui anfractus inter caulem & ramulos, vnde sinuatim noua proles egreditur.

Sinus sunt alarum caua.

Ceruix est pars, quæ à capitatis radicibus prodit, prælonga, teres, & in colli speciem facta.

Paraphyades siue appendices, sunt ramuli quos caulis nonnunquam emittit vt nouam ascititiâque prolem.

Alburnum est adeps arboris, mollis &

peffima pars ligni, vtpotè teredinibus & putredini obnoxia. vertex, fastigium, cacumen, est quod à radice longissimo interuallo distat.

Muscaria sunt comæ herbarum in orbem radiatæ, & cacumina in fascies coacta, à flabii similitudine sic dicta, cuius ventilatu muscæ abiguntur.

Vmbella est floris seminisve pedamentum, in plures pediculos longiusculos digestum, qui simul ex fastigio eodem orti in latius continuè radiantur, & singuli florem aut semen sustinent in orbem circumactum, ab vmbellæ figurâ sic dictum, qua mulieres vultum vindicant à sole, & æstum arcent.

Virgultum furculus est qui terræ committitur, vt in arborem insurgat.

Verticillum est florum vel foliorum ambitus, qui coliculos aut ramulos herbarum coronat.

Vermiculatum id dicitur in plantis quod instar rosæ quasi purpurisso rutilat.

Sagitta est nouissima pars furculi.

Spado furculus nihil proferens.

Puluinus est areola in hortis siue terra eminens ac protuberans inter duos sulcos, inde nomen habens quod puluinorum quibus insidemus similitudinem referat.

Stipulæ folia sunt culmum ambientia.

Striæ partes sunt protuberantes & eminentes.

Spongiæ sunt radiculæ illigatæ & connexæ, vt asparagi radices.

Turiones sunt teneritates summitatum, quæ singulis annis crescunt.

Glans est fructus roboris, quercus, eculi, fagi, ilicis, suberis, cerri. Sed fructus quercuum speciatim dicitur galla.

Galbuli sunt pilulæ parvæ corticiæ, quæ nascuntur in cupresso, in quibus primigenia semina dedit natura. Pilulas vocant foetus omnes arborum & herbarum in orbiculos circinatè coeuntes.

Grossi & grossuli sunt ficus immaturæ. vocant Græci grossulos *ἀκρόβουλον*. Pomū est generale nomē omniū fructuum edulium qui ex arboribus proferuntur, siue sint molles, siue duri. Sic enim Plinius cap. 22. lib. 15. nuces pomorum nomine comprehendit vt & mora cap. 24. eiusdem libri, & Ouidius lib. de nuce. Nux est nomen commune omnibus fructibus, qui duriore operimento teguntur & intus habent, quod esui aptum est.

Nucis genera sunt iuglans, auellana, siue pontica, siue Heracliotica, castanea, amygdala, pinea, myristica siue moscata. Guliocæ sunt summa & viridia iuglandum putamina.

Tom. IV.

A Malum est fructus arborum, quas malos vocant, vt malum persicum, malum citreum, granatū, armeniacum, punicum, quæ sunt fructus mali persicæ, citreæ, granatæ, armeniacæ, punicæ.

B Malum à nuce differt, quod nux sic omne pomum, quod foris duro tegitur, & intus habet quod esui est aptum: Malum verò quod foris habet id quod est edendo, & durum intus continet, vtpotè acinos, semina, nucleos, ossa. Maligena sunt cotoneum, assyrium, armenium, siue præcox, musteum, martianum, punicum, persicum: poma enim aliter diuiduntur, vt in renetana, curtispendula, calvilæ, & alia innumerabilia.

Malicorium est putamen mali granati.

Vmbilicus id in pomis est quod in eis medium vel prominet vel conditur.

C Hæc sunt vocabula quibus passim vtuntur plantarii philosophi ad stirpes explicandas, quorum significationem quisquis probè tenuerit, nostramque hanc vniuersalem & compendiosam phytologiam cōprehenderit, facilè stirpium naturam & conditionem assequetur. Hæc igitur de phytologiâ vniuersali satis.

*Ad libros de Secretiore parte diuinæ sapientiæ secundum Ægyptios, Aristoteli ascriptos.*

Sintne hi quatuordecim libri inter Aristotelis opera recensendi, videntur viri quidam graues & docti addubitare. Iacobus Carpentarius Philosophiæ professor clarissimus, & doctor Medicus, qui anno 1571. florebat Parisiis, videretur suadere hos libros esse Aristotelis. Citat enim, inquit ille, eorum auctor sua Metaphysica, statim initio lib. 1. & c. 7. l. 12. & libros de anima c. 10. l. 12. item libros de cælo, quasi horum sit auctor, ita vt videri omnino velit Aristoteles. Sed & D. Thomas 14. libros ab Aristotele editos esse ait de substantiis separatis, lib. de vniuersitate intellectus, contra Auerroem. Nicolaus etiam Faentinus, lib. de animi immortalitate, & Stephanus Conuentius Bononiensis, lib. 2. de ascensu mentis ad Deum, hos libros citant vt Aristotelicos. Sed hæc coniecturæ leuiore sunt quam vt hominem verè Peripateticum & genio ingenioque Aristotelis assuetum eò adducant, vt credat horum librorum auctorem esse Aristotelem. Quod enim eorum author eitet libros Aristotelis, tanquam suos, in eo fallacia est ac impostura, vt in superioribus libris de plantis obseruauimus nempe vt cariore habentur & maioris fiant, ob ementiti nominis famam. Quod verò nonnulli eos citent vt Aristotelicos, eo ipso se in Aristotelis lectione parum

versatos significant, qui eius ingenium, methodum, sermonem, doctrinamque discernere non possint. Quod verò stat ad D. Thomam scholasticæ Theologiæ principem, & Peripateticæ philosophiæ lumen columenque præcipuum, verèque doctorem Angelicum, is sanè non affirmavit loco illo proximè citato, hos 14. libros de quibus agitur, reuerà esse Aristotelis; sed tantùm vidisse se quosdam libros quos aiebant esse Aristotelis, nondum in linguam Latinam conuersos: vbi multa de Deo & animo in Physicis & Metaphysicis non satis accuratè tractata contineri dicebantur. Neque profectò credidit vnquam D. Thomas hos libros esse Aristotelis: quos si legisset, (legere autem non potuit aut interpretari, cum vel Græcè vel Arabicè scripti essent, quas linguas vir alioquin ad miraculum doctus, non callebat,) statim à primis capitibus & periodis iudicasset non esse Aristotelis. Et certè ab homine potiùs Platónico siue Græco, siue Arabe, editos esse hinc constare potest, quòd toti scateant documentis Platonicis de Deo, diuinis formis siue ideis, de creatione rerum omnium, de intellectu, animo, mundo ideali siue intelligibili, spiritibus, & cæteris; de quibus vel nunquam locutus fuit Aristoteles; vel contrario potiùs modo, quàm hic auctor sentiat. Itaque si iudicium nostrum interponere licet, hi 14. libri non sunt Aristotelis: Qui scilicet ab eius dictione, methodo, doctrina sint alienissimi, vt perspicuum erit legentibus; & præterea Græco sermone Aristotelis proprio, scripti non extent. Neque enim Aristoteles Arabica lingua scripsit vnquam, è qua tamen in Latinam conuersi dicuntur. Quamquam hæc ratio non conuincit. Fateor enim potuisse Græcam Aristotelis editionem, si quæ fuisset, in Arabicam linguam primò conuerti, deinde ex Arabica in Latinam. Quod factum fuisse Carpentarius intuit, qui etiam horum librorum optimus interpres, eorundem Latinitatem postremus emendauit ac expoliuit. Est tamen in stylo & ratione doctrinæ consistendum, quam non esse Aristotelis meridiano Sole clarius est. Sint hæc pauca è multis argumenta. Statuit auctor horum librorum omnia à Deo esse creata; item animos hominum ante corpora fuisse conditos: descendere è mundo superiore in inferiorem, & ob peccatum iungi cum corporibus: ibi pœnas luere; Dei leges subire; boni malique naturam experientia discere; tandem corpora relinquere; in cœlos ascendere ac reuerti; illic illustrari, purissimos esse; à corporea confectione liberrimos; perfectissimè & iu-

A cundissimè contemplari, ac denique esse in æternum beatos. Quis verò hæc vnquam in Aristotelis doctrina, librisque eius genuinis ac legitimis obseruauit? Imò quis non contrarias legit assertiones? Præsertim de creatione mundi & de animis hominum. Negat enim Aristoteles, creationem, vt constat ex l. 8. Physic. & aliis locis: Mundumque vt & Motum, æternum esse affirmavit. Negat è nihilo aliquid vnquam factum esse, aut fieri posse. Negat animas antecedere corpora. B Statuit siquidem formas omnes fieri & esse simul cum composito, vt liquet ex cap. 3. lib. 14. Metaph. qui hætenus falsò habitus est duodecimus. Sed & idem Aristoteles ibidem, alibique passim libris de Anima docet; omnes animas, excepta rationali, cum corporibus interire. At hic auctor c. 3. lib. 3. affirmat plantarum animas & belluarum non interire, sed à corporibus separatas in superiorem mundum reuerti. Quod certè non modò Aristotelicum non est, sed stultum & ridiculum. C Quare licet diuina præclaræque multa contineat hoc de secretiore parte diuinæ Ægyptiorum sapientiæ opus: non tamen caret erroribus & Theologicis & philosophicis quam plurimis, quos potiùs ad somnia fabulæque Platonicorum, aut ad deliria Arabum referre par est; quàm ad puram solidamque Aristotelis sapientiam. Atque his fortè rationibus coactus Carpentarius, nec sibi, nec aliis potuit persuadere hos libros reuera esse Aristotelis. Neque ausus est de auctore quicquam statuere; vt videre est in eius præfatione ad lectorem, in hoc posteriore Tomo operum Aristotelis ad eosdem libros.

D Cum autem clara perspicuæque Latinitate hi libri donati fuerint, & argumentis illustribus ac expeditis, eiusdem Carpentarij studio & diligentia locupletati, ita vt sola lectione, & mediocri quadam attentione adhibita, haud difficulter possint intelligi; præsertim ab iis qui Platonicæ philosophiæ sacris iam fuerint initiati; nulla profectò ampliori declaratione opus esse iudicamus. E Quamquam ne nihil dixisse videamur, atque etiam vt festinanti ac curioso lectori gratum faciamus, librorum singulorum summas, præcipuæque documenta strictim carptimque delibare non pigebit.

Liber itaque primus 7. constat capitibus. Primo, aperitur institutum quod est maximè Theologicum. Secundo, supponitur animum non esse corpus, non interire, esse immortalem, descendisse ab intelligibili mundo ad hunc sensibilem, cum mortali corpore fuisse coniunctum. Tertio, Animum esse in belluis & stirpi-